

Jaarverslag 2016

lezen

STICHTING LEZEN

lezen.nl

Inhoud

Inleiding 4

1 | Samenvatting: Beleid en activiteiten 2016 op hoofdlijnen 5

1.1 | Beleid 5

1.2 | Kenniscentrum 6

1.3 | Netwerk en samenwerking 7

1.4 | Doelgroepen 9

1.5 | Resultaten 12

1.6 | Financieel 13

1.7 | Terugblik op de cultuurnotaperiode 2013-2016 13

2 | Onderzoek en kenniscentrum 17

2.1 | Bijzondere leerstoelen 17

2.2 | Onderzoeksprojecten 19

2.3 | Onderzoekspublicaties 24

2.4 | Overige onderzoeksactiviteiten 26

3 | Kennisdeling en communicatie 27

3.1 | Stichting Lezen in de pers 27

3.2 | Publicaties 27

3.3 | Conferenties, symposia, beurzen e.d. 29

3.4 | Websites 32

4 | Samenwerking 34

4.1 | Nationale samenwerking 34

4.2 | Kunst van Lezen 35

4.3 | Leesbevordering in het Fries 36

4.4 | Internationale samenwerking 36

4.5 | Overzicht van samenwerkingspartners 38

5 | Digitalisering 39

6 | Structurele aanpak leesbevordering: gerealiseerde projecten 41

6.1 | Gerealiseerde projecten voor de leeftijdsgroep 0-6 jaar 42

6.2 | Gerealiseerde projecten voor de leeftijdsgroep 6-12 jaar 44

6.3 | Gerealiseerde projecten voor de leeftijdsgroep 12-18 jaar 45

6.4 | Gerealiseerde projecten voor het mbo 51

6.5 | Gerealiseerde projecten voor de pabo en de lerarenopleiding 51

6.6 | Gerealiseerde projecten doelgroepoverstijgend, 0-18 jaar 53

7 | Organisatie 55

8 | Schema kernactiviteiten Stichting Lezen 2016 57

Bijlage 1 | Inhoudelijk verslag Kunst van Lezen 2016 60

Bijlage 2 | Activiteitenverslag 2016 Jaar van het Boek 90

Colofon

© Stichting Lezen 2017

Fotografie Janiek Dam, Chris van Houts, Jørgen Koopmanschap, Tim Leguijt, Ender Ozcati, Marco de Swart e.a.

Vormgeving Lijn 1, Haarlem

Inleiding

Het doel van leesbevordering is versterking van de leescultuur en van kinderen en jongeren gemotiveerde lezers maken. Met de jaren wordt deze opdracht belangrijker. Recent tijdsbestedingsonderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) laat zien dat er door jongeren thuis in de vrije tijd steeds minder wordt gelezen. Wetend dat kunnen lezen aan de basis staat van leren en je kunnen verhouden tot de steeds medialer wordende (digitale) wereld, heeft Stichting Lezen haar doel scherp voor ogen. En wetend dat willen lezen de start is, heeft stimulering van leesplezier van jongs af aan prioriteit.

In dit jaarverslag over 2016 blikken we terug op een jaar leesbevorderingsactiviteiten dat tevens de afsluiting van een vierjarige cultuurnotaperiode is. We kunnen niet alleen constateren dat er enorm veel is gebeurd aan leesbevorderingsprogramma's en -projecten en veel kennis is verzameld, gegenereerd en ontsloten, maar gelukkig ook dat de manier waarop we leesbevordering gestalte geven – via intermediairs, met structureel aandacht voor tijd voor lezen, in een stimulerende omgeving waarin kinderen en jongeren zich als lezer kunnen ontwikkelen – effect sorteert.

Dat zijn bemoedigende resultaten, tot stand gekomen dankzij noeste inspanningen van velen en vele organisaties. Wij danken de samenwerkingspartners en het ministerie van OCW voor het vertrouwen en de goede constructieve samenwerking.

Dat betekent echter niet dat we er al zijn. Leesbevordering als preventie van laaggeletterdheid is hoogst actueel. De betekenis van literatuur en lezen voor cultuur en individuele groei is dat evenzeer.

Wij zullen er, evenals de afgelopen jaren, hard aan trekken om leesbevordering in de komende planperiode effectief vorm te geven. In het kader van het cultuurbeleid vervult Stichting Lezen vier kerntaken. We *genereren en verzamelen kennis en onderzoeksgegevens*, stellen die beschikbaar aan het werkveld en bestuurders en vertalen die naar beleid. We *stimuleren en faciliteren activiteiten en samenwerking* in het werkveld van de intermediairs. Op basis van onze kennis en de input vanuit het werkveld werken we, in aansluiting op actuele ontwikkelingen, permanent aan de *ontwikkeling van nieuwe, effectieve methoden, producten, interventies en activiteiten en stimuleren we de inbedding daarvan*. Ten slotte investeren we in het *overtuigen en beïnvloeden* van strategische partijen die ervoor kunnen zorgen dat er meer aandacht, tijd en geld wordt besteed aan leesbevordering in het onderwijs, de kinderopvang, de jeugdgezondheidszorg en het bibliotheekveld. Leesbevordering is immers belangrijker dan ooit.

Gerlien van Dalen,
directeur Stichting Lezen

1 | Samenvatting: Beleid en activiteiten 2016 op hoofdlijnen

Beleid	Bevorderen van een sterke leescultuur
Strategie	Landelijke coördinatie van het leesbevorderingsbeleid en literatuureducatie; kennis- en expertisecentrum
Uitvoering 2013-2016	Gesprekspartner voor overheid en landelijke organisaties voor taal, lezen en leesbevordering; leesbevorderingscampagnes; tijdschrift <i>Lezen</i> ; congres <i>Lezen Centraal</i> ; websites

1.1 BELEID

Ter versterking van de leescultuur heeft Stichting Lezen in de cultuurplanperiode 2013-2016 ingezet op een structurele, integrale aanpak van leesbevordering voor de hele doelgroep van 0 tot 18 jaar.

Het doel van leesbevordering is: versterking van de leescultuur, en van kinderen en jongeren gemotiveerde lezers maken. Voor alle kinderen dient er in het dagelijkse leven thuis en gedurende hun hele onderwijs carrière, hoe die er ook uitziet, ononderbroken aandacht te zijn voor lezen via een aanbod van (educatieve) activiteiten die bijdragen aan leesplezier en literaire vorming. Zo kunnen ze uitgroeien tot blijvende lezers. De doorgaande leeslijn 0-18 is sinds 2005 uitgangspunt van het beleid van Stichting Lezen. Feiten over lezen en effectieve leesbevordering (succesfactoren) vormen de basis van het beleid en het werk van Stichting Lezen. Alle aspecten die van kinderen blijvende lezers kunnen maken, moeten bekend zijn bij de ouders en professionals die met kinderen werken, en moeten worden opgenomen in beleid en praktijk van betrokken instanties. Centraal daarbij staan lokale leesbevorderingsnetwerken op verschillende niveaus: uitvoerend, beleidsmatig en strategisch. Structureel beleid, randvoorwaarden en succesfactoren zijn ook sturend in leesbevorderingsprojecten. De afgelopen periode heeft aanvullend onderzoek en onderzoek op nieuwe beleidsterreinen plaatsgevonden om het beleid te blijven actualiseren en succesfactoren te nuanceren en toe te voegen.

Beleid en activiteiten op het gebied van leesbevordering en literatuureducatie enerzijds en het tegengaan van laaggeletterdheid anderzijds zijn in de afgelopen periode in toenemende mate verweven binnen Kunst van Lezen als onderdeel van het actieprogramma *Tel mee met Taal*. Sinds 2008 heeft Stichting Lezen in het kader van Kunst van Lezen tijdelijk een extra taak om samen met andere partners en als onderdeel van onderwijs-, welzijns- en arbeidsmarktbeleid de taalvaardigheid van kinderen en jongeren te vergroten, laaggeletterdheid te voorkomen en daarvoor duurzame interventies te ontwikkelen. Stichting Lezen maakt zich binnen *Tel mee met Taal*, samen met de Koninklijke Bibliotheek (KB) en andere partners in het bibliotheekstelsel, sterk voor het vergroten van het leesplezier en de (literaire) leeservaringen van kinderen en jongeren ter preventie van laaggeletterdheid. Deze preventieve taak in het kader van *Tel mee met Taal* sluit aan bij de taak van Stichting Lezen in de BIS.

Activiteiten

Conform de beleidsvoornemens is in 2016 ingezet op:

- bewustwording van het belang van lezen;
- versterking van kenniscentrum en onderzoek (o.a. door het aanstellen van twee bijzonder hoogleraren);
- deskundigheidsbevordering bij intermediairs en (aankomend) leerkrachten;
- onderzoek naar en stimuleren van digitaal lezen;
- versterking van (inter)nationale samenwerking;
- uitbouw en bestendiging van de diverse onderdelen van *Kunst van Lezen* (*BoekStart*, *BoekStart in de kinderopvang*, *de Bibliotheek op school* in basis- en voortgezet onderwijs);
- realisatie van strategische leesbevorderingsnetwerken van bibliotheek, kinderopvang, jeugdgezondheidszorg en onderwijs op landelijk, provinciaal en lokaal niveau. Stichting Lezen stimuleert boekhandels om zich bij lokale leesbevorderingsnetwerken aan te sluiten. Dit is onder andere succesvol gebeurd bij de projecten *Lezen is leuk!* en *Vakantielezen*.

1.2 KENNISCENTRUM

De versterking van het kenniscentrum heeft in 2016 geleid tot de benoeming van twee nieuwe bijzonder hoogleraren. De heer prof. dr. R. van Steensel bekleedt voor de komende vijf jaar de leerstoel Leesgedrag aan de Vrije Universiteit. Hij volgt daarmee de heer D. Schram op. Mevrouw prof. dr. E. Segers is voor een periode van vijf jaar aan de Universiteit Twente aangesteld als bijzonder hoogleraar Lezen en Digitale Media. Zij zullen de komende jaren hun kennis en kunde inzetten om het netwerk van onderzoekers uit te breiden, om onderzoek te initiëren en te begeleiden, en als klankbord voor het bureau optreden. In 2016 zijn diverse grootschalige onderzoeken opgestart die zij zullen begeleiden. Aan de Vrije Universiteit wordt onderzoek uitgevoerd naar *BoekStart op Termijn* en de *Bibliotheek op school*. In Twente wordt onder andere het onderzoek 'Reading-to-go Lab' uitgevoerd. Daarnaast werken beide hoogleraren samen met Stichting Lezen aan een grootschalig leesmotivatie-onderzoek.

In 2016 zijn diverse onderzoeken afgerond. Het gaat onder andere om het onderzoek naar Oosterwijs (een bibliotheekvoorziening voor kinderen op een school in een achterstandswijk), verkennende onderzoeken naar voorleesopvattingen van vaders en moeders, versterking van de Bibliotheek op school via De Schoolschrijver en vinger-aan-de-pols-onderzoek in samenwerking met Stichting Marktonderzoek Boekenvak. Tevens is onderzoek uitgevoerd naar de stand van zaken in het Nederlands literatuuronderwijs en het voorleesbeleid in de kinderopvang.

Dit heeft geleid tot relevante onderzoeks- en beleidspublicaties en brochures over onder andere het lees- en literatuuronderwijs op havo/vwo, de rol van vaders in de leesopvoeding, geletterdheid in de 21e eeuw en onwillige lezers. Daarnaast verscheen het proefschrift van Gertrud Cornelissen over leeskringgesprekken in het basisonderwijs in de *Stichting Lezen Eburon-reeks*.

In 2016 zijn tevens diverse relevante onderzoeken opgestart. Het betreft onder andere onderzoek naar diversiteit in kinderboeken, de rol van creatief schrijven, een literatuurstudie naar de werking van het boek en een onderzoek naar de opbrengsten van auteursbezoeken. Dit laatste onderzoek is een samenwerking van Stichting Schrijvers School Samenleving (SSS) en Stichting Lezen.

Onderzoek loont pas echt als de resultaten terechtkomen bij en bruikbaar zijn voor professionals. Stichting Lezen heeft daarom de afgelopen periode veel werk gemaakt van kennisdeling en communicatie en zal dat de komende periode blijven doen. Kennisdeling en het vergroten van deskundigheid en handelingsvaardigheid bij intermediairs heeft prioriteit. De websites Leesplan.nl en Leesmonitor.nl zijn basisvoorzieningen voor leesbevorderaars. Leesmonitor.nl geeft toegankelijke en compacte informatie over de meest recente inzichten en feiten over leesgedrag, leesmotivatie en leesvaardigheid en kent een constante groep gebruikers (21.336 unieke bezoekers in 2016). Ditzelfde geldt voor Leesplan.nl, de website met handvatten voor een structurele aanpak van lezen in de praktijk. Leesplan.nl is ingepast in de digitale bibliotheekinfrastructuur en in de opleiding voor professionele (voor)leescoördinatoren. Deze site is in 2016 12.399 keer geraadpleegd. De generieke website van Stichting Lezen is in 2016 door 103.860 unieke bezoekers geraadpleegd.

In de brochurereeks van *Kunst van Lezen* en de *Kwestie van Lezen-reeks* worden in kort bestek en maximaal op de praktijk toegespitst specifieke onderwerpen uitgelicht. Deze brochures vinden gretig aftrek en blijken een welkome ondersteuning voor de professionals.

Stichting Lezen legt prioriteit bij *evidence based* leesbevorderingsbeleid. De afgelopen periode zijn instrumenten ontwikkeld voor evaluatie en effectmeting. Voor de Bibliotheek op school en BoekStart zijn monitorinstrumenten (door)ontwikkeld, en er is een begin gemaakt met de uitwerking van de kritische prestatie-indicatoren (kpi's) van de vlaggen-schipprojecten van Stichting Lezen.

1.3 NETWERK EN SAMENWERKING

Ook in 2016 is in het kader van het landelijke actieprogramma *Tel mee met Taal* (2016-2018) ingezet op versterking van de verbinding van taal-, lees- en leesbevorderingsbeleid. Stichting Lezen heeft, in overleg met de hierbij betrokken directies van de ministeries van OCW, SZW en VWS besprekingen gehad om leesbevordering, laaggeletterdheid, onderwijs en ouderbetrokkenheid meer in samenhang te bezien: het betreft de Directies Media & Creatieve Industrie, Kennis, Beroeps- en Volwasseneneducatie en MBO.

Dit resulteerde in diverse kennisuitwisselingsbijeenkomsten en in concrete beleidsvoornemens binnen *Tel mee met Taal*.

Versterking van samenwerking in het veld had in 2016 de aandacht.

De Leescoalitie is een samenwerkingsverband met CPNB, Koninklijke Bibliotheek (KB), het Literatuurmuseum, Stichting Lezen & Schrijven en de Vereniging Openbare Biblio-

theken, met als doel zo veel mogelijk partijen te committeren aan de doelstellingen dat elk kind in 2025 met een adequaat leesniveau van school komt en alle volwassenen kunnen lezen en schrijven of daaraan werken. De Leescoalitie ontwikkelt bewustwordingscampagnes en -activiteiten. Stichting Lezen is initiatiefnemer, voorzitter en penvoerder. De leden van de Leescoalitie werken complementair; elke afzonderlijke organisatie legt een accent in lijn met de eigen doelstellingen en taken. Naast de eigen activiteiten die de deelnemers van de Leescoalitie uitvoeren, voeren zij gemeenschappelijke campagnes uit. Na *Het Jaar van het Voorlezen* 2013 startte in 2014 de tweede gezamenlijke Leescoalitie-campagne: *Vaders Voor Lezen* 2014-2015. *Vaders Voor Lezen* ontving in 2015 de Vaderschapsprijs. In 2016 heeft de Leescoalitie in samenwerking met vele partners uit het boekenvak de campagne *2016 Jaar van het Boek* uitgevoerd. Zie voor een overzicht van activiteiten in het kader van *2016 Jaar van het Boek* het inhoudelijk jaarverslag.

Ook de samenwerking binnen het Letterenhuis is in 2016 voortgezet. Er vindt kwartaaloverleg op directieniveau plaats en er is samenwerking met betrekking tot onder andere de Kinderboekenambassadeur, de Jongerenboekenweek *Literatour*, de Poëzieweek, de Annie M.G. Schmidtlezing en digitalisering.

Overleg en afstemming met partijen in het boekenvak vindt plaats binnen de Adviesraad van de Koninklijke Vereniging van het Boekenvak, waarin de directeur van Stichting Lezen zitting heeft. In 2016 is samenwerking geëffectueerd rond het nieuw opgerichte kenniscentrum voor het boekenvak: KVB Boekwerk. Stichting Lezen is kernpartner.

Voor het versterken van de Friese taal- en leescultuur werkt Stichting Lezen samen met het Platfoarm Lêsbefoarding Fryslân (PLF). In 2016 is verder ingezet op inhoudelijke aansluiting van Friese leesbevordering bij landelijk beleid en het doortrekken van de doorgaande leeslijn naar het voortgezet onderwijs. Aan de tweede editie van *Lêsnô*, een multimediaal leesbevorderingsproject voor brugklassers deden 2.920 leerlingen mee.

Zeker ook de komende jaren blijft Stichting Lezen over de grenzen kijken. EU READ is gestart in 2000 en heeft zich ontwikkeld van een Europees uitwisselingsplatform rond leesbevordering tot een strategische lobby- en campagneorganisatie.

Begin 2016 is Stichting EU READ opgericht. Het aantal leden is in 2016 gestegen van 10 naar 13, en zal de komende jaren worden uitgebreid teneinde Europees breed vertegenwoordigd te zijn, een serieuze agenda op Europees niveau te kunnen voeren en aanspraak te kunnen maken op Europese subsidieregelingen. Jörg Maas (directeur Stiftung Lesen), Diana Gerald (CEO Booktrust) en Gerlien van Dalen (directeur Stichting Lezen) vormen het dagelijks bestuur. Martin Schulz, tot voor kort voorzitter van het Europees Parlement, steunt EU READ.

In 2014 werd met steun van de Europese Commissie het European Literacy Policy Network (ELINET) opgericht. Het betrof een tweejarig project. Centraal stond de uitwisseling van beleidsaanpak, kennis, *good practices* en succesvolle initiatieven. Daarnaast zette ELINET in op *awareness raising*, bewustmaking van de noodzaak om laaggeletterdheid te verminderen. Samen met Stiftung Lesen en Booktrust heeft Stichting Lezen *reading for pleasure* binnen ELINET meer nadruk gegeven en uitgewerkt. Verder organiseerde Stichting Lezen samen met Stichting Lezen & Schrijven de slotconferentie van ELINET in januari 2016 in Amsterdam.

De Kinderboekenambassadeur is een initiatief van Stichting Lezen en het Nederlands Letterenfonds in samenwerking met CPNB en SSS, met als doel het promoten van kinderboeken via workshops, publicaties, lezingen en andere activiteiten. De huidige Kinderboekenambassadeur Jan Paul Schutten heeft in 2016 actief diverse leesbevorderingsthema's onder de aandacht gebracht.

Projectaanvragen

Evenals voorgaande jaren heeft Stichting Lezen in 2016 tal van activiteiten op het gebied van leesbevordering en literatuureducatie gestimuleerd en ondersteund. In totaal zijn er in 2016 30 aanvragen binnengekomen; daarvan zijn er 24 toegekend en 6 afgewezen. Stichting Lezen baseerde toekenningen van projectbijdragen in 2016 op het *Meerjarenbeleidsplan 2013-2016*, de jaarlijkse toelichting op het bestedingsplan en de criteria voor projectaanvragen. Het projectenoverleg brengt advies uit over projectvoorstellen, veelal na overleg met de betrokkenen en externe deskundigen. De directeur beslist en legt achteraf verantwoording af aan het bestuur.

De projectbijdragen worden toegekend voor medefinanciering en/of het opstarten van projecten. Bij de projectbijdragen die aan derden zijn toegekend, wordt gedurende de looptijd van het project een voorschot van 75% van het toegekende bedrag verstrekt. Na afronding van het project wordt de resterende 25% betaald. Overschrijding van het budget valt ten laste van de aanvragende partij. De toekenningen aan projecten van derden worden in de jaarrekening verantwoord.

1.4 DOELGROEPEN

In de afgelopen periode is sterk ingezet op structurele inbedding van leesbevordering in de instellingen en het bevorderen van deskundigheid van professionals. Samenwerking met het onderwijs en de kinderopvang stond in 2016 centraal. Daarnaast ging veel aandacht uit naar ouders als leesopvoeders.

Voor een compleet overzicht van de gerealiseerde activiteiten in het kader van *Kunst van Lezen* wordt verwezen naar het inhoudelijk verslag van *Kunst van Lezen 2016*.

0-6 jaar

Voor de doelgroep voor- en vroegschool is *De Nationale Voorleesdagen* het vlaggenschipproject waaraan vele honderden kinderdagverblijven, basisscholen en bibliotheken deelnemen. Met de editie van 2016 werden 330.000 kinderen bereikt.

In het kader van *Kunst van Lezen* is *BoekStart* verder uitgerold. Op één na voeren alle basisbibliotheken *BoekStart voor baby's* uit. In 2016 zijn met dit programma 56.500 baby's bereikt (1/3 van alle baby's). In 2016 zijn 7 nieuwe basisbibliotheken gestart met *BoekStart in de kinderopvang*, waarmee eind 2016 in totaal 130 (85%) van de 153 basisbibliotheken participeren. Het aantal deelnemende kinderopvanglocaties is gegroeid naar 1.395 (16,3% van het totaal aantal kinderdagverblijven en peuterspeelzalen), met een bereik van naar schatting ruim 53.500 kinderen.

6-12 jaar

De Nationale Voorleeswedstrijd is het vlaggenschipproject voor kinderen in de basisschoolleeftijd. Aan de editie 2016 deden 205.717 leerlingen uit groep 7 en 8 mee, een kleine daling ten opzichte van 2015.

Structureel leesbevorderingsbeleid voor deze doelgroep krijgt gestalte binnen de *Bibliotheek op school basisonderwijs*. In 2016 deden 2.534 scholen (36,5%) mee aan de *Bibliotheek op school*. Goed voor 562.500 leerlingen.

In 2016 is het leesbevorderingsproject *Vooruit met Voorlezen*, een project gefinancierd door stichting De Versterking en uitgevoerd door Stichting Lezen en de *Bibliotheek op school* van start gegaan. Dit project beoogt een impuls te geven aan voorlezen in de hogere groepen van een honderdtal basisscholen in krimpgebieden. Scholen die deelnamen aan *Vooruit met Voorlezen* ontvingen een gratis set voorleesboeken en lestips. Om de leesdip in de vakantie tegen te gaan is met steun van Stichting Kinderpostzegels het project *Vakantielezen* gestart. Aan deze pilot in Limburg hebben tien scholen meegedaan.

Voortgezet onderwijs

Voor het voortgezet onderwijs geeft Stichting Lezen uitvoering aan verschillende leesbevorderingsprojecten. *De Jonge Jury* is het belangrijkste leesbevorderingsproject voor leerlingen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Bijna 100.000 leerlingen ontvingen het digitale magazine en meer dan 13.000 leerlingen brachten hun stem uit op hun favoriete boek. Meer dan 30% van de Nederlandse vo-scholen was afgelopen jaar betrokken bij *de Jonge Jury* en van de bibliotheken zo'n 10%.

Het aantal deelnemers aan *De Weddenschap*, het vlaggenschipproject voor leerlingen in het (v)mbo, is in de editie 2015-2016 gestegen tot bijna 5.000 leerlingen. Het aantal kijkers (via streaming) naar *Boekenweek live!* wordt geschat op meer dan 30.000. Aan de slotdag van *De Inktaap*, het project voor leerlingen in de bovenbouw van het vwo, namen bijna 900 leerlingen deel. Tijdens *Literatour*, de Boekenweek voor jongeren, trokken 17 auteurs door het land om bijna 150 scholen te bezoeken. Deelnemende boekwinkels en openbare bibliotheken gaven het geschenk 3pak, een korte verhalenbundel in drie delen, tijdens de campagne cadeau. In het kader van Kunst van Lezen is de pilot de *Bibliotheek op school vmbo* verder doorontwikkeld. In totaal doen nu 55 vmbo-scholen mee (11,5%).

Pabo

De *Pabo Voorleeswedstrijd* en *Open Boek* voor de Pabo zijn projecten om aankomende leerkrachten meer kennis en handvatten te geven op het gebied van leesbevordering. De *Pabo Voorleeswedstrijd*, een spin-off van *De Nationale Voorleeswedstrijd*, heeft als doel aankomende basisschoolleerkrachten te enthousiasmeren voor het (voor)lezen, en hen kennis te laten opdoen over kinder- en jeugdliteratuur en de cultuurhistorische canon van Nederland. In 2016 deden op één na alle pabo-locaties in Nederland mee. De in 2013 ontwikkelde minor 'Open Boek Pabo' wordt door enkele pabo's integraal ingezet. In 2016 is ook een voorzichtig begin gemaakt met de *Bibliotheek op school* op de pabo's. Een nadrukkelijke en structurele samenwerking tussen pabo's en plaatselijke bibliotheken staat hierin centraal. Omdat na een inventarisatie de behoeften en de situatie per pabo-locatie nogal bleken te verschillen, zal de *Bibliotheek op school* pabo's maatwerk moeten worden.

Mbo

Er komt steeds meer vraag naar leesbevorderingsprojecten voor het mbo. Hoewel leerlingen in het mbo in deze planperiode geen specifieke doelgroep voor Stichting Lezen vormen, is er wel een aantal activiteiten ontwikkeld.

In het kader van leesbevordering binnen de mbo-opleidingen Pedagogisch Werk en Onderwijsassistent loopt al langer een meerjarig traject. In 2016 is er in samenwerking met de Brancheorganisatie Kinderopvang een e-learning module ontwikkeld voor medewerkers in de jeugdgezondheidszorg (JGZ).

Aan de leescampagne *De Weddenschap* deden in 2016 bijna 500 mbo-studenten mee. In januari 2016 organiseerde Stichting Lezen in samenwerking met ProBiblio en CINOP een expertmeeting mbo. De deelnemers waren met name mbo-docenten Nederlands en medewerkers van bibliotheken en Provinciale Ondersteuningsinstellingen (POI's).

Doelgroepoverstijgend

Ouderbetrokkenheid was in 2016 het inhoudelijke speerpunt binnen het leesbevorderingsbeleid van Stichting Lezen. Naast een studiedag zijn diverse masterclasses georganiseerd. Er lopen twee pilots in Almere om zicht te krijgen op een aanpak die alle ouders bereikt. De beleidsnotitie *Ouders betrekken bij lezen* van Stichting Lezen uit 2014 ligt hieraan ten grondslag. In 2016 is gestart met een beleidsnotitie rond ouderbetrokkenheid en taalzwakke gezinnen.

Leesbevordering rond poëzie werd gerealiseerd via de Dichter des Vaderlands en via de Poëzieweek. Ook in 2016 heeft Stichting Lezen samen met Iedereen Leest de *Lestips bij de Poëzieweek* verzorgd. Deze zijn ongeveer 15.000 keer gedownload.

De Boekenzoeker, een boekenadvieswebsite voor kinderen en jongeren, trok ruim 180.000 bezoekers. Dit was een samenwerkingsproject van De Taalunie, Iedereen Leest en Stichting Lezen. In 2016 is besloten om dit project in zijn huidige vorm vanaf 2017 niet te continueren.

In 2016 is een projectbijdrage ontvangen van The Art of Impact voor het project *Lees je beter*, een initiatief van schrijver en illustrator Ted van Lieshout, dat door Stichting Lezen en het Nederlands Letterenfonds organisatorisch wordt ondersteund.

Digitalisering

Het lezen van een digitaal boek zal in de toekomst mogelijk even ingeburgerd zijn als het lezen van een papieren boek. Stichting Lezen heeft in de cultuurplanperiode 2013-2016 daarom het accent gelegd op het vergaren van kennis over digitaal lezen en het bevorderen van vernieuwende projecten die hieraan aandacht besteden. In 2016 heeft kennisontwikkeling en kennisdeling rond digitaal lezen centraal gestaan.

In 2016 werden voor de tweede maal de Kameleon en de Gekko uitgereikt. Deze prijzen, onderdeel van de Media Ukkie Awards, willen laten zien hoe een goede kinderboeken-app eruitziet. Daarvan kan een sturende werking uitgaan, zowel voor de ontwikkelaars als voor ouders van jonge kinderen. Stichting Lezen heeft een adviserende rol gespeeld bij het opstellen van de jurycriteria.

E-READ is een netwerk van wetenschappers die onderzoek doen naar aspecten van digitaal lezen. E-READ wordt gefinancierd binnen het COST-programma van de Europese Unie. Stichting Lezen neemt deel aan dit netwerk. In 2016 vond er een aantal bijeenkomsten plaats rondom het *Survey Review Project*, waarin data over het digitale lees-

gedrag in verschillende Europese landen worden verzameld. E-READ loopt tot en met eind 2018.

1.5 RESULTATEN

Resultaten in schema

Art. 3.35, lid 1 – Letteren, coördinatie leesbevordering en literatuureducatie

	Vorig boekjaar 2015		Activiteitenplan		Huidig boekjaar 2016	
	Aantal	Aantal bereikt*	Aantal	Aantal bezoeken	Aantal	Aantal bereikt*
Educatie/deskundigheidsbevordering						
aantal projecten 0-6 jaar	7	415.998	5		6	442.541
aantal projecten 6-12 jaar	6	313.040	5		5	769.976
aantal projecten 12-18 jaar	11	155.130	9		11	219.520
anders, namelijk doelgroep overstijgend	5	227.475	1		6	209.140
Onderzoek						
aantal onderzoeken	9	n.v.t.	5	n.v.t.	9	n.v.t.
aantal publicaties	6	16.322	7		5	19.802
anders, namelijk folderlijn voor intermediairs, website	16	109.383	2		17	221.010
Conferenties, symposia en beurzen						
aantal conferenties, symposia, beurzen	6	1.307	5		4	1.344
anders, namelijk adviescommissies en expertmeetings	4	215	2		4	228
Totaal activiteiten	70	1.238.870			67	1.883.561

* Dit betreft aantallen bezoekers/deelnemers aan evenementen en congressen, bereikt publiek b.v. aan de hand van oplagen van brochures, websitebezoeken etc.

	Vorig boekjaar 2015	Huidig boekjaar 2016
Aantal bezoeken websites Stichting Lezen	187.007	215.734
Waarvan aantal unieke bezoekers per jaar	120.062	137.595
Aantal bezoeken websites Kunst van Lezen	84.949	143.278
Waarvan aantal unieke bezoekers per jaar	59.180	102.984
Totaal aantal bezoeken websites	271.956	359.012
Totaal aantal unieke bezoekers per jaar	179.242	240.579

Voor een compleet overzicht van de gerealiseerde activiteiten en de bereikcijfers behorende bij deze projecten, zie hoofdstuk 8.

1.6 FINANCIEEL

Stichting Lezen heeft de directe verantwoordelijkheid over de besteding van het door de rijksoverheid beschikbaar gestelde budget voor leesbevordering in het kader van de Culturele Basisinfrastructuur (BIS). Eind 2012 verleende het ministerie van OCW subsidie aan Stichting Lezen voor de jaren 2013-2016 op grond van het *Meerjarenbeleidsplan 2013-2016 Samen werken aan een sterke leescultuur* en het instellingsadvies van de Raad voor Cultuur. De subsidie bedroeg in 2016 € 1.900.219,-.

Daarnaast is door het ministerie van OCW aan Stichting Lezen en de Koninklijke Bibliotheek € 10.050.000,- toegekend voor *Kunst van Lezen* binnen *Tel mee met Taal* 2016-2018. Stichting Lezen is penvoerder en verzorgt de financiële administratie van het programma *Kunst van Lezen*.

In 2016 waren er additioneel projectbijdragen van het ministerie van OCW voor de coördinatie van de Leescoalitie en voor onderdelen van de campagne *2016 Jaar van het Boek*; van Stichting Kinderpostzegels en de Nationale Boekenbon voor het project *Lezen is leuk!* en *Vakantielezen*; van Stichting De Versterking voor *Literatour* en *Vooruit met Voorlezen*; van Fonds 21 voor *Literatour*; van The Art of Impact voor *Lees je beter*.

Het exploitatieresultaat over 2016 is € 483.132,-. Hiervan betreft € -/- 247.230,- Stichting Lezen en € 730.362,- Kunst van Lezen. Voor de planperiode 2012-2016 heeft het ministerie van OCW Stichting Lezen structureel totaal € 7.653.313,- toegekend. Hiervan is ultimo 2016 € 64.609 (1%) niet besteed. Nog niet bekend is of het ministerie van OCW dit bedrag zal terugvorderen of dat dit bedrag besteed mag worden in de planperiode 2017-2020.

Projecten hebben veelal een looptijd langer dan een jaar, met als gevolg dat niet alle toegekende projectbijdragen en lasten zijn betaald. Daarvoor is er per ultimo 2016 een nog te betalen bedrag van € 494.500,- voor Stichting Lezen en € 213.250,- voor Kunst van Lezen in de balans opgenomen. De liquide middelen zijn voldoende om aan de verplichtingen te voldoen.

1.7 TERUGBLIK OP DE CULTUURNOTAPERIODE 2013-2016

Terugblikkend kan geconstateerd worden dat Stichting Lezen de belangrijkste voornemens uit haar beleidsplan voor de periode 2013-2016 heeft gerealiseerd.

Kenniscentrum

De ambitie om meer zichtbaar te worden als kenniscentrum is gerealiseerd. Het kenniscentrum 'staat', evenals de coördinatie van de landelijke onderzoeksagenda leesbevordering. Voor intermediairs zijn handvatten voor structurele leesbevordering ontwikkeld, en zij zijn voorzien van kennis voor de praktijk. Leesplan.nl is geprofessionaliseerd en doorontwikkeld.

Het netwerk van onderzoekers waarmee we samenwerken en contact onderhouden, is de afgelopen periode sterk uitgebreid. Inmiddels zijn ruim vijftig onderzoekers op diverse (nieuwe) gebieden – van vroege taalontwikkeling tot sociologie, neurowetenschap, digitalisering en boek- en literatuurwetenschap – bij het werk van Stichting Lezen betrokken.

Het voornemen een tweede bijzondere leerstoel te realiseren is in 2016 geëffectueerd met de aanstelling van Eliane Segers als bijzonder hoogleraar Lezen en Digitale Media aan de Universiteit Twente. Roel van Steensel is in 2016 benoemd als opvolger van Dick Schram als bijzonder hoogleraar Leesgedrag aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Leesmonitor.nl is de afgelopen periode opgebouwd en uitgegroeid tot een veelgebruikte betrouwbare website met actuele (wetenschappelijke) gegevens over lezen en leesgedrag. De afgelopen periode is gekozen voor het in kaart brengen van nationaal onderzoek en toonaangevende internationale onderzoeken als PIRLS en PISA. Ook digitaal lezen is goed in kaart gebracht. De komende periode zullen inhoudelijke onderwerpen op een aantal relevante deelterreinen als, bijvoorbeeld, leesmotivatie, *family literacy* en leessocialisatie worden uitgediept. Hierbij worden ook internationale studies betrokken. Dit krijgt mede uitwerking in een Engelstalige component op leesmonitor.nl. De zichtbaarheid van onze kennis over leesbevordering zal daarmee ook internationaal vergroot worden.

Samenwerking

De Leescoalitie heeft eind 2014 haar ambitie-agenda gepresenteerd. Het streven is dat eind 2025 geen enkel kind met een leesachterstand van school komt, en dat alle volwassenen kunnen lezen en schrijven of bezig zijn dat te leren. Met het formuleren van deze ambitie-agenda hebben de Leescoalitie-partners een manier gevonden om gelijkgestemd en gelijkloidend het belang van een geletterd Nederland uit te dragen en aan te pakken. Leescoalitie-campagnes als het *Jaar van het Voorlezen* (2013), *Vaders Voor Lezen* (2014/15) en *2016 Jaar van het Boek* hebben in belangrijke mate bijgedragen aan de maatschappelijke bewustwording van het belang van geletterdheid.

Ook de Kinderboekenambassadeur draagt het belang van geletterdheid en leesplezier uit. Het initiatief rond de Kinderboekenambassadeur is in samenwerking met het Nederlands Letterenfonds, CPNB en Stichting Schrijvers School Samenleving (SSS) opgezet en brengt uitgevers, auteurs, publiek en inhoud samen. De in 2013 benoemde eerste Kinderboekenambassadeur Jacques Vriens heeft het ambt met verve invulling gegeven. Hij richtte zich vooral op pabo-docenten en -studenten. In 2015 werd Jan Paul Schutten benoemd als tweede Kinderboekenambassadeur. Hij richtte zich met name op bewustwording van het feit dat er voor ieder kind een aansprekend boek is. De Kinderboekenambassadeurs hebben de afgelopen jaren veel free publicity en positieve aandacht voor lezen gegenereerd.

Internationale afstemming van leesbevorderingsbeleid en kennisdeling vond op Europees niveau plaats binnen het Europees netwerk leesbevordering EURead, dat in 2016 een stichting werd, binnen ELINET en binnen E-READ, een Europees onderzoeksproject.

Projectbeleid

In het projectbeleid is meer inhoudelijke sturing gerealiseerd. Aanvragen moeten bijdragen aan een structurele leesbevorderingsaanpak; vlaggenschipprojecten als de *De Nationale Voorleesdagen* en *De Nationale Voorleeswedstrijd* zijn gecontinueerd en vernieuwd op grond van actuele inzichten over effectieve leesbevordering en ingebed in een structurele aanpak.

Friesland

De afgelopen periode is het Friese beleid meer en meer gekoppeld aan het landelijke leesbevorderingsbeleid. De provincie Friesland is partner geworden binnen het Platform Lêsbefoardering Fryslân, waardoor de landelijke en provinciale afstemming, en daarmee de slagkracht, is vergroot. Een goed voorbeeld is *Lêsno*, een Fries multimediaal leesbevorderingsproject voor brugklassers, waarmee structurele aandacht voor lezen in het Fries voor jongeren thuis, op school en in de media steeds meer vorm krijgt.

Digitalisering

Digitalisering blijft onze continue aandacht vragen en we zullen, ook via ons internationale (onderzoeks)netwerk, zoeken naar kennis en nieuwe mogelijkheden op dit vlak. We blijven samenwerken met relevante partners en onze bijzonder hoogleraar Lezen en Digitale Media.

Totaalaanpak

Structurele aandacht voor leesbevordering in kinderopvang, onderwijs, bibliotheek en thuis is de afgelopen periode versterkt. De focus op randvoorwaarden en succesfactoren is door het veld omarmd. Het netwerk rond kinderen en jongeren is meer in beeld en intermediairs zijn meer bewust van het belang om de thuissituatie erbij te betrekken. Via de intermediairs worden ouders, andere volwassenen en begeleiders gestimuleerd om meer hun rol als leesopvoeder te nemen. Versterking van de deskundigheid van intermediairs op dit vlak zal de komende periode nog meer aandacht krijgen.

Onderzoek en praktijkervaring hebben de afgelopen periode nieuwe inzichten opgeleverd waar het gaat om verschillen tussen lezers in leesmotivatie, leesvoorkeuren en wijze van benaderen. De in 2013 opgezette brochurereeks *Kwestie van Lezen* gaat onder andere in op verschillen tussen jongens en meisjes, zwakke lezers en voorlezen in meertalige gezinnen. De brochures geven intermediairs handvatten om nieuwe inzichten in praktijk te brengen, en blijken in een behoefte te voorzien.

Versterking van de ketenaanpak en structurele samenwerking tussen gemeente, bibliotheek, onderwijs en kinderopvang werd vooral via de *Kunst van Lezen*-programma's gerealiseerd.

Kunst van Lezen heeft met de programma's *BoekStart* en de *Bibliotheek op school* een stevige basis gelegd voor een structurele aanpak voor de doelgroep 0 tot 12 jaar, en heeft met name in kinderopvang en basisonderwijs duidelijk vorm gekregen.

Het vmbo heeft de afgelopen periode veel aandacht gehad, en een structurele aanpak voor het voortgezet onderwijs wordt doorontwikkeld. Leesbevordering op het mbo vraagt een gerichte, specifieke aanpak. Dit is de afgelopen jaren een nieuwe doelgroep voor leesbevordering geweest. en ook de komende jaren zal er nog veel aandacht uitgaan naar deze doelgroep. Hetzelfde geldt voor aankomende leerkrachten, docenten, pedagogisch medewerkers en onderwijsassistenten.

Landelijke coördinatie

Stichting Lezen maakte door de uitbreiding van werkzaamheden voor *Kunst van Lezen* een sterke groei door. In 2016 is in overleg met het ministerie van OCW besloten de verwevenheid van de taken van Stichting Lezen binnen de culturele basisinfrastructuur en als verantwoordelijke penvoerder van *Kunst van Lezen* te ontvlechten.

Preventie van laaggeletterdheid is focus binnen *Kunst van Lezen* als onderdeel van het actieprogramma *Tel mee met Taal* (2016-2018). Versterking van het culturele lezen, structurele aandacht voor leesbevordering en het ontwikkelen en verzamelen van onderzoek naar lezen en leesgedrag, en het effectief verspreiden van die kennis – dat zijn de kerntaken voor Stichting Lezen.

Stichting Lezen is gesprekspartner voor de overheid en beleids- en opvoedingsorganisaties op meerdere gebieden. De afgelopen periode is het netwerk uitgebreid: zo zijn zorg- en welzijnskoepelorganisaties meer betrokken bij relevante onderdelen van leesbevordering, met name gericht op het jonge kind.

Met relatief beperkte middelen is er de afgelopen periode veel in gang gezet waarmee leesbevordering op een succesvolle wijze wordt vormgegeven. Bewustwording van de noodzaak van een structurele aanpak, met de daarbij behorende randvoorwaarden en succesfactoren, is in hoge mate gerealiseerd. Daarmee staat de deur open naar de realisatie van succesvolle leesbevordering in de praktijk.

Toekomst

In de afgelopen periode heeft Stichting Lezen, naast de subsidie in het kader van de Culturele Basisinfrastructuur (BIS), jaarlijks subsidie ontvangen voor de uitvoering van achtereenvolgens *Kunst van Lezen* (2012-2015) en *Tel mee met Taal* (2016-2018). Deze additionele middelen vallen na 2018 weg, tenzij er in het kader van de bestrijding en voorkoming van laaggeletterdheid besloten wordt hier opnieuw geld voor vrij te maken. Dit heeft ons voor de complexe vraag gesteld hoe de BIS-activiteiten en de *Kunst van Lezen*-activiteiten zich tot elkaar (moeten) verhouden, vooral omdat *Kunst van Lezen* heeft laten zien dat duurzame inzet op leesbevorderingsprogramma's zeer bevorderlijk is voor de effectiviteit van leesbevorderingsbeleid.

De (vooralsnog tijdelijke) taak die Stichting Lezen vanuit het actieprogramma *Tel mee met Taal* heeft bij de preventie van laaggeletterdheid, krijgt invulling in het programma *Kunst van Lezen* en maakt geen deel uit van het takenpakket van Stichting Lezen als onderdeel van de Culturele Basisinfrastructuur.

Stichting Lezen heeft uitdrukkelijk de wens en de ambitie om het werk van *Kunst van Lezen* ook na 2018 voort te zetten. Dit kan uiteraard alleen met een bredere opdracht dan die vanuit de BIS gegeven is en vergt extra middelen uit andere budgetten en beleidsvelden.

Met de basisfinanciering van het ministerie van OCW voor de BIS-opdracht realiseert Stichting Lezen in de periode 2017-2020 de kerntaken en de aanjaagfunctie: inhoudelijke vernieuwing, onderzoek, kennisdisseminatie, communicatie, samenwerking, agendering en leesbevorderingsinterventies. Voor de komende periode zijn de volgende speerpunten geformuleerd: 1) weten en meten; 2) informeren, inspireren en activeren; 3) experimenteren en innoveren; 4) overtuigen en beïnvloeden.

In het *Activiteitenplan 2017-2020 Lezen voor het leven* zijn deze voornemens nader ingevuld.

2 | Onderzoek en kenniscentrum

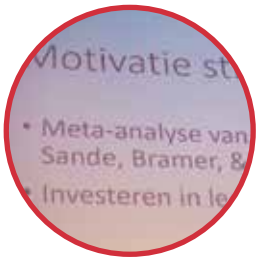
Beleid	Coördineren van de landelijke onderzoeksagenda
Strategie	Initiëren en (mede)financieren van nieuw onderzoek en het publiceren van onderzoeksresultaten
Uitvoering 2013-2016	Publicaties; congressen; website

Onderzoek naar leesbevordering en literatuureducatie heeft voor Stichting Lezen hoge prioriteit. Naast het coördineren van een landelijke onderzoeksagenda rond lezen en leesgedrag, het stimuleren van (promotie)onderzoek en het mogelijk maken van kortlopend onderzoek, ziet Stichting Lezen het als haar taak om resultaten van onderzoek toegankelijk te maken voor een breder publiek. Inzichten uit onderzoek vormen de basis voor leesbevorderingsbeleid.

Onderzoeksagenda

In de onderzoeksagenda voor de periode 2013-2016 staan de volgende aandachtsgebieden centraal:

- lees- en taalvaardigheid als voorwaarden voor leesbevordering
- leesplezier als sleutel voor een positieve leesmotivatie
- opbrengsten van (literair) lezen
- literaire competentie
- digitalisering
- multimediale geletterdheid

2.1 BIJZONDERE LEERSTOLEN

Bijzonder hoogleraar Leesgedrag

Per 1 mei 2016 is de heer prof. dr. R. van Steensel aangesteld aan de Vrije Universiteit als bijzonder hoogleraar Leesgedrag. Hij is daarmee de heer Schram opgevolgd. In het kader van deze leerstoel heeft hij de cursus 'Leessocialisatie' (mastercursus VU) gegeven. In deze cursus kwamen onderwerpen aan bod als ontluikende geletterdheid, ICT, begrijpend lezen, leesstrategieën, leesmotivatie en leessocialisatie. In de cursus hebben studenten in een apart onderdeel 'Leesbevordering in de praktijk' kennisgemaakt met verschillende leesbevorderingsprogramma's en -projecten, waaronder programma's en projecten waar Stichting Lezen bij betrokken is (*BoekStart*, *de Bibliotheek op school*). Tevens begeleidt de heer Van Steensel diverse onderzoeken. Zo lopen er momenteel twee promotieprojecten aan de VU: een studie naar de langetermijneffecten van BoekStart en een evaluatie van de intensivering van de Bibliotheek op school basisonderwijs. Beide projecten begeleidt hij samen met prof. dr. A. Bus, die ook een aanstelling

aan de VU heeft. Met deze projecten en een aantal projecten die wellicht in de toekomst gehonoreerd worden, streven we ernaar een compleet onderzoeksprogramma rond de doorgaande leeslijn op te bouwen. Ook begeleidt de heer Van Steensel diverse scripties in het kader van het programma *VVE Thuis*.

Daarnaast voert de heer Van Steensel eigen onderzoek uit, o.a. een landelijke peiling van leesmotivatie onder leerlingen in het basis- en voortgezet onderwijs, een onderzoek naar de plaats die digitale media innemen in de geletterde omgeving van jonge kinderen en een onderzoek naar leesweerstand.

De heer Van Steensel is betrokken geweest bij diverse onderzoeksaanvragen. Een RAAK-PRO-aanvraag voor een onderzoek naar de rol van digitale media in de geletterde omgeving van het jonge kind, een NRO-aanvraag voor een onderzoek naar leesweerstand in het vmbo en mbo, een NRO-aanvraag voor een onderzoek naar de bestrijding van laaggeletterdheid in de vroege kindertijd (LENA), de *Kunst van Lezen*-aanvraag betreffende de Bibliotheek op school vmbo.

Ten slotte is hij opponent geweest bij verschillende promoties: Loes van Druten (Radboud Universiteit), Inouk Boerma (Vrije Universiteit), Camille Welie (Universiteit van Amsterdam), Yvonne van Rijk (Universiteit van Amsterdam), Anja Tertoolen (Vrije Universiteit).

Bijzondere leerstoel Lezen en Digitale Media

Sinds 1 maart vervult prof. dr. E. Segers vanwege Stichting Lezen de bijzondere Leerstoel Lezen en Digitale Media, verbonden aan de Universiteit Twente. In het eerste jaar van haar aanstelling heeft mevrouw Segers twee onderzoekslijnen opgezet. De eerste betreft de rol van digitale media in de thuisomgeving in het proces van leren lezen. Middels een vragenlijst aan de ouders wordt de (digitale) geletterde thuisomgeving in kaart gebracht, waarna de kinderen in groep 2 en in groep 3 getest zullen worden op fonologisch bewustzijn en (beginnende) leesvaardigheid. Op dit moment zijn de vragenlijsten verspreid onder 150 ouders. De tweede onderzoekslijn is getiteld 'Reading-to-go Lab'. Hierbij gaat het om een online experimenteertomgeving voor kinderen, waarbij ze in virtuele labs experimenten kunnen uitvoeren. De omgeving voorziet in teksten die uitleg geven over de theoretische achtergronden. In dit onderzoek zal nagegaan worden welke leerlingen de teksten wél of niet tot zich nemen voor ze gaan experimenteren, en in hoeverre dit het experimenteren zelf en het leereffect beïnvloedt. Ten tweede wordt onderzocht hoe leerlingen kunnen worden ondersteund om de teksten beter te lezen middels de toevoeging van *gamification*-elementen. Tevens is mevrouw Segers in samenwerking met de heer van Steensel betrokken bij het leesmotivatieonderzoek van Stichting Lezen.

Mevrouw Segers is betrokken geweest bij diverse onderzoeksaanvragen. De eerste betreft een aanvraag onder Europese aanbesteding in de tender *Tel mee met Taal*, perceel 'Oudere Laaggeletterden', via het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Het betrof een samenwerkingsvoorstel met QLVR game-designers. Helaas is dit voorstel niet gehonoreerd. Een tweede voorstel is gedaan bij Stichting Lezen en Tech Your Future. Dit betrof een voorstel omtrent het bevorderen van lezen in een online experimenteertomgeving (Go Lab). Dit project is toegekend en is inmiddels van start gegaan. Uitvoerend onderzoeker is Joep van der Graaf, die als postdoc is aangesteld

bij de Universiteit Twente. Tot slot is mevrouw Segers mede-aanvrager bij een NRO-*Tel mee met Taal*-aanvraag (binnen ‘Leesaversie onder laagtaalvaardige jongeren en succesvolle interventies’), in samenwerking met ITTA Kennisinstituut voor Taalontwikkeling (Femke Scheltinga) en Expertisecentrum Nederlands (Heleen Strating), waarbij een subsidie van ruim € 200.000,- is aangevraagd. De reviews hiervan zijn binnengekomen; in februari 2017 worden de aanvragers verwacht voor een presentatie bij NRO.

Mevrouw Segers heeft in 2016 zitting genomen in verschillende manuscriptcommissies van promovenda en is gevraagd voor de beoordeling van proefschriften die in 2017 zullen verschijnen.

In 2016: Judith ter Vrugte (Universiteit Twente), Lianne Bos (Vrije Universiteit), Rachel Plak (Leiden University), Suzanne Nouwens (Behavioural Science Institute, Radboud Universiteit). In 2017: Marie-Therese van de Kamp (Universiteit van Amsterdam), Florian Sense (Rijksuniversiteit Groningen, Groningen).

Tevens heeft Mevrouw Segers zitting genomen in de jury van de Scriptieprijs Leesbevordering, waarbij uit 19 scripties een winnaar is gekozen. Tot slot heeft zij advies gegeven aan de Raad van Cultuur omtrent het begrip ‘mediawijsheid’.

2.2 ONDERZOEKSPROJECTEN

Afgeronde onderzoeken in 2016

Oosterwijs (2012-2015)

Het Oosterwijs-onderzoek van de Universiteit van Amsterdam en de Universiteit Utrecht richt zich op de vraag of een in een basisschool geïntegreerde bibliotheekvoorziening bij migrantenleerlingen leidt tot een betere taal- en leesvaardigheid, meer vrijetijdslezen en een positievere houding ten aanzien van lezen. Het onderzoek is uitgevoerd door mevrouw E. Kleijnen, onder begeleiding van prof. dr. F. Huysmans (Universiteit van Amsterdam) en prof. dr. E. Elbers (Universiteit Utrecht). Uit het onderzoek blijkt dat kinderen op de experimentele school sterker vooruit waren gegaan op woordenschat dan kinderen op de controleschool. Ook bleek de utilitaire leesattitude bij kinderen op de experimentele school sterker. Een van de aanbevelingen van het onderzoek luidt dat het belangrijk is om ouders meer te betrekken bij het lezen. Dit kan o.a. door het mogelijk te maken dat de boeken die op school gelezen worden, ook mee naar huis mogen.

Onderzoek naar het Nederlands literatuuronderwijs (2015-2016)

Onderzoek naar de stand van zaken van het Nederlands literatuuronderwijs. Voor een volledige beschrijving, zie paragraaf 2.3.

Voorleesopvattingen en -gedrag van vaders en moeders in sociaal-cultureel diverse gezinnen (2015-2016)

Onderzoek in het kader van *Vaders Voor Lezen* naar de rol van vaders en moeders in de geletterdheidsontwikkeling van kinderen in sociaal-cultureel diverse gezinnen. Voor een volledige beschrijving, zie paragraaf 2.3.

Geletterdheid in de 21e eeuw: een verkenning

Literatuurstudie naar de betekenis van lezen en de rol van literatuur in de 21e eeuw. Voor een volledige beschrijving, zie paragraaf 2.3.

De Schoolschrijver

Onderzoeksbureau Oberon heeft in opdracht van *Kunst van Lezen* een verkennend onderzoek uitgevoerd naar de eerste ervaringen in De Schoolschrijver-trajecten op de Bibliotheek op school-scholen. Dit interne rapport heeft geleid tot aanbevelingen over hoe de combinatie van de Bibliotheek *op school* en De Schoolschrijver versterkt kan worden.

Voorlezen in de kinderopvang (2016-2017)

Vierjaarlijks onderzoek naar het voorleesbeleid en de voorleespraktijk van Nederlandse kinderopvanginstellingen en peuterspeelzalen, uitgevoerd door onderzoeksbureau Kantar Public. In deze editie van het onderzoek is ingezoomd op verschillen tussen instellingen die meedoen aan *BoekStart* en instellingen die niet meedoen aan *BoekStart*. Uit het onderzoek blijkt onder andere dat er in *BoekStart*-instellingen vaker een geoormerkt budget is voor boeken, vaker een apart voorleesplan aanwezig is, en vaker wordt voorgelezen. Het definitieve onderzoeksrapport verschijnt begin 2017.

Het Taalvak Nederlands Onderzocht, basisonderwijs en voortgezet onderwijs (2015, uitgevoerd in 2016)

Het Taalvak Nederlands Onderzocht (HTNO) bevat samenvattingen van onderzoekspublicaties van 1969 tot nu naar taal in het basisonderwijs en naar Nederlands in het voortgezet of secundair onderwijs, en naar NT2 in het volwassenenonderwijs. De onderzoeken zijn uitgevoerd in Nederland, Vlaanderen en Suriname. De website wordt jaarlijks geactualiseerd door middel van een literatuuronderzoek naar publicaties die in het voorgaande jaar zijn verschenen. HTNO voor het basisonderwijs is een samenwerking met de Nederlandse Taalunie en de Universiteit Gent; HTNO voortgezet onderwijs met de Nederlandse Taalunie en de Universiteit van Amsterdam. Alle beschrijvingen zijn via de website van de Nederlandse Taalunie te doorzoeken en te lezen: <http://taalunieversum.org/inhoud/onderzoek/maak-kennis-met-htno>. In 2016 zijn in totaal 91 publicaties beschreven, waarvan ruim 50% gaat over het lees- en literatuuronderwijs.

Stichting Marktonderzoek Boekenvak (SMB)

Onder de vlag van de Stichting Marktonderzoek Boekenvak wordt elke drie maanden onderzoek gedaan naar het leesgedrag van de Nederlandse bevolking. Voor Stichting Lezen is deelname een manier om de vinger aan de pols te houden. De onderzoeken geven inzichten in trends in het (voor)lezen van boeken, bibliotheek- en boekhandelbezoek en ontwikkelingen op het terrein van e-boeken. De regie over SMB is in handen van de Koninklijke Vereniging van het Boekenvak (KvB). De uitvoering ligt bij marktonderzoeksbureau GfK. Naast Stichting Lezen zijn de Koninklijke Nederlandse Boekverkoopersbond (KBb), de Groep Algemene Uitgevers (GAU), de Koninklijke Bibliotheek en de Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek (CPNB) partner in het SMB-onderzoek. In 2016 zijn er naast twee reguliere metingen themametingen uitgevoerd naar ouderen en lezen en het lezen, kopen en lenen van e-boeken.

Lopend wetenschappelijk onderzoek

BoekStart op Termijn (2015-2018)

In dit wetenschappelijke onderzoek wordt zowel het activiteitenpatroon van de *BoekStart*-kinderen in voor- en vroegschoolse fase in kaart gebracht als hun prestaties in groep 2 en 3. Meer dan 500 ouders die aan het oorspronkelijke *BoekStart*-onderzoek meededen, hebben toegezegd hun medewerking te continueren. Daarmee hebben we een unieke kans om longitudinaal onderzoek te doen naar de lees- en taalontwikkeling van kinderen. Dit onderzoek moet zicht bieden op de (mogelijke) effecten van *BoekStart* op de leer- en leesprestaties van kinderen aan het begin van het basisonderwijs en sluit aan bij de doelstellingen van *Tel mee met Taal*. Het onderzoek wordt uitgevoerd door Merel de Bondt, onder supervisie van prof. dr. A. Bus aan de Vrije Universiteit.

de Bibliotheek op school (2016-2019)

Wetenschappelijk onderzoek naar de effecten van de Bibliotheek *op school*. Het onderzoek bestaat uit een component voor het basisonderwijs en een component voor het vmbo. Lisa van der Sande is aangetrokken als PhD-onderzoeker. Zij verricht onderzoek naar de effecten van intensieve pilots van de Bibliotheek *op school* basisonderwijs. Zij zal nagaan of intensivering van de Bibliotheek *op school* door middel van diverse pilots in het hele land leidt tot verandering in het aanbod, vergroting van de leestijd en leesmotivatie en een betere leesvaardigheid van leerlingen.

Het doel van het vmbo-onderzoek is na te gaan of de Bibliotheek *op school* vmbo effecten sorteert. In de eerste fase van het onderzoek wordt getest of leesactiviteiten op vmbo's met de Bibliotheek *op school* verschillen van die op vmbo's zonder de Bibliotheek *op school*. In de tweede fase worden de uitkomsten van fase 1 gebruikt om de interventie te optimaliseren en wordt vervolgens getest of als gevolg van de Bibliotheek *op school* ook de leesprestaties verbeteren.

Reading-to-go Lab (2016-2018)

Zie 2.1: Bijzondere leerstoel Lezen en Digitale Media.

Onderzoek naar leesmotivatie (2016-2017)

Onderzoek uitgevoerd door DUO Onderwijsonderzoek naar de leesmotivatie van kinderen van 8 tot 18 jaar. Bijna 6.000 leerlingen hebben een vragenlijst ingevuld waarmee hun (intrinsieke en extrinsieke) leesmotivatie uitgebreid gemeten is. De onderzoeksgegevens maken inzichtelijk hoe het momenteel gesteld is met de leesmotivatie van Nederlandse kinderen, welke belangrijke verschillen er in leesmotivatie bestaan, en welke elementen ervoor zorgen dat kinderen gemotiveerd of ongemotiveerd zijn om te lezen. De resultaten zullen in 2017 bekend zijn.

Rol van (voor)lezen in samengestelde gezinnen (2016-2017)

Uit onderzoek blijkt telkens weer dat de leesopvoeding die ouders voeren een belangrijke invloed heeft op de taal- en leesvaardigheden van kinderen. We weten dat kinderen die opgroeien met gescheiden ouders minder leesbegeleiding ontvangen. Hoewel er theoretische argumenten zijn waarom gescheiden ouders minder leesbevordering-

activiteiten ondernemen (bijvoorbeeld tijdsdruk, stress), is er weinig tot geen inzicht in het perspectief van de ouders die dit betreft. Met de toename van het aantal scheidingen is ook het aantal samengestelde gezinnen ((stief)ouders en (stief)kinderen in een huishouden) toegenomen. Dit laatste leidt dan ook tot de vraag of een dergelijke gezinssamenstelling van invloed is op de leesbevordering die ouders bieden. Het onderzoek wordt uitgevoerd onder supervisie van prof. dr. Notten, Radboud Universiteit Nijmegen. De resultaten zullen in 2017 gepresenteerd worden.

Invloed van laaggeletterde ouders op het schoolsucces van kinderen (2016-2017)

Ouders hebben een belangrijke invloed op de taal- en leesvaardigheden van kinderen. We weten dat talige ouders meer voorlezen, en hiermee een 'beter' ofwel 'gunstiger' taal- en leesvoorbeeld geven. Maar wat als ouders analfabeet of laaggeletterd zijn? Aansluitend bij het actieprogramma *Tel mee met Taal* richt het dit onderzoek zich specifiek op deze risicogroep: laaggeletterde ouders en hun kinderen. Inzicht krijgen in, en hierdoor bijdragen aan, het doorbreken van de intergenerationele overdracht van laaggeletterdheid staat centraal. Wat gebeurt er nu precies binnen deze gezinnen? Hoe staat het met de geijkte leesbevorderingsactiviteiten (zoals voorlezen of het bezoeken van de bibliotheek) in een omgeving waar geen of weinig leescompetenties bij ouders aanwezig zijn? En presteren kinderen van laaggeletterde ouders significant minder goed op school dan hun leeftijdsgenootjes met leesvaardige/geletterde ouders? Een antwoord op deze vragen wordt gezocht door middel van het analyseren van reeds verzamelde gegevens in 2013/2014 in het kader van het Cohort Onderzoek Onderwijs-Loopbanen (COOL). Het onderzoek wordt uitgevoerd onder supervisie van prof. dr. Notten, Radboud Universiteit Nijmegen. De resultaten zullen in 2017 gepresenteerd worden.

Interactieve prentenboeken (2016- 2017)

Verkennd onderzoek van prof. Bus naar het leesbegrip en de leesmotivatie van kleuters bij het lezen van interactieve prentenboeken.

Opbrengsten van auteursbezoeken (2016-2017)

Stichting Schrijvers School Samenleving (SSS) is de landelijke organisatie die bemiddelt bij bezoeken van schrijvers aan bibliotheken, scholen en boekhandels. Er worden via Stichting Schrijvers School Samenleving ongeveer 5.000 bezoeken per jaar georganiseerd; goed voor een bereik van 250.000 kinderen en 140.000 volwassenen. Wat zijn de opbrengsten van dergelijke schrijversbezoeken? In hoeverre en op welke wijze dragen ze bij aan de positieve spiraal van het lezen? Hoe zijn ze ingebed in de doorgaande leeslijn? Naar deze vragen wordt een literatuuronderzoek uitgevoerd middels een zoektocht in de internationale wetenschappelijke literatuur. Daarop volgt een enquête onder actoren die in Nederland betrokken zijn bij schrijversbezoeken: van de optredende auteur, de bemiddelende bibliotheek en de begeleidende docent tot de luisterende en interacterende leerling.

Diversiteit in kinderboeken (2016-2017)

Verkennd onderzoek van Sara van den Bossche, Tilburg University, naar het aanbod aan cultureel diverse kinder- en jeugdboeken in Nederland. In tweede instantie wordt

door middel van literaire analyse van die boeken een staalkaart geboden van culturele diversiteit in de jeugdliteratuur.

Evaluatie Tomke (2016-2017)

Evaluatief onderzoek naar de effecten van *Tomke*, een taal- en leesbevorderingsproject voor peuters in Fryslân. Het project is twintig jaar geleden gestart met als doel het voorlezen aan peuters in het Fries te bevorderen. Het is een samenwerkingsverband van verschillende Friese organisaties die op enige manier een bijdrage leveren aan het gestelde doel: Afûk, Bibliotheekservice Fryslân, Omrop Fryslân, Cedin en Tresoar. De provincie Fryslân verstrekt voor een deel een subsidie en jaarlijks wordt een bijdrage aan de gemeentes in Friesland gevraagd. De laatste jaren is het *Tomke*-project onderdeel geworden van het VVE-programma *Foarskoals ûnderwiis*, waarmee in breder verband aandacht gegeven wordt aan onderwijs en taal- en leesbevordering in de voor- en vroegschoolse educatie. In dit onderzoek worden de effecten van het project in kaart gebracht.

Stand van zaken lezen in het vmbo (2016-2017)

In 2010 is er een onderzoek uitgevoerd naar leesbevordering in het vmbo. In het kader van het vijfjarig jubileum van *De Weddenschap* en de ontwikkeling van een aanpak voor de Bibliotheek *op school* vmbo voeren Stichting Lezen en DUO Onderwijsonderzoek opnieuw een onderzoek uit. Hoe ziet de situatie aangaande leesbevordering op het vmbo er op dit moment uit? Op welke wijze kan Stichting Lezen docenten Nederlands in het vmbo ondersteunen bij het tot enthousiaste lezers maken van hun leerlingen? Het onderzoek bestaat uit een enquête onder een representatieve groep van vmbo-docenten Nederlands, gevolgd door een verdiepend kwalitatief onderzoek.

Wat doet het boek? Een onderzoek naar de opbrengsten van lezen (2016-2017)

Stichting Lezen heeft in het kader van de campagne *2016 Jaar van het Boek* een literatuurstudie uitgevoerd naar de opbrengsten van lezen. Wat kunnen we op basis van bestaand psychologisch onderzoek zeggen over de effecten van fictielezen op het leven van de lezer? Uit deze studie blijkt dat lezen diverse positieve gevolgen heeft. Het lezen van verhalen kan onze vooroordelen verminderen, ons inlevingsvermogen stimuleren en ons welzijn vergroten.

Relatie tussen creatief schrijven en lezen (2016-2017)

Literatuur- en praktijkonderzoek naar de wisselwerking tussen creatief schrijven en het lezen van literatuur. In het onderzoek staat deze vraag centraal: 'Heeft (re)creatief schrijven invloed op de leesfrequentie, leesmotivatie en leesvaardigheid van kinderen en jongeren?' Daarnaast wordt een inventarisatie gemaakt van projecten waarin creatief schrijven een rol speelt. Het onderzoek leidt in 2017 tot aanbevelingen voor geïntegreerd lees- en schrijfonderwijs. Dr. E.M. Koopman, Stichting Lezen, voert het onderzoek uit.

Vrij lezen van de tablet

Het Stedelijk Dalton Lyceum in Dordrecht is een middelbare school die onderwijs met behulp van de tablet aanbiedt. Leerlingen die op de school zitten, kiezen ervoor of ze willen plaatsnemen in een 'traditionele' klas (waar hoofdzakelijk met papieren bronnen

en hulpmiddelen wordt gewerkt) of een iPad-klas (waar nagenoeg al het onderwijs aangestuurd wordt via de tablet). Met ingang van het schooljaar 2016-2017 zijn leerlingen in de tabletklassen ook gaan ‘vrij lezen’ van hun *device*. Stichting Lezen onderzoekt in samenwerking met de school in hoeverre en op welke wijze het tabletgebruik invloed heeft op de drijfveren die leerlingen hebben om te lezen (leesmotivatie), de frequentie waarmee ze lezen (leesgedrag) en hun kunde in het lezen (leesvaardigheid). Bij het zoeken van boeken maken de kinderen gebruik van de diensten van de bibliotheek (zowel de ‘papieren’ als de ‘digitale klassen’).

Verdiepend tijdsbestedingsonderzoek SCP

‘Media: Tijd’ is het tijdsbestedingsonderzoek-nieuwe-stijl dat het Sociaal Cultureel Planbureau sinds 2013 uitvoert in samenwerking met onderzoeksbureau GfK en partners uit het mediaonderzoek. Er zijn twee metingen geweest, in 2013 en 2015; de volgende vindt plaats in 2017. De rapporten die verschijnen, stippen het lezen en de veranderingen in het lezen aan; tegelijkertijd bieden de data rijke mogelijkheden tot verdiepende analyses. Een consortium van partijen uit het boekenvak – naast Stichting Lezen zijn dat de Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek (CPNB), de Koninklijke Bibliotheek, de Koninklijke Boekverkopersbond (KBb) en de Groep Algemene Uitgevers (GAU) – werkt samen met het SCP aan een verdiepende analyse.

Poëzie buiten het boek

Gedichten worden gelezen en daarnaast voorgedragen, bekeken, geluisterd, gespeeld en vooral ook geschreven. Hoeveel mensen in Nederland houden zich bezig met deze vormen van poëzie? En welke beweegredenen hebben ze daarvoor? Samen met het Letterenfonds en de Universiteit Utrecht doet Stichting Lezen een stand van zaken-onderzoek naar deze vragen. PhD-student Kila van der Starre voert het onderzoek uit in het kader van haar proefschrift over ‘poëzie buiten het boek’.

Naast deze onderzoeksactiviteiten is Stichting Lezen betrokken bij diverse langlopende onderzoeksprojecten. Het betreft het onderzoek *Uses of Literary Narrative Fiction in Social Contexts: Changes in Self and Social Perceptions* (2014-2018) dat uitgevoerd wordt aan de Universiteit van Utrecht onder leiding van prof. dr. Hakemulder. Daarnaast is Stichting Lezen betrokken bij het onderzoek van de heer Das, docent op het Greijdanus College in Zwolle, in het kader van een promotiebeurs voor leraren. In dit onderzoek staat de opbouw van lyrische competentie van leerlingen in het voortgezet onderwijs centraal (2014-2018).

2.3 ONDERZOEKSPUBLICATIES

Stichting Lezen-reeks

Deze publicaties zijn vrij beschikbaar en als pdf te downloaden via: www.lezen.nl/publicaties/reeks/stichting-lezen-reeks.

Lees- en literatuuronderwijs in havo/vwo

Het onderwijs is voortdurend in beweging. Onderwijsvernieuwingen volgen elkaar in hoog tempo op en bij elke vernieuwing wordt ook aan het literatuuronderwijs gesleuteld. In de afgelopen twintig jaar werden verplichte leeslijsten korter, werd het leesdossier ingevoerd en weer afgeschaft en werden de referentieniveaus geïntroduceerd – om maar een paar zaken te noemen. Wat is de actuele stand van zaken rond lees- en literatuuronderwijs in havo/vwo? Stichting Lezen voerde in samenwerking met onderzoeksbureaus Oberon en DUO Onderwijsonderzoek onderzoek uit naar deze vraag. De resultaten zijn gepresenteerd tijdens de expertmeeting over het literatuuronderwijs en op de Dag van het Literatuuronderwijs.

Vaders lezen voor

Kwalitatieve studie van Roel van Steensel en Nicole Lucassen (Erasmus Universiteit Rotterdam) naar de voorleesopvattingen en het voorleesgedrag van vaders en moeders in sociaal-cultureel diverse gezinnen. De resultaten van dit onderzoek laten zien dat het belang van voorlezen door Nederlandse ouders breed wordt onderkend en dat stimulerende voorleesinteracties voorkomen in allerlei soorten gezinnen. Hoewel de kwaliteit van de geobserveerde ouder-kindinteracties sterk verschilde per ouder en per gezin, kwamen kwalitatieve interacties over de hele linie voor, onafhankelijk van het geslacht, het opleidingsniveau en de culturele achtergrond van de ouders. Vaders en moeders namen geen vaste rol aan in de leesopvoeding, maar vulden elkaar binnen de context van het gezin op verscheidene manieren aan.

Geletterdheid in de 21e eeuw: een verkenning

Literatuurstudie naar de betekenis van lezen en de rol van literatuur in de 21e eeuw. De frequentie waarmee en de wijze waarop we lezen is de afgelopen decennia sterk veranderd. De leesbevorderaar is door voortschrijdende digitale ontwikkelingen en de medialisering van de samenleving voor een aantal belangrijke nieuwe vragen komen te staan. Wat betekent het om tegenwoordig te kunnen 'lezen' en 'schrijven'? Hoe belangrijk is 'traditionele geletterdheid' (nog) in de huidige maatschappij? En welke aanvullende vaardigheden zijn nodig om vandaag de dag adequaat 'geletterd' te zijn? Deze literatuurstudie brengt diverse wetenschappelijke inzichten bijeen om een eerste antwoord te formuleren op dit soort vragen.

Stichting Lezen Eburonreeks

Deze publicaties zijn te bestellen via www.eburon.nl en als pdf te downloaden via www.lezen.nl/publicaties/reeks/stichting-lezen-eburon-reeks.

Onwillige Lezers

Publieksvriendelijke versie van het proefschrift van Thijs Nielen naar, onder andere, de opbrengsten van de Bibliotheek op school. Kinderen op scholen die dit programma uitvoeren, lezen meer en hebben een betere leesvaardigheid dan kinderen op scholen zonder de Bibliotheek op school. Deelname aan de Bibliotheek *op school* gaat bij meisjes daarnaast ook gepaard met een grotere leesmotivatie. Deze publicatie is tijdens het symposium *de Bibliotheek op school onderzocht* aangeboden aan mevrouw Van Bockxmeer, toenmalig directeur Media & Creatieve Industrie, OCW (25 januari 2016).

De promotie van Thijs Nielen vond plaats op 26 januari aan de Universiteit Leiden. Promotor was Adriana Bus, co-promotor Marga Sikkema-de Jong.

Maar als je erover nadenkt... Een jaar literatuuronderwijs in de groepen 7 en 8 van de basisschool

Verslag van het promotieonderzoek van Gertrud Cornelissen naar het effect van boek-gesprekken op de ontwikkeling van literaire competentie bij kinderen in groep 7 en 8. Gedurende een schooljaar namen leerlingen deel aan een speciaal ontwikkeld literatuur-programma. De leerlingen lazen verscheidene boeken, maakten thuis post-it-notities bij de gelezen teksten, schreven recensies en dagboekfragmenten, en gingen in kleine leesgroepen over de boeken in gesprek. Naarmate het programma vorderde, gingen leerlingen meer en meer gevarieerde vragen stellen. In alle klassen steeg het aantal verdiepingsvragen; leerlingen luisterden naar elkaar en reageerden op elkaar. Vooral op het gebied van het beargumenteerd formuleren van belevingen en interpretaties ging de literaire competentie vooruit. Dick Schram was promotor van het onderzoek. De promotie vond plaats aan de Vrije Universiteit, op 31 mei.

2.4 OVERIGE ONDERZOEKSACTIVITEITEN

Presentaties lopend onderzoek

Medewerkers van Stichting Lezen hebben presentaties gehouden over diverse onderzoeksthema's op congressen en bijeenkomsten. Het gaat om presentaties over de huidige kennis op het gebied van lezen en leesvaardigheid, digitaal lezen en betrokkenheid van vaders bij het lezen. Daarnaast presenteerde diverse onderzoekers hun voorlopige onderzoeksresultaten aan Stichting Lezen en is gesproken over de betekenis en consequenties daarvan voor leesbevorderingsbeleid.

Leescoalitie-onderzoeksagenda

Om de onderzoeksagenda's van de Leescoalitie-partners op elkaar af te stemmen vindt regelmatig overleg plaats tussen de onderzoeksmedewerkers van Stichting Lezen & Schrijven, CPNB, de Koninklijke Bibliotheek en Stichting Lezen. Binnen dit overleg wordt kennis uitgewisseld op het gebied van onderzoek en monitoring en worden lopende onderzoeksprojecten met elkaar afgestemd.

3 | Kennisdeling en communicatie

Beleid	Uitdragen dat lezen plezierig is, dat kinderen en jongeren de kans verdienen om dat plezier te ervaren en dat lezen bijdraagt aan kennis en kunde
Strategie	Specifieke communicatie op verschillende niveaus, voor verschillende doelgroepen: - kinderen en jongeren - intermediairs die met kinderen en jongeren werken - ouders - overkoepelende (landelijke) organisaties - overheid, politiek
Uitvoering 2013-2016	Informatiebrochures; congressen; (digitale) themadossiers; publicaties; websites zoals leesmonitor.nu en leesplan.nl; persberichten

3.1 STICHTING LEZEN IN DE PERS

Stichting Lezen heeft een actief persbeleid. In de vakpers en de gespecialiseerde media is regelmatig aandacht voor de missie en activiteiten van Stichting Lezen. In de publieks-media is er traditioneel veel aandacht voor vlaggenschipprojecten als *De Nationale Voorleesdagen*, *BoekStart*, *De Nationale Voorleeswedstrijd*, *de Jonge Jury* en *De Wed-denschap*. Een aantal voorbeelden: Directeur Gerlien van Dalen op BNR Nieuwsradio over laaggeletterdheid; een artikel in *Trouw* over de Bibliotheek *op school*; aandacht voor *Lezen Centraal* op: *NOS Radio 1 Journaal*, *Goedemorgen Nederland*, RTV Utrecht en in het *Friesch Dagblad*.

Verder was er aandacht voor het advies van Raad voor Cultuur in *Boekblad*, voor *2016 Jaar van het Boek* in *Boekblad* en voor voorlezen op de site van de Consumentenbond. Directeur Van Dalen gaf diverse interviews, onder andere vanaf de Frankfurter Buch-messe in *Boekblad* en in *Margriet weekblad* over het belang van lezen voor kinderen.

3.2 PUBLICATIES

Tijdschrift Lezen

Lezen, het relatiemagazine van Stichting Lezen, beleefde in 2016 de elfde jaargang. Het magazine ondersteunt van het begin af het uitgangspunt van de doorgaande lees-lijn 0-18 jaar. Dat gebeurt door voor alle leeftijdscategorieën en onderwijsniveaus te laten zien hoe leesbevordering vorm kan krijgen en ook krijgt. Het biedt professionals, maar ook studenten, vier keer per jaar een inspirerende blik in de wereld van de lees-bevordering en de kinder- en jeugdliteratuur. In 2015 is het adressenbestand opge-schoond, waardoor de oplage van 15.000 naar 5.000 ging. Door de publicatie gericht bij de doelgroep onder de aandacht te brengen, zijn er inmiddels weer 6.840 abonnees. De waardering voor het blad is groot, zo blijkt uit reacties van lezers.

In 2016 besteedde *Lezen* aandacht aan onder meer de volgende onderwerpen. In het eerste nummer een artikel over de grens tussen boek en spel, over de vraag hoe het groeiend aantal prentenboek- en voorlees-apps de boekenwereld zal veranderen. In het tweede nummer werd ruim aandacht besteed aan de Kinderboekenweek en de auteur van het Kinderboekenweekgeschenk, Dolf Verroen, die daarmee, naar eigen zeggen, een kroon op een omvangrijk oeuvre heeft gezet. In het derde nummer geven de twee nieuwe 'leesprofessoren', Roel van Steensel en Eliane Segers, aan wat hun ambities en plannen zijn om Stichting Lezen te helpen lezen te bevorderen. In het vierde nummer een interview met de tachtigjarige Anke de Vries, die na zestien jaar weer een boek schreef (Littekens) en aandacht voor de Bibliotheek op school, dat vijf jaar bestaat.

Leesmonitor – Het Magazine: Digitaal lezen, anders lezen?

Het *Leesmonitor*-magazine sluit aan bij de website leesmonitor.nl van Stichting Lezen. In deze vierde editie staat het onderzoek naar digitaal lezen centraal. Regelmatig wordt beweerd dat digitaal lezen anders lezen is. Hoeveel bewijs bestaat er voor deze stelling? Als we anders lezen van het scherm, welke verschillen zijn er dan met lezen van papier? En hoe kunnen leesbevorderaars daarop inspelen?

Brochure lezen in de klas primair onderwijs

Lezen in de klas (po-versie) is een brochure voor het basisonderwijs die in navolging van de gelijknamige brochure voor het voortgezet onderwijs een overzicht biedt van het leesbevorderingsaanbod voor het basisonderwijs. Stichting Lezen is bij alle projecten in de brochure financieel of inhoudelijk betrokken. De brochure biedt leerkrachten een handig overzicht van de lopende activiteiten. De brochure is in een oplage van 3.000 exemplaren gedrukt en wordt ook tijdens de NOT 2017 verspreid. *Lezen in de klas*-primair onderwijs is tevens digitaal beschikbaar.

Literatour-special

Aan de vooravond van *Literatour* 2016 verscheen een speciale uitgave van het kwartaaltijdschrift *Lezen* over de *Literatour*. *Literatour* was de aanleiding; de inhoud waaierde breder uit en gaf de lezer op journalistieke wijze inzicht in zaken als het leesgedrag van jongeren en jongerenliteratuur. De uitgave was onderdeel van het promotiemateriaal dat aan alle middelbare scholen in Nederland werd verstuurd, en werd daarnaast apart verzonden aan 2.381 docenten Nederlands, 580 mediathecarissen en 1.000 bibliotheekvestigingen.

Stichting Lezen ontving enthousiaste reacties op de uitgave, waarin uiteenlopende auteurs als Buddy Tegenbosch, Anne-Gine Goemans en Özcan Akyol aan het woord kwamen. Miriam Piters, docent Nederlands, stak een pleidooi af voor jongerenliteratuur in de klas, en natuurlijk kwamen ook de jongeren zelf aan het woord.

Lezen in de klas voortgezet onderwijs

Lezen in de klas is een jaarlijkse brochure voor het voortgezet onderwijs. De brochure biedt docenten een overzicht van leesbevorderingsactiviteiten: van vmbo tot gymnasium. De brochure is in een oplage van 5.000 exemplaren gedrukt, en is digitaal beschikbaar. De brochure is verzonden naar alle scholen voor voortgezet onderwijs.

Kwestie van Lezen-reeks

De *Kwestie van Lezen-reeks* is een serie praktische brochures met achtergronden en praktische tips waarmee professionals hun voordeel kunnen doen. In 2016 zijn twee delen verschenen: *Lezenvoordelijst.nl in de praktijk* voor het voortgezet onderwijs (deel 10) en *Leesplezier voor kinderen met leesproblemen* voor het primair onderwijs (deel 11). De brochures zijn tegen een kleine vergoeding te bestellen; ze zijn ook te downloaden via www.lezen.nl/publicaties/reeks/kwestie-van-lezen.

Kinderboekengids

Stichting CPNB stelt samen met Stichting Lezen de *Kinderboekengids* samen. In de gids geeft Stichting Lezen bekendheid aan haar grote campagnes: *De Nationale Voorleesdagen* en *De Nationale Voorleeswedstrijd*. Daarnaast is er ruimte om nieuwe onderzoeksfeiten te belichten en de praktijk van leesbevordering in de klas te beschrijven. De totale oplage van de gids is iets meer dan 21.000 exemplaren. Een deel gaat rechtstreeks naar scholen en bibliotheken, de rest vindt op aanvraag via bibliotheken en boekhandel zijn weg naar de doelgroep.

3.3 CONFERENTIES, SYMPOSIA, BEURZEN E.D.

Symposium de Bibliotheek op school onderzocht

Op 26 januari 2016 promoveerde Thijs Nielen aan de Universiteit Leiden op zijn onderzoek naar leesmotivatie en de effecten van de Bibliotheek op school. Stichting Lezen organiseerde naar aanleiding hiervan op 25 januari in het Letterkundig Museum een symposium. Het proefschrift werd uitgereikt aan Hermineke van Bockxmeer, toenmalig DG Cultuur en Media bij OCW. Ook ander onderzoek naar de Bibliotheek op school stond centraal. Zo heeft Ellen Kleijnen een presentatie gegeven over haar onderzoek naar Oosterwijs, een speciale bibliotheek op school in de gemeente Gouda. Kees Broekhof heeft monitorresultaten laten zien en Frank Huysmans heeft inzicht gegeven in zijn analyse van monitorgegevens over de jaren heen. Het onderzoek van Thijs Nielen is een belangrijke onderligger voor de Bibliotheek *op school*. Hij heeft aangetoond dat kinderen beter gaan lezen, en dat meisjes lezen leuker vinden door de Bibliotheek *op school*.

Mbo bijeenkomst/ronde tafelgesprek

Op 29 januari 2016 kwamen bijna 40 mensen bijeen in de bibliotheek van het Letterenhuis. Het ging om mbo-docenten Nederlands, educatief medewerkers van de bibliotheek en andere belangstellenden. Speciale gast was PvdA-Tweede Kamerlid Tanja Jadnanan-sing. In het plenaire gedeelte voor de pauze sprak Suzanne Mol van de Universiteit Leiden over het belang van lezen en leesbevordering in het mbo. Docent burgerschap Laura Polder van het ROC van Amsterdam kwam vervolgens aan het woord om 'de' mbo-student te kenschetsen. Na de pauze was er ruimte om in twee groepen nader kennis te maken met twee leesprojecten in het mbo: vrij lezen op de Entree-opleiding van Start. Deltion te Zwolle en leesgroepen in het mbo op het ROC van Amsterdam. De ochtend werd afgesloten door Tanja Jadnanan-sing, die het belang van lezen in het mbo nogmaals onderstreepte en beloofde dat zij zich in de Kamer sterk zal maken voor deze doelgroep.

De organisatoren/initiatiefnemers – CINOP, ProBiblio en Stichting Lezen – riepen de aanwezigen op zich aan te sluiten bij een op te richten platform Lezen in het mbo. Op 7 maart 2016 wordt de bijeenkomst geëvalueerd en wordt bekeken hoe het platform verder vorm kan krijgen.

Middag van het Kinderboek

Zaterdag 2 april vond de Middag van het Kinderboek plaats in de Openbare Bibliotheek Amsterdam. Het thema van de middag was ‘taboes in kinderboeken’. Het was een succesvolle middag waarbij de aanwezigen de gelegenheid kregen om een korte presentatie op een zeepkistje te houden. Stichting Lezen was betrokken bij de inhoudelijke invulling van deze middag. Ook is deze middag gebruikt om het tijdschrift *Lezen* onder de aandacht te brengen.

Lezen Centraal: Van boeken word je beter

Op woensdag 6 april 2016 vond in het Muntgebouw in Utrecht het jaarlijkse congres *Lezen Centraal* plaats onder de titel: *Van boeken word je beter*.

In het ochtendprogramma lieten Niels Bakker en Jette van den Eijnden van Stichting Lezen aan de hand van onderzoeksfeiten zien dat lezen ertoe doet. Keynote-sprekers waren Arko Oderwald, hoogleraar aan de Vrije Universiteit en bijzonder hoogleraar Literatuur en Geneeskunde aan de Universiteit voor Humanistiek, en Jane Davis van The Reader Organisation UK.

Het middagprogramma bestond uit twee deelsessierondes, in de eerste ronde konden deelnemers uit vijf inhoudelijke workshops kiezen: ‘Lees je beter’, ‘Lezen en dyslexie’, ‘Filosoferen met verhalen en gedichten’, ‘Lezen met begrip, een schoolvak of een attitude’ en ‘Bibliotherapie bij alledaagse kwalen’. In de tweede deelsessieronde kwamen de schrijvers Bette Westera, Enne Koens, Wilma Geldof, Mano Bouzamour en Oek de Jong aan het woord. Schrijver Alex Boogers sloot de dag af met een gesproken column: *De lezer is niet dood*. Lezen Centraal werd gepresenteerd door Hadassah de Boer. *Lezen Centraal* werd bezocht door 266 deelnemers. Het evenement werd gemiddeld met een 7,8 gewaardeerd.

BMO-congres

Het jaarlijks congres van de BMO (Beroepsvereniging Mediathecarissen Onderwijs) vond dit jaar plaats op 14 april. Stichting Lezen was met een stand op dit congres aanwezig.

Annie M.G. Schmidtlezing

Het paradijs van de fantasie. Van het fluitketeltje van Annie MG tot de paddoknabbels van Alice in W. – dat was de titel van de zeventiende Annie M.G. Schmidtlezing. De lezing is een begrip in de wereld van het kinderboek. Elk jaar geeft een gelauwerd schrijver op persoonlijke wijze zijn of haar visie op de (studie van de) kinder- en jeugdliteratuur. Dit jaar vond de lezing, gehouden door Harm de Jonge, op woensdag 18 mei plaats in het Kinderboekenmuseum te Den Haag. Er waren 142 betalende bezoekers. Stichting Lezen, het Letterenfonds en het Letterkundig Museum maakten de Annie M.G. Schmidtlezing financieel mede mogelijk.

Expertmeeting Lees- en literatuuronderwijs

Op 28 september 2016 werd in de bibliotheek van het Letterenhuis de expertmeeting *Lees- en literatuuronderwijs in havo/vwo* gehouden. Ten overstaan van vijftig experts werden twee recente onderzoekspublicaties van Stichting Lezen gepresenteerd: *Lees- en literatuuronderwijs in havo/vwo* (onderzoek uitgevoerd door Oberon) en *Lezen op havo/vwo* (onderzoek uitgevoerd door DUO Onderwijsonderzoek). Daarnaast ontvouwen Adriaan Langendonk (Kunst van Lezen), Andrea Langendoen (Koninklijke Bibliotheek) en Theo Witte (Rijksuniversiteit Groningen) plannen voor de Bibliotheek op school havo/vwo.

Wetenschappelijk congres van Stichting Lezen: Succesvol lezen in het onderwijs

Op donderdag 10 november vond in De Veerensmederij in Amersfoort het tweejaarlijks *Wetenschappelijk congres* van Stichting Lezen plaats onder de titel: *Succesvol lezen in het onderwijs*. In het ochtendprogramma stelden de nieuwe bijzonder hoogleraren Roel van Steensel (Leesgedrag) en Eliane Segers (Lezen en Digitale Media) zich aan het publiek voor. Zij presenteerden recent eigen onderzoek en vertelde meer over hun onderzoeksplannen. In de middag konden de deelnemers in twee rondes kiezen uit verschillende deelsessies: 'Wat werkt bij leesbevordering?', 'Tweetaligheid', 'Digitale middelen als ondersteuning bij leesproblemen', 'Kwaliteit van informatieve leesteksten' en 'Rol van de docent – primair onderwijs en voortgezet onderwijs'. Ook de uitreiking van de tweejaarlijkse Scriptieprijs Leesbevordering (een gezamenlijk initiatief van Stichting Lezen (Nederland) en Iedereen Leest (Vlaanderen)) vond plaats tijdens dit congres. De prijs werd uitgereikt aan Amélie Rogiers voor haar scriptie *Het profiel van de vaardige lezer: een kwantitatief onderzoek naar de samenhang van geslacht, onderwijsvorm, sociaal-economische status en thuistaal en de leesmotivatie en leesvaardigheid van Vlaamse vijftienjarigen*. Het programma werd afgesloten door cabaretier, schrijver en docent Johan Goossens. De dag werd gepresenteerd door Karin van As. Er hebben 316 mensen deelgenomen aan dit congres.

Negenmaandenbeurs: uitreiking van het BoekStart-babyboekje

BoekStart had een stand op het 'DeskundigenPlein' van de Negenmaandenbeurs. Er was veel interesse in het programma: vaak kende men *BoekStart* al, maar vroeg men naar meer informatie. Elke dag konden de bezoekers op de foto met Kikker. Op de beurs maakte Gerda Havertong bekend dat *Kiekeboe!* van Giuliano Ferri is verkozen tot Het *BoekStart*-babyboekje van 2016. Na de bekendmaking van het winnende boekje gaf Gerda Havertong een voorlees-clinic aan alle aanwezige ouders, waarbij ze aan tientallen baby's tegelijk het winnende boekje voorlas. Dit jaar bezochten 57.000 (aanstaande) ouders en grootouders de beurs; dat is 12% meer dan vorig jaar.

BoekStart op beurzen

Dit jaar stond *BoekStart* op verschillende beurzen en congressen. Voorbeelden hiervan zijn het Drongo festival en het symposium *Taalontwikkeling: stoornis of achterstand?* van het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid.

Drongo Festival

Drongo is het talenfestival van Nederland en Vlaanderen, dat de functie en het belang van taal op een agenderende en aansprekende manier over het voetlicht brengt bij een breed publiek. Stichting Lezen en *Kunst van Lezen* waren dit jaar programmapartner en verzorgden het onderdeel 'Lezen' met twee deelsessies: 'Help! Hoe moet dat dan, dat voorlezen', gericht op professionals die met laagtaalvaardige ouders werken, en een sessie over het plezier in lezen in het voortgezet onderwijs.

Symposium Taalontwikkeling: stoornis of achterstand?

Dit symposium werd erg goed bezocht door jeugdartsen, jeugdverpleegkundigen en logopedisten. Er was heel veel vraag naar *BoekStart*-materiaal. De workshop over het adviseren van ouders over voorlezen werd gevolgd door ruim vijftig deelnemers.

3.4 WEBSITES

Unieke bezoekers	
lezen.nl	103.860
leesplan.nl	12.399
leesmonitor.nu	21.336

De website lezen.nl is de corporate website van Stichting Lezen en biedt behalve nieuws algemene informatie en kennis over leesbevordering. De website trok ruim 103.860 unieke bezoekers, goed voor 160.144 sessies.

De website leesmonitor.nu vertaalt kennis uit wetenschappelijk onderzoek voor professionals in de praktijk van de leesbevordering. De website wordt gedurende het hele jaar actueel gehouden met de nieuwste cijfers, zoals de boekverkoop, de uitleningen bij de bibliotheken en de gegevens uit de onderzoeken van de Stichting Marktonderzoek Boekenvak. In 2016 kregen bovendien het driejaarlijks internationaal onderzoek naar leesvaardigheid PISA en het tweejaarlijkse onderzoek naar mediagebruik 'Media: Tijd' een plaatsje op Leesmonitor. Tot slot werd de website uitgebreid met recent wetenschappelijk onderzoek, onder andere naar het effect van de Bibliotheek *op school* en andere programma's voor leesbevordering in het onderwijs. Leesmonitor trok in 2016 21.336 bezoekers; dat is 5% meer dan in 2015. Het aantal volgers op Twitter groeide naar 2.860 aan het eind van het jaar.

De website leesplan.nl biedt kinderopvanginstellingen en scholen, naast informatie over (na)scholing en leesprojecten, alle handvatten om een leesplan op te stellen. De site trok 12.399 unieke bezoekers, goed voor 21.440 sessies. In het najaar van 2016 is een enquête uitgezet onder gebruikers op grond waarvan de website nog wordt verbeterd.

De websites van *Kunst van Lezen* trokken 102.984 bezoekers, goed voor 143.278 sessies.

Sociale media

Sociale media kunnen een belangrijke ondersteunende rol spelen voor de websites en andere communicatie van Stichting Lezen. Het zijn belangrijke nieuwe platforms. Zo groeide het aantal volgers op Twitter van 3.721 in 2015 naar 4.517 in 2016, het aantal volgers op Facebook van ruim 2.000 in 2015 naar ruim 3.300 in 2016 en het aantal volgers op LinkedIn van ruim 1.400 naar ruim 1.700. In 2017 zal de sociale media-strategie nader worden ontwikkeld en geïmplementeerd. Stichting Lezen is in de loop van 2017 ook actief geworden op Instagram en heeft daar inmiddels 445 volgers.

Digitale nieuwsbrief

In 2016 zijn zeven digitale nieuwsbrieven verstuurd, en daarnaast nog diverse persberichten.

4 | Samenwerking

4.1 NATIONALE SAMENWERKING

Beleid	Integraal leesbevorderingsbeleid
Strategie	Versterken van de ketenaanpak van aanbod tot afname; gemeentelijke, provinciale en landelijke netwerken
Uitvoering	Landelijke Leescoalitie met partners als Koninklijke Bibliotheek, Stichting Lezen & Schrijven en Stichting CPNB;
2013-2016	campagne <i>Lees 15 minuten per dag; Het Jaar van het Voorlezen; Vaders Voor Lezen</i>

De beleidsvoornemens en inspanningen van Stichting Lezen zijn in hoge mate gericht op het zoeken naar en versterken van samenwerking en een integrale aanpak in de keten, binnen leesbevorderingsnetwerken, tussen professionals, en tussen ouders, school en bibliotheek.

Leescoalitie

De Leescoalitie is een samenwerkingsverband van landelijke spelers op het gebied van leesbevordering. Stichting Lezen (voorzitter) werkt hierin samen met Stichting Lezen & Schrijven, Stichting CPNB, de Koninklijke Bibliotheek en de Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB) om zo veel mogelijk mensen aan te zetten tot lezen en voorlezen. In 2016 is het Letterkundig museum aangehaakt. 2016 stond in het teken van *2016 Jaar van het Boek*.

Voor de coördinatie van de activiteiten van de Leescoalitie heeft Stichting Lezen een aparte projectsubsidie ontvangen van het ministerie van OCW.

Zie voor een uitgebreid overzicht van activiteiten het activiteitenverslag van *2016 Jaar van het Boek*.

Letterenhuis

Ook de samenwerking binnen het Letterenhuis is in 2016 voortgezet. Er vindt kwartaal-overleg op directieniveau plaats en er is samenwerking met betrekking tot onder andere de Kinderboekenambassadeur, de Jongerenboekenweek Literatour, de Poëzieweek, de Annie M.G. Schmidtlezing en digitalisering.

Boekenvak

Overleg en afstemming met partijen in het boekenvak vindt plaats binnen de Adviesraad van de Koninklijke Vereniging van het Boekenvak, waarin de directeur van Stichting Lezen zitting heeft. In 2016 is samenwerking geëffectueerd rond het nieuw opgerichte kenniscentrum voor het boekenvak: KVB Boekwerk. Stichting Lezen is kern-partner.

Kinderboekenambassadeur

In navolging van het Engelse Children's Laureate is er in 2013 ook in Nederland een Kinderboekenambassadeur aangesteld. Het Kinderboekenambassadeurschap was een

initiatief van Stichting Lezen en het Nederlands Letterenfonds, in samenwerking met Stichting Schrijvers School Samenleving (SSS) en Stichting CPNB. Het doel is het promoten van kinderboeken via workshops, publicaties, lezingen en andere activiteiten. Van 2015 tot 2017 was Gouden Griffel-winnaar Jan Paul Schutten Kinderboekenambassadeur.

Hij heeft op heel diverse en creatieve wijze invulling gegeven aan deze rol. Zo liet hij zich veelvuldig horen op sociale media en hield hij op de site van de Kinderboekenambassadeur een blog bij; met name zijn kerstboodschap kreeg veel reacties. In *2016 Jaar van het Boek* startte hij de campagne *Help de Kinderboekenambassadeur!*. In deze wedstrijd, waaraan zo'n 500 scholen meededen, werden kinderen uitgedaagd om een steengoede postercampagne te bedenken die duidelijk maakt hoe leuk lezen is. De wedstrijd werd gewonnen door Houda Challal van OBS De Walsprong in Zaltbommel. Haar affiche *Bij je vast in een boek* werd door communicatiebureau Kessels Kramer uitgewerkt tot een poster die tijdens de Kinderboekenweek op alle scholen in Nederland hing. Verder ontving de winnaar een stapel boeken zo hoog als de langste leerling van de school.

Jan Paul Schutten gaf ook een groot aantal lezingen, bij verschillende gelegenheden en voor verschillende doelgroepen. Hij sprak geregeld op pabo's voor studenten en docenten, tijdens bijeenkomsten van Stichting Lezen, tijdens de Middag van het Kinderboek in Leiden, en hij hield inspiratielezingen tijdens de Kinderboekenweek in onder andere Dordrecht en Tilburg. Verder schreef hij columns voor de *Boekenkrant Junior*, *Biebglossy* en de *Kinderboekengids*, werkte hij mee aan de campagne *Kwartiermakers* (15 minuten lezen per dag), trad hij op tijdens *Kinderboekenparade aan het IJ* en gaf hij een workshop tijdens de Nationale Onderwijs Tentoonstelling. Tijdens *2016 Jaar van het Boek* was hij curator kinderboeken bij de Belangrijkste Boek-verkiezing. Schutten besluit zijn ambassadeurschap met een aantal korte filmpjes en twee samen met experts samengestelde titellijsten die kinderen moeten helpen om een voor hen geschikt boek te vinden.

Adviescommissies

Het beleid van Stichting Lezen wordt afgestemd met diverse adviescommissies voor diverse doelgroepen. Diverse commissies zijn in 2016 bij elkaar gekomen om lopende ontwikkelingen en nieuwe beleidsvoornemens te bespreken.

4.2 KUNST VAN LEZEN

Vanwege de positieve resultaten van *Kunst van Lezen* in de eerste en tweede periode is *Kunst van Lezen* vanaf 2016 onderdeel geworden van het Actieprogramma *Tel mee met Taal* (preventie en bestrijding van laaggeletterdheid), dat van 2016 tot en met 2018 wordt uitgevoerd. *Kunst van Lezen* geeft met de programma's *BoekStart* en de Bibliotheek *op school* invulling aan de preventieve kant van *Tel mee met Taal*. Zie voor een volledig overzicht de bijlage Kunst van Lezen.

4.3 LEESBEVORDERING IN HET FRIES

Platfoarm Lêsbefoarding Fryslân

Voor het versterken van de Friese taal- en leescultuur werkt Stichting Lezen samen met het Platfoarm Lêsbefoarding Fryslân (PLF). Naast Stichting Lezen zijn de volgende partijen vertegenwoordigd: Afûk, Bibliotheekservice Fryslân, Cedin, Fryske Akademy, Omrop Fryslân en Tresoar. Sinds 2014 is ook de Provincie Fryslân bij dit platform aangesloten. De heer J. Malschaert is voorzitter van het Platform, mevrouw G. Palstra is secretaris. In 2016 is ingezet op inhoudelijke aansluiting van Friese leesbevordering bij landelijk beleid en het doortrekken van de doorgaande leeslijn naar het voortgezet onderwijs. Aan de tweede editie van *LêsNo*, een leesbevorderingsproject voor brugklassers, deden 2.920 leerlingen mee. In aanloop naar Leeuwarden Culturele Hoofdstad 2018 vinden voorbereidende besprekingen plaats.

4.4 INTERNATIONALE SAMENWERKING

Beleid	Afstemming leesbevorderingsbeleid en kennisdeling op Europees niveau
Strategie	Internationaal netwerk leesbevordering
Uitvoering	EU READ; ELINET
2013-2016	

EU READ

EU READ is opgericht in 2000 en heeft zich ontwikkeld van een uitwisselingsplatform rond leesbevordering tot een strategische lobby- en campagneorganisatie. In 2016 werd EU READ officieel omgevormd tot Stichting EU READ, met als standplaats België.

Momenteel bestaat EU READ uit de volgende organisaties:

- Booktrust, Verenigd Koninkrijk
- Buchklub der Jugend, Oostenrijk
- Fachhochschule Nordwestschweiz, Pädagogische Hochschule, Zentrum Lesen, Zwitserland
- LeseForum, Zuid-Tirol, Italië
- Plano Nacional de Leitura, Portugal
- Iedereen Leest, Vlaanderen
- Stichting Lezen, Nederland
- Stiftung Lesen, Duitsland
- Svět Knihy, Tsjechië
- Schweizerisches Institut für Kinder- und Jugendmedien (SIKJM), Zwitserland
- Lukukeskus Läscentrum, Finland (nieuw lid in 2016)
- The Reading Agency, Verenigd Koninkrijk (nieuw lid in 2016)
- Nationalt Videncenter for Læsning, Denemarken (nieuw lid in 2016)

Het aantal leden zal de komende jaren worden uitgebreid teneinde een serieuze agenda op Europees niveau te kunnen uitvoeren en aanspraak te kunnen maken op Europese subsidieregelingen.

In 2016 kwam EU READ eenmaal bijeen, in Brussel. Het actieplan 2017-2020 werd aangenomen:

Action Plan 2017–2020

EU READ strives to:

- become the European and action-oriented network on literacy and reading.
- develop, implement and execute joint programs and campaigns across Europe and vis-a-vis European Union institutions.
- strategize on a European campaign to ‘make all Europeans read’.
- strengthen the EU READ network through an improved internal and external communication strategy based on an updated EU READ website.
- gaining new members complementing the network, primarily new members from nations which are not represented in EU READ yet.
- share examples of best practice in programmes and campaigning.
- secure funding for EU READ and its operations.

Jörg Maas (directeur Stiftung Lesen), Diana Gerald (CEO Booktrust) en Gerlien van Dalen (directeur Stichting Lezen) vormden het dagelijks bestuur. Martin Schulz, president van het Europees Parlement, steunt EU READ.

European Literacy Network (ELINET)

Het European Literacy Policy Network (ELINET) werd in 2014 opgericht om in Europese samenwerking kennis te verzamelen en beleidsinformatie te analyseren. Centraal staat de uitwisseling van beleidsaanpak, *good practices* en succesvolle initiatieven. Daarnaast zet ELINET in op bewustmaking (*awareness raising*) over de noodzaak nú te handelen om het aantal kinderen, jongeren en volwassenen met laaggeletterdheid te verminderen tegen 2020. Het netwerk ontving financiering van de Europese Commissie om een tweejarig werkprogramma te voltooien. De universiteit van Keulen is coördinator; prof. dr. Christine Garbe is voorzitter. 77 partnerorganisaties uit 28 landen maken deel uit van ELINET.

Met de slotconferentie in januari 2016 in Amsterdam – georganiseerd door Stichting Lezen & Schrijven en Stichting Lezen – werd het project grotendeels afgerond. De conferentie, gehouden in de Beurs van Berlage in Amsterdam, werd goed bezocht door zowel bij ELINET aangesloten organisaties als Nederlandse geïnteresseerden. Prominente sprekers als H.K.H. Prinses Laurentien, Jens Nyman Christensen en Vladimir Garkov zetten het programma luister bij. Een hoogtepunt was de ondertekening van de *Declaration of European Citizens' Right to Literacy*, waarin het recht van elke Europese burger op geletterdheid wordt opgeëist.

Er wordt gewerkt aan een vervolg op ELINET. Of Stichting Lezen ook daarin een rol zal hebben, is nog niet zeker.

4.5 OVERZICHT SAMENWERKINGSPARTNERS

Stichting Lezen doet haar werk natuurlijk niet alleen. Ook in 2016 is zowel structureel als incidenteel met vele organisaties samengewerkt. Onderstaand alfabetisch overzicht geeft een beeld van de veelheid aan organisaties die samen met Stichting Lezen werkzaam zijn op het gebied van leesbevordering.

ABC Onderwijsadviseurs | Actief Ouderschap | ActiZ | Afûk | Beroepsvereniging Mediathecarissen Onderwijs | Bibliotheek Den Haag | Bibliotheek Rotterdam | Bibliotheek Utrecht | Bibliotheek.nl | Boek.be | Boekenbon | CED-groep | Cedin | CINOP | CJP | Clavis | CPNB | CPS | Cultura24 | De Boekenberg | De Issuemakers | De Nieuwste Pabo | De Taalunie | Deltion College | De Versterking | Driestar Hogeschool | DUO Market Research | Eburon | ELINET, Europees netwerk geletterdheid | Entoen.nu | Erasmus Universiteit Rotterdam | E-READ, Europees netwerk onderzoek digitaal leren | Europees platform voor leesbevordering EU READ | Expertisecentrum Nederlands | EYE Film Instituut Nederland | Fonds 21 | Fontys Hogeschool | Fryske Akademie | GAU | GfK | Gottmer | Groeigids/groeiapp | Hanze Hogeschool | Het Literatuurhuis | Het Woeste Woud | Hogeschool INHolland | Hogeschool Leiden | Hogeschool Rotterdam | Hogeschool Utrecht | Hogeschool van Amsterdam | Hogeschool Windesheim | IBBY Nederland | Iedereen Leest | Iselinge Hogeschool | ITTA | Kantar public/TNS NIPO | Katholieke Pabo Zwolle | KBb | Kennisnet | Kinderboekenmuseum | Koninklijke Bibliotheek | KVB | Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst | Leesplein | Leespluim | Letterkundig Museum | Lezen voor de Lijst | Libris | Literair Productiehuis Wintertuin | Literatuurplein | Living the Brand | LUG | Marnix Academie | Mediawijzer.net | Mercis | Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap | Ministerie van OCW | Ministerie van SZW | Ministerie van VWS | MO Groep | Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek | National Booktrust | Nederlands Centrum Jeugdgezondheid | Nederlands Jeugd Instituut | Nederlands Letterenfonds | Nederlandse Vereniging voor Logopedie en Foniatrie | NuV | OBA | Oberon | Omrop Fryslân | Opvoeden.nl | Passionate Bulkboek | Poetry international | Poëzieclub | Poëziepaleis | Provinciale Ondersteuningsinstellingen | POI's | PO-Raad | Raadgedicht | Raad voor Cultuur | Radboud Universiteit Nijmegen | Rijksuniversiteit Groningen | ROC Midden Nederland | ROC van Amsterdam | Rubenstein | Sardes | Saxion Hogeschool | Scholieren.com | School der Poëzie | SodaProducties | Stenden Hogeschool | Steunpunt basisvaardigheden | Stichting De Schoolschrijver | Stichting Dioraphte | Stichting Het Schoolvak Nederlands | Stichting Kinderpostzegels | Stichting Leerplan Ontwikkeling | Stichting Lezen & Schrijven | Stichting Marktonderzoek Boeken- vak | Stichting Samenleving & Kunst Amsterdam | Stichting Samenwerkende POI's Nederland | Stichting Schrijvers School Samenleving | Stichting Taalvorming | Stiftung Lesen | Taalstudio | Tilburg University | Turing Foundation | Uitgeverij Malmberg | Uitgeverij SWP | Uitgeverij Blink | Uitgeverij Zwijsen | Unieboek | Universiteit Leiden | Universiteit Twente | Universiteit Utrecht | Universiteit van Amsterdam | Vereniging OSVO | Villanella | Vlogboek | VNG | VOB | VoorleesExpress | Vrije Universiteit Amsterdam | Werkgroep Kinderboeken Uitgevers | Why I Love This Book | WPG Media

5 | Digitalisering

Beleid	Bevorderen van een sterke leescultuur, ook digitaal
Strategie	Vergaren van kennis over digitaal lezen; het bevorderen van vernieuwende projecten
Uitvoering	Onderzoek naar digitaal lezen; ontwikkelen van specifieke producten waarbij optimaal gebruik wordt gemaakt van digitale middelen
2013-2016	

Het lezen van een digitaal boek zal in de toekomst mogelijk even ingeburgerd zijn als het lezen van een papieren boek. Stichting Lezen heeft in de cultuurplanperiode 2013-2016 daarom het accent gelegd op het vergaren van kennis over digitaal lezen en het bevorderen van vernieuwende projecten die hieraan aandacht besteden. In 2016 heeft kennisontwikkeling en kennisdeling rond digitaal lezen centraal gestaan.

Digitaal lezen, anders lezen?

De opkomst van e-books, lees-apps en multimediale boeken doet de vraag rijzen hoe digitaal lezen zich verhoudt tot het lezen van papier. Hoe voltrekt het leesproces zich achter het beeldscherm? Kunnen lezers zich even goed concentreren op teksten met hyperlinks? Geeft de digitale bladspiegel evenveel houvast om de inhoud te onthouden? En hoe kunnen multimediale en interactieve vertelmiddelen bijdragen aan de leesontwikkeling van kinderen? In 2016 is er een magazine verschenen in de reeks *Leesmonitor* die deze – en andere vragen – beantwoordt aan de hand van empirisch onderzoek. Het magazine is op papier verspreid onder 3.000 leesbevorderaars en werd digitaal 1.500 keer gelezen. Daarnaast is er een bijbehorende presentatie gegeven op verschillende congressen, van de LIST-conferentie tot *Het Schoolvak Nederlands*. Daarmee zijn nog eens 500 leesbevorderaars bereikt.

Intermediale geletterdheid

In 2016 heeft Stichting Lezen een publicatie uitgegeven over een verkenning van de betekenis van lezen in de 21e eeuw. Deze literatuurstudie is een pleidooi om het lezen van boeken op te nemen als onderdeel van 21e-eeuwse geletterdheid. Deze visie wordt breed door het veld gedragen. Aan de hand van deze publicatie hebben gesprekken plaatsgevonden met diverse partners uit het veld. De publicatie was voor de Raad van Cultuur aanleiding om Stichting Lezen te consulteren in haar verkenning van media-wijsheid.

E-READ

E-READ is een netwerk van wetenschappers die onderzoek doen naar verschillende aspecten van digitaal lezen. Er nemen 180 wetenschappers uit 34 landen deel aan dit netwerk. E-READ wordt gefinancierd binnen het COST-programma van de Europese Unie; Stichting Lezen is lid van het netwerk. In 2016 vond er een aantal bijeenkomsten plaats rondom het *Survey Review Project*, waarin data over digitaal leesgedrag in verschillende Europese landen worden verzameld. E-READ loopt tot en met eind 2018.

Kameleon en Gekko

In 2016 werden voor de tweede maal de Kameleon en de Gekko uitgereikt. Deze prijzen, onderdeel van de Media Ukkie Awards, willen laten zien hoe een goede kinderboeken-app eruitziet. Daarvan kan een sturende werking uitgaan, zowel voor app-ontwikkelaars als voor ouders van jonge kinderen.

Stichting Lezen heeft een adviserende rol gespeeld bij het opstellen van de jurycriteria. De jury beoordeelt de inzendingen mede vanuit het oogpunt van de taal- en leesontwikkeling. Er zijn twee categorieën. De Kameleon bekroont apps of e-boeken met vertelmiddelen die niet mogelijk zijn in een gedrukt boek: een luisterversie, bewegende prenten, een soundtrack en videospelletjes. De Gekko bekroont een productie die is gebaseerd op een kinderboek, zonder het hele verhaal na te vertellen. Zo'n digitale spin-off attendeert kinderen op het oorspronkelijke boek en kan daarmee aanzetten tot lezen. De winnaars van 2016 van de Kameleon en Gekko zijn respectievelijk *Romeo en Julia* (ontwikkeld door Follow a Muse i.s.m. Studi Parkers) en *Per Ongelukt!* (ontwikkeld door StoryBasedMedia).

6 | Structurele aanpak leesbevordering: gerealiseerde projecten

Beleid	Structurele aanpak voor leesbevordering in kinderopvang, onderwijs, bibliotheek en thuis
Strategie	Inzet op succesfactoren leesbevordering Leesomgeving - boekenaanbod - deskundigheidsbevordering - bewustwording ouders - peergroup, kinderen en jongeren elkaar laten stimuleren Differentiatie Werkvormen - voorlezen - vrij lezen - boekverwerking

Conform de beleidsvoornemens voor 2013-2016 zet Stichting Lezen in op een structurele aanpak voor leesbevordering in de kinderopvang, het onderwijs, de bibliotheek en thuis. Stichting Lezen gaat hierbij uit van een integrale aanpak van leesbevordering, die gelijkloidend is voor de hele doelgroep van 0 tot 18 jaar. Alle aspecten die van kinderen blijvende lezers kunnen maken, moeten bekend zijn bij de ouders en professionals die met kinderen werken, en moeten worden opgenomen in beleid en praktijk van de kinderopvang, het onderwijs, de jeugdgezondheidszorg en de bibliotheeksector. Centraal daarbij staan een structurele aanpak van leesbevordering in lokale leesbevorderingsnetwerken van bibliotheek, boekhandel, kinderopvang, jeugdgezondheidszorg en onderwijs op verschillende niveaus: uitvoerend, beleidsmatig en strategisch. Structureel beleid, randvoorwaarden en succesfactoren zijn ook sturend in leesbevorderingsprojecten. We weten wat werkt en zetten daar op in. Voor elke leeftijdsgroep heeft Stichting Lezen een groot vlaggenschipproject. Daarnaast zijn projecten ontwikkeld in samenwerking met derden. Soms was Stichting Lezen hier inhoudelijk en in enkele gevallen financieel bij betrokken. In andere gevallen hebben partijen een projectaanvraag bij Stichting Lezen ingediend. In totaal zijn er in 2016 30 aanvragen binnen gekomen; daarvan zijn er 24 toegekend en 6 afgewezen.

In dit hoofdstuk wordt per leeftijdsgroep beschreven welke activiteiten en projecten in 2016 zijn gerealiseerd.

6.1 GEREALISEERDE PROJECTEN VOOR DE LEEFTIJDGROEP 0-6 JAAR

BoekStart, BoekStart in de kinderopvang, Monitor BoekStart in de kinderopvang

Zie voor deze projecten de bijlage Kunst van Lezen.

De Nationale Voorleesdagen

Het jaar begon weer goed met volop aandacht voor voorlezen tijdens *De Nationale Voorleesdagen* 2016. Van woensdag 27 januari t/m zaterdag 6 februari stond voorlezen centraal in boekhandels, bibliotheken, basisscholen, peuterspeelzalen en kinderdagverblijven. Via dit project komen ouders en hun kinderen op een laagdrempelige manier in aanraking met voorlezen. Ook dit jaar selecteerde een comité van jeugdbibliothecarissen uit Nederland het Prentenboek van het Jaar. Dit jaar werd er gekozen voor het aansprekende *We hebben er een geitje bij!* van Marjet Huiberts en Iris Deppe. In het kader van *2016 Jaar van het Boek* werd het Voorleesontbijt met Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Laurentien uitgebreid met een College-Tour, waarin zij na het voorlezen aan de allerkleinsten, óók in gesprek ging met kinderen uit groep 3 t/m 8 van een basisschool in Maarn, om te praten over boeken, lezen en wat boeken lezen met je doet. De NTR heeft hier een registratie van gemaakt en een deel hiervan gebruikt in een programma geheel over lezen en voorlezen aan kinderen. Voor de boekhandel werd er van het prentenboek een speciale mini-editie gemaakt. Dit jaar is daar voor het eerst ook een app bij verschenen. Deze app is in de plaats gekomen van de dvd.

Lessuggesties basisscholen

Voor het basisonderwijs heeft Stichting Lezen full colour, losbladig lesmateriaal bij *De Nationale Voorleesdagen* gemaakt. Per boek uit de Prentenboek TopTien was er een blad met lestips en een werkblad. De oplage van de lessuggesties is dit jaar toegenomen. De oplage van de lessuggesties voor het basisonderwijs bedraagt 2.500 exemplaren.

Portal digitaal lesmateriaal

Een mooie aanvulling op de fysieke lessuggesties is het digitale lesmateriaal dat geplaatst is in een gesloten omgeving. Om de lessuggesties gebruiksvriendelijker en multifunctioneel inzetbaar te maken, hebben we voor de tweede maal diverse aanvullende digitale materialen aangeboden. Er is gekozen voor een gesloten omgeving (toegankelijk na aanmelding met gebruikersnaam en wachtwoord) om inzicht te krijgen in het gebruik van het lesmateriaal. In totaal zijn de lessen voor primair onderwijs en kinderopvang 5.801 keer bekeken, gemeten tot en met 11 mei 2016. In 2015 was dit 4.111 keer. Het extra materiaal is 3.079 keer bekeken door het primair onderwijs. Dit is een lichte stijging t.o.v. 2015 (2.837 keer). De lessen rondom *We hebben er een geitje bij!*, het Prentenboek van het Jaar, zijn verreweg het meest bekeken.

Speeltips kinderdagverblijven/peuterspeelzalen

Naast de lessuggesties voor het basisonderwijs zijn er voor kinderdagverblijven en peuterspeelzalen speeltips gemaakt. Deze konden door bibliothecarissen worden gedownload en verspreid onder kinderdagverblijven en peuterspeelzalen in de regio. Ze waren tevens op de kinderopvangpagina van de *Voorleesdagen*-site te downloaden. In het gratis pakket voor kinderdagverblijven en peuterspeelzalen zat een brief met

daarin een wachtwoord. Met dit wachtwoord kon men zich registreren en een account aanmaken, waarna er toegang was tot de speeltips. Door de bibliotheek zijn de speeltips 1.229 keer gedownload; door kinderdagverblijven 2.652 keer (ook dit was weer een stijging; in 2015 1.327 keer).

Verkiezing BoekStart-babyboekje

Van 16 januari tot 16 februari 2016 konden ouders en pedagogisch medewerkers stemmen op hun favoriete boekje uit een shortlist die was samengesteld door een deskundige jury. Het was de tweede keer dat deze boekenprijs voor de allerjongste categorie (0-1,5 jaar) werd uitgereikt. Met de verkiezing van Het *BoekStart*-babyboekje wil *BoekStart* uitgevers stimuleren om meer goede babyboekjes op de markt te brengen. Ook wil de prijs ouders en medewerkers van de kinderopvang een leidraad bieden bij het kiezen van goede babyboekjes. Over het winnende boekje schreef de jury: '*Kiekeboe!* geeft veel ruimte om zelf verhalen en fantasie toe te voegen en met je kind kiekeboe te spelen. Dit bekende spelletje is een mooie manier om jonge kinderen gewend te maken met het feit dat iets of iemand er nog is als je hem niet ziet. Dit prachtig vormgegeven boekje behoeft geen uitleg, iedereen kan er daarom mee aan de slag.' De jury die de shortlist samenstelde bestond uit Tischa Neve (kinderpsycholoog en opvoedkundige), Hilde Tholen (hoofdredacteur van *Ouders van Nu*), Inge Roos (eigenaresse van kinderboekwinkel In de Wolken), Bert Golstein (leesconsulent bij de Bibliotheek Helmond-Peel) en Derske van der Beek (voorleescoördinator bij kinderopvang Kindergarden).

Write & Unite

Inclusive works heeft de verhalenwedstrijd *Write & Unite* georganiseerd, met als thema 'gelijkwaardigheid van mensen van alle huidskleuren'. Het doel hiervan is te komen tot meer diversiteit binnen kinderboeken. Gedurende de wedstrijdperiode konden deelnemers gebruikmaken van het aanbod van vier schrijfworkshops door kinderboekenauteurs in Utrecht, Amsterdam en Deventer. Er werden 143 verhalen ingediend voor peuters (1-3 jaar) en kleuters (4-6 jaar). Twee jury's, met o.a. Gerda Havertong, beoordeelden de inzendingen. Op vrijdag 18 november 2016 vond de prijsuitreiking plaats. De winnaar in de peutercategorie was Carolijn Leisink met het verhaal *Vlechten*. Alieke Bruins won in de kleutercategorie met het verhaal *De Boomhut*. De verhalen worden in 2017 uitgegeven.

Buitenschoolse opvang

Stichting Lezen heeft een korte training ontwikkeld, speciaal voor pedagogisch medewerkers in de Buitenschoolse Opvang (BSO), om leesbevordering naar een hoger plan te tillen en het leesplezier ook na schooltijd te stimuleren. In de meeste BSO's wordt weinig voorgelezen en niet zo veel met boeken gedaan. Dit bleek o.a. uit de rapportage *Stimuleren van leesbevordering in de BSO* van Stichting Lezen. Vaak denkt men dat dit bij school hoort en niet bij de vrije tijd, terwijl kinderen lezen juist erg leuk vinden, ook in hun vrije tijd. Pedagogisch medewerkers kunnen kinderen enthousiasmeren om te lezen en zo bijdragen aan hun leesontwikkeling. De training bestaat uit twee dagdelen en kan gegeven worden door een jeugdspecialist of jeugdbibliothecaris van de bibliotheek. De training is een goede aanvulling op de trainingen die zijn ontwikkeld voor

BoekStart in de kinderopvang en de *Bibliotheek op school*. In 2017 wordt nagegaan of bibliotheken gebruikmaken van het materiaal.

6.2 GEREALISEERDE PROJECTEN VOOR DE LEEFTIJDSGROEP 6-12 JAAR

In 2016 hebben de (na)scholingen en de informatievoorziening veel nadruk gekregen. Het verhogen van inzicht, motivatie en daadkracht binnen het basisonderwijs en binnen bibliotheekorganisaties die met het onderwijs samenwerken was het voornaamste doel. Binnen de scholing in het kader van *Open Boek* en de scholing onder de vlag van de *Bibliotheek op school* hebben leescoördinatoren, leesconsulenten en educatief specialisten handvatten gekregen om leesbevordering effectief te organiseren binnen hun school. De brochurereeks *Kwestie van Lezen* bleek daarbij een nuttig hulpmiddel. Op alle niveaus is er meer samenwerking en samenhang in de geboden nascholingen gerealiseerd. Leesbevordering was bijvoorbeeld ook een item tijdens de netwerkbijeenkomsten van taalcoördinatoren, georganiseerd door SLO (Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling). Ouderpartnerschap van ouders die nauwelijks of niet voorlezen is een voortdurend punt van aandacht en wordt in 2017 speerpunt van masterclasses voor bibliotheken én scholen samen.

Tot slot: de succesvolle campagne *De Nationale Voorleeswedstrijd*, met een bereik van bijna 50% van het basisonderwijs, is eveneens in 2016 ingezet om (ook) de afhakende lezers in groep 7 en 8 weer te motiveren om te lezen.

De Nationale Voorleeswedstrijd

In 2016 werd voor de 23e keer een Nationale Voorleeskampioen gekozen tijdens de finale van *De Nationale Voorleeswedstrijd* op de nieuwe locatie, de schouwburg in Amstelveen. De eer viel te beurt aan Jan Dirk Pesman uit Friesland. Aan de voorrondes van de wedstrijd namen 3.257 scholen deel en meer dan 200.000 kinderen (als voorlezer of luisteraar). Het meest populaire boek was *Dagboek van een muts* van Rachel Renee Russell. In het najaar van 2016 is de website van *De Nationale Voorleeswedstrijd* vervangen door een eigentijdse versie. Ook wordt er meer gebruik gemaakt van de sociale media.

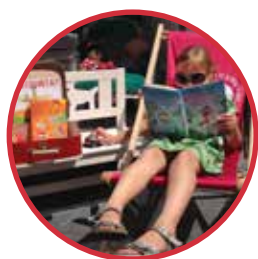

Vooruit met Voorlezen

In 2016 is het leesbevorderingsproject *Vooruit met Voorlezen* van start gegaan. Het project wordt gefinancierd door Stichting de Versterking en uitgevoerd door Stichting Lezen en de *Bibliotheek op school*. *Vooruit met Voorlezen* beoogt een impuls te geven aan voorlezen in de hogere groepen van meer dan honderd basisscholen in krimpgebieden. De deelnemende scholen ontvingen een gratis set voorleesboeken en lestips. Ze konden acht verschillende titels kiezen uit een boekenlijst met kwalitatief hoogstaande titels. Plaatselijke boekhandels leverden de boeken. Uit de evaluatie blijkt dat het project goed is ontvangen en vaak positief bijdraagt aan het (voor)leesgedrag van leerkrachten en leerlingen. Het project wordt in 2017 en 2018 gecontinueerd.

Vakantielezen

In 2015 is *Lezen is leuk!* – een samenwerkingsproject met Stichting Kinderpostzegels dat de taal- en leesontwikkeling van kinderen in krimpregio's in Nederland stimuleert – succesvol afgerond. Afgelopen jaar is een aanvraag ingediend bij Stichting Kinderpostzegels voor een vervolg: de campagne *Vakantielezen*. *Vakantielezen* bouwt voort op een, door Marieke Baselmans van Flow Communicatie ontwikkelde, succesvolle aanpak rond het thema 'vakantielezen' in Limburg. Deze aanpak was aanleiding voor Stichting Lezen om bij Stichting Kinderpostzegels ondersteuning te vragen om in de zomer van 2016 breder in Limburg de zogenoemde 'zomerdip' in lezen tegen te gaan. Op verzoek van Stichting Lezen ontwikkelde Baselmans een praktisch en intensief zomerprogramma: *Vakantielezen*. Spil van het project vormen leesconsulenten die vanuit de bibliotheek kinderen en ouders tijdens het schooljaar én in de vakantie begeleiden. Een persoonlijke benadering staat daarbij centraal. De leesconsulenten krijgen vooraf een training. Zij nemen contact op met leerkrachten en ouders en inventariseren voor de zomervakantie de leesvoorkeuren en het leesniveau van de leerlingen. Ieder deelnemend kind krijgt vervolgens tijdens de vakantieperiode een tas mee met inhoud op maat. Uiteindelijk hebben tien scholen meegedaan aan de campagne, de helft van het aantal dat had toegezegd om deel te nemen. Hoewel het doel van de campagne belangrijk is (het tegengaan van verlies van leesvaardigheid tijdens de vakantieperiode), krijgt de pilot in deze vorm geen vervolg. Voor veel docenten zijn de praktische en organisatorische belemmeringen te groot om mee te kunnen doen.

Stuurgroep Open Boek, opleiding tot leescoördinator

Eind 2014 is de landelijke stuurgroep Open Boek opgericht. De stuurgroep bestaat uit een vijftal contactpersonen, die in hun regio zorg dragen voor de cursusadministratie van de cursus Open Boek, en de initiatiefnemer van de cursus, Jos Walta. De stuurgroep is ook verantwoordelijk voor de kwaliteitsbewaking van de cursus en de continuïteit van nascholing van trainers en opgeleide leescoördinatoren. De stuurgroep komt drie maal per jaar bij elkaar onder leiding van Stichting Lezen. In 2016 stond de ontwikkeling van modules voor de nascholing van leescoördinatoren centraal.

6.3 GEREALISEERDE PROJECTEN VOOR DE LEEFTIJDGROEP 12-18 JAAR

Voor het vmbo stond 2016 vooral in het teken van het verder uitbreiden en ontwikkelen van het programma de Bibliotheek *op school*. Dit is een belangrijk voertuig om structureel aan leesbevordering te werken in dit segment van het voortgezet onderwijs. Er wordt gebruikgemaakt van experts van de bibliotheek en van de scholen. Beproefde leesprojecten en -campagnes leiden binnen dit grotere geheel tot meer en betere resultaten. De monitor van de Bibliotheek *op school* toont echter aan dat er nog heel wat werk verzet dient te worden. Ook de onderzoeksresultaten van PISA 2016 tonen dat aan: 17,9% van de 15-jarigen in Nederland is laaggeletterd, en die leerlingen zitten voor een groot deel in het vmbo. Bovendien: de kloof tussen zwakke en sterke lezers in het voortgezet onderwijs groeit.

Voor havo en vwo was 2016 een roerig jaar, want het literatuuronderwijs stond landelijk volop ter discussie. Er barstte (niet voor het eerst) een debat uit over de vraag of

we jongeren moeten verplichten om canonieke werken te lezen. De timing was goed voor Stichting Lezen, want juist in 2016 werden twee belangwekkende onderzoeken afgerond over lees- en literatuuronderwijs op havo/vwo, waarover verderop meer. Stichting Lezen kon zich dus met kennis van zaken mengen in het debat, en dat bleef niet onopgemerkt. Daarnaast was de groei van het project *Literatour* in 2016 opmerkelijk: in september 2016 verzorgden 17 auteurs in een week tijd meer dan 150 schoolbezoeken tijdens deze Boekenweek voor jongeren. Een hoogtepunt!

De Bibliotheek op school voortgezet onderwijs

De Bibliotheek *op school voortgezet onderwijs* krijgt steeds meer gestalte. Bij de opzet en uitvoering wordt gekeken naar de ervaringen en successen in het basisonderwijs. In het voortgezet onderwijs werd drie jaar geleden begonnen met het vmbo, omdat daar de nood het hoogste is, vergeleken met havo en vwo. In het vmbo zijn veel aarzelende lezers te vinden. Ze vinden lezen moeilijk en niet leuk, en ze zijn er niet gemotiveerd voor. Veel categorale vmbo-scholen hebben geen mediatheek en de mediatheken van scholengemeenschappen leggen vaak de nadruk op boeken voor leerlingen van havo en vwo. In het schooljaar 2015-2016 zijn 30 basisbibliotheken en 55 vmbo-scholen gestart met samenwerking op dit gebied. Zij ontvingen daarvoor een kleine stimuleringsbijdrage. Voorwaarde was dat de samenwerking ook op lange termijn wordt voortgezet. Bij de samenwerking wordt ingezet op bestaande en beproefde leesprojecten, zoals *De Weddenschap*, *de Jonge Jury*, *ReadzMe!* en *Leeskracht*. Onderdeel van het traject is een leesbevorderingstraining voor vmbo-docenten van tweemaal drie uur. Voor deze cursus is in 2015 een train-de-trainerscholing ontwikkeld. De Bibliotheek *op school vmbo* kent net als de Bibliotheek *op school basisonderwijs* een monitor. In totaal hebben afgelopen jaar 6.332 vmbo-leerlingen deze ingevuld, evenals 363 docenten en 36 medewerkers van de bibliotheek. De resultaten van de monitor vormen het uitgangspunt voor bibliotheken en scholen om te werken aan een leesplan waarin leesbevordering structureel kan worden vastgelegd.

Het succesvolle programma de Bibliotheek *op school* kreeg in 2016 ook havo/vwo in zicht. De twee onderzoeken die Stichting Lezen liet uitvoeren naar het lees- en literatuuronderwijs op havo/vwo, maakten inzichtelijk waaraan behoefte is in dit domein. Juist met het oog op de uitbreiding van de Bibliotheek *op school* is dit belangrijke kennis. Tijdens de expertmeeting op 28 september werden de onderzoeksresultaten en de ambities van de Bibliotheek *op school* dan ook tegelijkertijd gepresenteerd. De ambitie van het programma en de wensen van het onderwijs blijken nauw samen te komen in het project *Lezen voor de Lijst*. Deze website zal in 2017 worden aangekocht door de Koninklijke Bibliotheek, waardoor de Bibliotheek *op school* een belangrijke service aan het onderwijs zal gaan verlenen. De Bibliotheek *op school* zal daarnaast een trainingsprogramma opzetten voor docenten en mediathedarissen. Ook wordt ernaar gestreefd om alle titels van lezenvoordelijst.nl digitaal aan te bieden, zodra de website is geïncorporeerd in de bibliotheekwebsite.

De Weddenschap (ook mbo)

Op 31 oktober en 1 en 2 november 2016 ging de zesde editie van start van *De Weddenschap*, dé leescampagne voor vmbo en mbo. Drie bekende Nederlanders dagen daarbij leerlingen uit drie boeken te lezen in een halfjaar. Wie daarin slaagt, maakt kans op

een van de prijzen. Dit jaar ontvingen alle vmbo-docenten Nederlands de (voor)leesbundel *STUK!* als extra stimulans om met hun leerlingen mee te gaan doen. In *STUK!* staan twintig fragmenten uit recente en bekende jongerenboeken.

De aftrappen van *De Weddenschap* werden gedaan in aanwezigheid van (v)mbo-leerlingen en één van de BN'ers. Op maandag 31 oktober ging *Streetlab*-presentator Daan Boom langs bij de leerlingen van het Groene Hart College in Hazerswoude. De dag erna trapte stand-up comedian Soundos el Ahmadi af met het Wibaut College bij de Openbare Bibliotheek Amsterdam. De laatste aftrap, op woensdag 2 november, werd gedaan door 3FM dj Frank van der Lende met leerlingen van het Hilfertsheem College in de Bibliotheek Hilversum.

De BN'ers werken als rolmodel voor leerlingen. Ze zijn uitdager en coach. De echte leescoaches zijn natuurlijk de docenten. Om docenten te stimuleren meer jongerenboeken te gaan lezen is op Facebook de Leescoachclub voor docenten gestart. Iedere maand staat daar een jongerenboek centraal.

De Weddenschap loopt tot zondag 30 april 2017. Na ruim twee maanden staan er bijna 4.300 deelnemers ingeschreven. Het record van 2016, net geen 5.000, wordt naar verwachting gebroken.

De Jonge Jury

De Jonge Jury is de leescampagne voor jongeren van 12 tot 16 jaar. Zij kunnen stemmen op hun favoriete boek uit het jaar voorafgaand aan de stemronde. In het seizoen 2015-2016 brachten bijna 16.000 jongeren hun stem uit. Om de deelnemers te helpen hun keuze te bepalen uit het enorme boekenaanbod, werden 25 boeken getipt door leesdeskundigen, waaronder vijf jongeren: het Jonge Jury Boekgenootschap. Scholen en bibliotheken spelen bij *de Jonge Jury* een belangrijke rol. Bij de getipte boeken zijn lessen beschikbaar die docenten kunnen inzetten bij hun fictieonderwijs. Sommige bibliotheken leveren scholen boekcollecties.

Meer dan 30% van de Nederlandse scholen voor voortgezet onderwijs was afgelopen jaar betrokken bij *de Jonge Jury* en van de bibliotheken zo'n 10%. Om scholen nog meer te interesseren voor *de Jonge Jury*, worden de lessen in het vervolg ook aangeboden via de educatieve uitgeverij die lesmethodes Nederlands uitgeven.

Het winnende boek van 2016 werd zoals gebruikelijk bekendgemaakt op De Dag van de Jonge Jury, die werd gehouden in Tivoli/Vredenburg te Utrecht, in aanwezigheid van zo'n 1.000 scholieren en tientallen auteurs. Onderdelen van de dag waren live te volgen via internet. Auteurs gaven interviews, signeerden hun boeken en liepen rond, zodat leerlingen makkelijk met hun favoriete schrijver in contact konden komen. De winnaar van 2016 was Mel Wallis de Vries met haar boek *Shock*. De debuutprijs ging naar Hilda Spruit voor haar boek *Geestverwanten*. *De Jonge Jury* wordt georganiseerd door Passionate Bulkboek in opdracht van Stichting Lezen.

Read2Me!

Op donderdag 26 mei 2016 vond in de schouwburg in Amstelveen de landelijke finale van *Read2Me!*, de voorleeswedstrijd voor brugklassers, plaats. Sander Bosma van het Greijdanuscollege in Hardenberg (Overijssel) werd door de vakjury gekozen tot Brugklas Voorleeskampioen *Read2Me!*. Opmerkelijk, want ook in 2015 leverde deze school de landelijke winnaar. De Groningse Jolie Hol van RSG de Borgen, Lindenberg in Leek

won de publieksprijs. 1.157 brugklassen deden mee met *Read2Me!* tijdens lokale, regionale en provinciale voorrondes. In totaal zijn bijna 29.000 leerlingen (voorlezers en luisteraars) bij het project betrokken. Met de voorleeswedstrijd *Read2Me!* laat Stichting Lezen zien dat lezen niet alleen belangrijk maar ook heel leuk is. De landelijke finale werd georganiseerd door Cubiss in opdracht van Stichting Lezen. *Read2Me!* wordt mogelijk gemaakt door *Kunst van Lezen*.

De Inktaap

Stichting Lezen kijkt terug op een geslaagde 15e editie van *De Inktaap*. In totaal namen 1.437 leerlingen deel aan het project. Ook dit jaar was de inzet en creativiteit van de deelnemende leerlingen van hoog niveau. Dat bleek tijdens de talkshows en debatten op de slotdag op 14 maart 2016. Voor de 15e editie van *De Inktaap* waren de volgende boeken genomineerd: *Ik kom terug* van Adriaan van Dis (Libris Literatuur Prijs 2015), *Oorlog en terpentijn* van Stefan Hertmans (AKO Literatuurprijs 2014), *Orgelman* van Mark Schaevers (Gouden Boekenuil 2015) en *Vervoering* van Shantie Singh (Caribische nominatie). *Oorlog en terpentijn* van Stefan Hertmans bleek favoriet bij de jonge lezers en werd gekroond tot de winnaar van *De Inktaap* 2016. Het project werd op 14 maart 2016 feestelijk afgesloten in het bijzijn van bijna 1.000 leerlingen, met een slotdag in De Doelen te Rotterdam.

Nationale Mediatheek Trofee (voorheen Prijs voor de Beste Leesomgeving)

De Prijs voor de Beste Leesomgeving kreeg in 2016 een nieuwe uitstraling. De naam werd veranderd in de Nationale Mediatheek Trofee. Er werd een logo ontworpen en in samenhang met de nieuwe naam uiteraard ook een trofee. De Nationale Mediatheek Trofee vraagt aandacht voor het belang van een goede leesomgeving in het voortgezet onderwijs. De prijs werd in 2016 voor de zesde maal uitgereikt.

In totaal werden dit jaar 72 inzendingen ontvangen, van 23 scholen. De inzendingen zijn voorgelegd aan een deskundige jury. De eerste prijs, een boekenpakket t.w.v. € 1.000,-, werd ter beschikking gesteld door boekhandelketen Bruna; de tweede prijs, een cheque van € 500,-, door de Beroepsvereniging Mediathecarissen Onderwijs (BMO). Het Rijnlands Lyceum in Sassenheim werd uitgeroepen tot winnaar van de editie 2016. Het juryrapport rept van een mediatheek die werkelijk alles in huis heeft: van een actuele collectie tot professionele mediathecarissen die intensief samenwerken met docenten. Een prachtig voorbeeld.

De aanmoedigingsprijs ging naar het Farel College in Amersfoort. Deze mediatheek wordt geroemd vanwege de fijne sfeer en de doorlopende leeslijn met onder meer boekenshows, leeskasten, een poëzieborrel en verschillende wedstrijden.

De Nationale Mediatheek Trofee werd uitgereikt op 22 november, tijdens de Dag van het Literatuuronderwijs. Alex Boogers, bekend van het schotschrift *De lezer is niet dood*, overhandigde de Trofee en de winnaarscheque aan Ruud Hogervorst en Trudy Waasdorp, de twee mediathecarissen van het Rijnlands Lyceum.

Book&Club

Stichting Whyilovethisbook lanceerde in 2016 een nieuw concept om de leeservaring te verrijken en verdiepen: Book&Club-video's. Het komt erop neer dat leesclubs, al dan niet in schoolverband, aan de hand van speciaal voor Book&Club geproduceerde auteurs-

video's in gesprek gaan over een boek. Een door WILTB uitgevoerde pilot van het concept bleek goed aan te slaan en was aanleiding om aan te kloppen bij Stichting Lezen en het Nederlands Letterenfonds. Met een bescheiden subsidie van beide organisaties wordt nu samenwerking gezocht met educatieve uitgeverijen om het concept uit te werken tot een formule die ook in het onderwijs kan aanslaan.

Literatour

De opening van *Literatour*, de Boekenweek voor jongeren, vond dit jaar plaats tijdens de *Boekenparade* met een enthousiasmerend programma en een bal voor jongeren. Na deze opening trokken 17 auteurs door het land om bijna 150 scholen te bezoeken. Het geschenk *3pak*, een korte verhalenbundel in drie delen, werd tijdens de campagne cadeau gedaan door deelnemende boekwinkels en openbare bibliotheken. Ook middelbare scholen ontvingen een promotiepakket met 30 exemplaren van *3pak*, waarvan de eerste twee verhalen ook online te lezen waren. Uitgeverij Malmberg verzorgde leestips bij *3pak*.

Literatour omvat naast de tournee de Dioraphte Literatour Prijs, de literaire prijs voor het beste young adult-boek. De Dioraphte Literatour Prijs bestaat uit een vakjuryprijs en een publieksprijs waarbij jongeren worden opgeroepen te stemmen op door de vakjury genomineerde boeken. De vakjury bekroonde *De ijsmakers* van Ernest van de Kwast (De Bezige Bij). De publieksprijs werd gewonnen door *Waar het licht is* van Jennifer Niven (Moon). Maar liefst 10.000 jongeren stemden op hun favoriete boek. In de categorie 'Vertaald' won Aleid van Eekelen-Benders met haar vertaling van *Waar het licht is* van Jennifer Niven. Het prijzengeld van de Dioraphte Literatour Prijs wordt ter beschikking gesteld door Stichting Dioraphte.

Voor *3pak* ontving Stichting Lezen een projectbijdrage van Fonds 21. Het project werd uitgevoerd door CPNB, in samenwerking met Stichting Schrijvers School Samenleving. Dankzij ondersteuning door Stichting de Versterking ontvingen 100 deelnemende scholen boekenpakketten voor in de klas, een toevoeging aan de campagne die door zowel de organisatie als de scholen bijzonder werd gewaardeerd.

Boekenweek-educatie

Boekenweek Live!

Op woensdag 16 maart zonden Stichting Lezen en CPNB *Boekenweek Live!* uit. Scholieren bepalen de inhoud van het programma; zij gingen op een creatieve manier aan de slag met het boek *Dorst* van Boekenweekauteur Esther Gerritsen. De beste en mooiste verwerkingsopdrachten werden in de uitzending door de makers getoond. Presentator Arie Boomsma ging in de Openbare Bibliotheek Amsterdam in gesprek met Boekenweekgeschenkauteur Esther Gerritsen én met jonge lezers, die ditmaal bovendien eigen boekentips deelden met het publiek. Het programma werd via internet gestreamd naar tientallen bibliotheken en middelbare scholen die live meekijken via YouTube. Aan bod kwamen ook de vele creatieve verwerkingen die leerlingen van het boek maakten, zoals boektrailers en live-muziek. Het aantal kijkers wordt met 1.656 streams in drie maanden tijd geschat op meer dan 30.000.

Educatieve website Boekenweek

Voor, tijdens en na de Boekenweek konden docenten Nederlands opnieuw gebruiken van een educatieve website. Er was aandacht voor onder meer het thema van de Boekenweek ('Was Ich noch zu sagen hätte'), de auteur van het Boekenweekgeschenk Esther Gerritsen, het geschenk zelf en het Boekenweekessay. De website was zo ingericht dat docenten veel van de content op het smartboard in de klas kunnen gebruiken. Daarnaast werd gezocht naar een betere aansluiting tussen de website en de uitzending *Boekenweek Live!*. De website trok bijna 7.000 bezoekers, iets minder dan in 2015. De handleiding met creatieve verwerkingsopdrachten bij het boek *Dorst* werd 802 keer gedownload (in 2015 werden vergelijkbare opdrachten 283 keer gedownload).

Dag van het Literatuuronderwijs

De Dag van het Literatuuronderwijs vond plaats op 22 november 2016 in De Doelen te Rotterdam. Sprekers waren onder andere Anne Vegter, Herman Koch, Theo Witte, Frank Westerman, Martijn Koek en Alex Boogers. Onder het thema 'Nieuw Elan in Literatuuronderwijs' konden deelnemers hun eigen kennis verdiepen en ervaringen delen met collega's en vakgenoten. Stichting Lezen was opnieuw financieel en inhoudelijk betrokken en goed vertegenwoordigd in de programmaredactie. Mede hierdoor werd Anne Vegter uitgenodigd voor een keynote en was er een programmaonderdeel over de noodzaak van literatuuronderwijs in het vmbo. Net als voorgaande jaren werd er een apart programma georganiseerd voor leraren in opleiding. Zij woonden tegen studententarief (€ 25,-) een door Stichting Lezen samengesteld en gemodereerd programma bij over literatuuronderwijs.

Vmbo-evenement Stap op de Rode Loper

Op 10 januari 2016 vond voor de derde keer het vmbo-leesevenement *Stap op de Rode Loper* plaats. Dit keer ging het om bijna 1.000 leerlingen van in en om de stad Groningen. Op verschillende locaties ontmoetten klassen auteurs van jongerenboeken en waren er optredens van rappers en verhalenvertellers. Ook konden de leerlingen workshops volgen over gedichten schrijven en strips tekenen. In Groningen waren onder andere het Groninger Museum, het Stripmuseum, een bioscoopzaal en de plaatselijke bibliotheek betrokken.

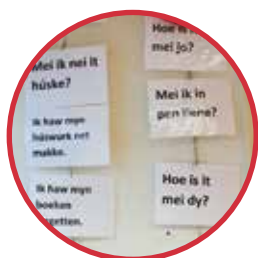

De Groningse variant van *Stap op de Rode Loper* is in het schooljaar 2016-2017 gecontinueerd. Op maandag 31 oktober was de stad als eerste aan de beurt in een reeks van drie. In januari 2017 volgt Amsterdam, waar *Stap* al twee keer eerder werd georganiseerd, en in april 2017 Eindhoven. Vanwege het succes hebben ook andere steden in Nederland interesse. *Stap op de Rode Loper* wordt georganiseerd door Stichting Samenleving & Kunst Amsterdam en wordt gesteund door diverse fondsen, o.a. ook door Stichting Lezen.

LêsNo

Instellingen die verbonden zijn aan het Platform Lêsbefoordering Fryslân (PLF) hebben in gezamenlijkheid uitvoering gegeven aan dit multimediale Friese leesbevorderingsproject voor jongeren. In de tweede editie van LêsNo stond het boek *De deikoersen fan Remco* centraal. Bart Kingma heeft dit boek speciaal voor dit project geschreven. Het boek sluit aan bij de jeugdserie *De Koers* van Omrop Fryslân. Aan het project hebben

123 klassen, verdeeld over 19 scholen, met in totaal 2.920 brugklassers deelgenomen. Ze hebben het boek gelezen, de serie bekeken en verwerkingsopdrachten gemaakt. Met dit project willen we het lezen van Friese boeken door jongeren stimuleren. Meer dan de helft van de leerlingen gaf aan dat dit het eerste Friese boek is dat ze hebben gelezen.

6.4 GEREALISEERDE PROJECTEN VOOR HET MBO

Het mbo komt als doelgroep steeds nadrukkelijker in beeld bij Stichting Lezen. Van invloed is onder meer het referentiekader waarvoor landelijk de taal- en leesvaardigheid van studenten getoetst wordt (niveau 2F en 3F). Dat vraagt om meer aandacht voor lezen in de curricula. Leesbevordering neemt om die reden een belangrijkere plek in dan voorheen. Veel docenten Nederlands weten dat leesvaardigheid samenhangt met een positieve motivatie voor lezen.

In politiek Den Haag kwamen leesvaardigheid en leesbevordering in het mbo aan de orde middels een motie daarover die door een Kamermeerderheid werd aangenomen. Stichting Lezen ziet mogelijkheden. Afgelopen jaren waren wij al onder meer betrokken bij vrij lezen op het Deltion College in Zwolle en leesclubs op het ROC van Amsterdam. In 2010 was Stichting Lezen opdrachtgever voor de module 'Competent in leesbevordering' voor docenten die lesgeven aan de opleiding Pedagogisch Werk en Onderwijs-assistent. Momenteel wordt deze module herzien.

Op 30 januari organiseerde Stichting Lezen in samenwerking met ProBiblio en CINOP een expertmeeting mbo. De deelnemers waren met name docenten Nederlands en medewerkers van bibliotheken en Provinciale Ondersteuningsinstellingen (POI's). Plenair spreekster was Suzanne Mol van Universiteit Leiden. In deelsessies kwamen Frank Schaafsma van Deltion en Evelien Polter van het ROC van Amsterdam aan het woord. Tweede Kamerlid Tanja Jadnanansing sloot de bijeenkomst af.

In het kader van *Tel mee met Taal* werd in 2016 ook een begin gemaakt met de ontwikkeling van de Bibliotheek *op school mbo*. In opdracht van Stichting Lezen schreef ITTA Kennisinstituut voor Taalontwikkeling een stuk voor intern gebruik over kansen en mogelijkheden voor meer aandacht voor lezen en leesbevordering in het mbo. Sardes maakte een mbo-variant op de bekende brochurereeks *Meer lezen, beter in taal*. Een kwartiermaker ging op zoek naar mbo-scholen die in samenwerking met bibliotheken een de Bibliotheek *op school*-pilot willen draaien. Ondertussen zijn de eerste gesprekken gevoerd met het Koning Willem I College in 's-Hertogenbosch, het Deltion College in Zwolle en het ROC Midden Nederland in Amersfoort.

6.5 GEREALISEERDE PROJECTEN VOOR DE PABO EN DE LERARENOPLEIDING

Evenals in voorgaande jaren werkte Stichting Lezen in 2016 samen met de pabo's. De opleidingen tot leraar basisonderwijs zijn cruciaal in de overdracht van het belang van lezen en leesplezier aan studenten. Daarnaast heeft Stichting Lezen activiteiten ontwikkeld specifiek voor de lerarenopleiding Nederlands tweedegraads.

Pabo Voorleeswedstrijd

Op de avond van donderdag 19 mei 2016 vond de finale plaats van de *Pabo Voorleeswedstrijd* in de Openbare Bibliotheek van Amsterdam. Onder de bezielende leiding van presentator Ajouad el Miloudi lazen pabo-vertegenwoordigers uit twaalf provincies hun eigen boekfragment voor en daarna een gedeelte uit een kinderboek waarop ze zich niet hadden kunnen voorbereiden. De jury – bestaande uit Marion Valent, pabo-docent van Hogeschool Leiden, schrijver Simon van der Geest en Hubert Slings, directeur van Entoen.nu – koos unaniem voor Lenneke Streefland van de pabo van Fontys Hogeschool 's-Hertogenbosch als winnaar. Zij mag zichzelf een jaar lang Pabo Voorleeskampioen noemen.

De Bibliotheek op school en de pabo

Aangezien steeds meer basisscholen meedoen met de Bibliotheek *op school* is het van belang dat aankomende leerkrachten kennis maken met dit programma. Afgelopen jaren zijn pabo's voorzien van de nodige informatie, maar afgelopen jaar is een voorzichtig begin gemaakt met de Bibliotheek *op school* op de pabo's. Dat wil zeggen: een nadrukkelijke en structurele samenwerking tussen pabo's en plaatselijke bibliotheken. In het voorjaar van 2016 is onder een groot aantal pabo's geïnventariseerd waaraan de meeste behoefte is. Dat bleek flink te verschillen van pabo-locatie tot pabo-locatie. Bij sommige pabo's is leesbevordering dusdanig op orde dat niet direct de behoefte gevoeld wordt om met de bibliotheek samen te werken. Op andere pabo's is juist dringend behoefte aan samenwerking, omdat bijvoorbeeld een gedegen collectie ontbreekt. De Bibliotheek *op school* pabo's zal daarom maatwerk moeten worden. In elk geval zullen alle pabo's voor hun studenten een informatiebrochure ontvangen. Verder zal de brochure *Meer lezen, beter in taal – basisonderwijs* nadrukkelijk onder de aandacht worden gebracht. In 2017 zullen enkele pabo's worden geselecteerd die samen met bibliotheken in een pilot samen zullen gaan werken. Veel pabo's hebben ook te kennen gegeven dat er behoefte is aan een monitor die het leesgedrag van studenten in kaart kan brengen.

Pabo-conferentie Leesbevordering en laaggeletterdheid

In 2016 is gestart met de voorbereidingen van een conferentie voor pabo-docenten over leesbevordering en laaggeletterdheid. Dit vindt plaats in het kader van het programma *Tel mee met Taal*. Bij de voorbereidingen zijn verschillende partijen betrokken: naast Stichting Lezen ook Stichting Lezen & Schrijven, het pabo-platform van Stichting Lezen, verschillende pabo's en het ministerie van OCW. De conferentie zal plaatsvinden bij Saxion in Deventer op vrijdag 24 maart 2017.

Lerarenopleiding Nederlands tweedegraads

Sinds enige tijd voert Stichting Lezen ook overleg met een tiental opleidingsdocenten die het vak jeugdliteratuur verzorgen aan de tweedegraads lerarenopleidingen Nederlands. Studenten die deze studie afronden, stromen uit naar de onderbouw van havo en vwo en naar vmbo en mbo. Tijdens het overleg is het idee ontstaan om samen met Stichting Lezen en uitgeverij Coutinho een nieuw studieboek voor jeugdliteratuur te ontwikkelen voor de opleiding. Opleidingsdocenten en Stichting Lezen zullen het boek zelf schrijven. Helma van Lierop en Cor Geljon vormen de redactie. Het boek verschijnt

in het voorjaar van 2018 en kan in het studiejaar 2018-2019 voor het eerst gebruikt gaan worden.

6.6 GEREALISEERDE PROJECTEN DOELGROEPOVERSTIJGEND, 0-18 JAAR

Naast de projecten voor de verschillende doelgroepen, is er een aantal projecten die voor alle leeftijdsgroepen zijn ontwikkeld.

Poëziweek

De Poëziweek is een Nederlands-Vlaamse samenwerking van Poëzieclub, Stichting Poetry International, VSB Poëzieprijs, Poëziecentrum, de Turing Gedichtenwedstrijd, Iedereen leest, Stichting Lezen, Wintertuin, het Nederlands Letterenfonds, het Vlaams Fonds voor de Letteren, Boek.be en CPNB. Net als voorgaande jaren was Stichting Lezen samen met Iedereen Leest verantwoordelijk voor het produceren van de *Lestips bij de Poëziweek*. Op drie niveaus werden tien lestips aangeboden die passen bij het thema. De lestips zijn in september 2015 online gegaan op www.poëziweek.com, en zijn daar te downloaden als pdf. Dat gebeurde ongeveer 15.000 keer. De lestips werden uitgebreid geëvalueerd, en werden zeer positief beoordeeld door de gebruikers.

Boekenzoeker

Sinds 2004 ondersteunt Stichting Lezen de boekenadvieswebsite Boekenzoeker financieel en inhoudelijk. Stichting Lezen doet dit in een samenwerkingsverband met Stichting Iedereen Leest (Vlaanderen) en de Taalunie. Boekenzoeker is een online zoekmachine waarmee titels voor 0-18-jarigen te vinden zijn. In 2016 trok de site 180.154 unieke bezoekers. In Nederland bereikt de website maandelijks 3.255 unieke gebruikers. Dat is iets meer dan 39.000 gebruikers per jaar. Naar verhouding is het aantal Vlaamse bezoekers aanzienlijk hoger dan het aantal Nederlandse gebruikers. Bovendien loopt het aantal Nederlandse gebruikers elk jaar terug. De invoering van de Bibliotheek *op school* met eigen portals en de concurrentie van andere websites is hier zeker debet aan. Om deze reden heeft Stichting Lezen besloten om in 2017 te stoppen met het financieren van een specifieke boekenadvieswebsite als de Boekenzoeker.

Lees je beter

‘Als je ziek bent kun je er op internet informatie over vinden. Maar uitleg over hoe het is om ziek te zijn, vind je niet zo makkelijk. Daarvoor kun je terecht bij leesboeken. Lezen over iemand met dezelfde aandoening kan niet alleen jou helpen, maar ook de mensen om je heen: je broer, je moeder, je oma, je dokter, je verpleegkundige, iedereen. *Lees je beter* helpt je daarbij.’

Dit citaat is afkomstig van de in 2016 gelanceerde website leesjebeter.nl, een initiatief van schrijver en illustrator Ted van Lieshout, dat door Stichting Lezen en het Nederlands Letterenfonds organisatorisch wordt ondersteund. De financiële ondersteuning is afkomstig van *The Art of Impact*, het tijdelijk programma dat (op initiatief van het ministerie van OCW) bestaande en nieuwe kunstprojecten stimuleert die een duidelijk maatschappelijk effect hebben.

In november 2016 werd een tijdelijke website gelanceerd die het publiek opriep om geschikte boeken aan te dragen – een oproep waar goed gehoor aan werd gegeven. Begin 2017 zal de definitieve website worden gelanceerd. In essentie is leesjebeter.nl een register van jeugdliteratuur waarin onderwerpen als ziekte en verlies worden behandeld. Zieke kinderen én hun omgeving (ouders, leraren, artsen) kunnen via deze literatuur een manier vinden om beter met ziekte of verlies om te gaan, is de gedachte.

7 | Organisatie

Positie in het bestel en financieel kader

Stichting Lezen heeft de directe verantwoordelijkheid over de besteding van het door de rijksoverheid beschikbaar gestelde budget voor leesbevordering in het kader van de Culturele Basisinfrastructuur (BIS). Eind 2012 verleende het ministerie van OCW subsidie aan Stichting Lezen voor de jaren 2013-2016 op grond van het *Meerjarenbeleidsplan 2013-2016 Samen werken aan een sterke leescultuur* en het instellingsadvies van de Raad voor Cultuur. De subsidie bedroeg in 2016 € 1.900.219,-.

Daarnaast is voor 2016 door het ministerie van OCW aan Stichting Lezen en de Koninklijke Bibliotheek € 3.350.000,- toegekend voor *Kunst van Lezen* binnen *Tel mee met Taal* 2016-2018. Stichting Lezen is penvoerder en verzorgt de financiële administratie van het programma *Kunst van Lezen*.

In 2016 waren er additioneel projectbijdragen van het ministerie van OCW van in totaal € 405.980,- voor de campagne *2016 Jaar van het Boek*, voor de coördinatie van de Leescoalitie en voor het onderzoek naar *BoekStart*.

Daarnaast heeft Stichting Lezen een bijdrage uit private fondsen ontvangen van Stichting Kinderpostzegels voor het project *Vakantielezen* en van Fonds 21 voor *Literatour* en *Vooruit met Voorlezen*.

Samenstelling van het bestuur per 31 december 2016

In 2016 hebben er geen wijzigingen in de bestuurssamenstelling plaatsgevonden. Weliswaar verliep de termijn van mevrouw Loerts per 17-9-2016, maar zij zal in verband met de in het najaar van 2016 gestarte organisatieverandering nog enkele maanden aanblijven.

De heer F. Elderson, voorzitter (benoemd 1-4-2015; beoogde herbenoeming 1-4-2019)

De heer G.J. Dorleijn (benoemd 1-2-2015; beoogde herbenoeming 1-2-2019)

De heer F.H.M.B. Franssen (benoemd 1-2-2012; herbenoemd 1-2-2016)

Mevrouw P. Loerts (benoemd 17-9-2008; herbenoemd 17-9-2012; aftreden 17-9-2016; verlengd tot 17-3-2017)

Mevrouw H.B.G.W.J. Mulder (benoemd 1-2-2015; beoogde herbenoeming 1-2-2019)

De heer B.J. Verkoren, penningmeester (benoemd 20-6-2015; beoogde herbenoeming 20-6-2019)

Het bestuur is in 2016 vijfmaal in reguliere bestuursvergaderingen bij elkaar gekomen. Alle voor de continuïteit van het werk van Stichting Lezen belangrijke ontwikkelingen en stukken zijn in deze vergaderingen besproken. Belangrijke onderwerpen waren o.a. het herziene beleidsplan, *cultural governance*, organisatieanalyse en daaraan gekoppelde veranderingen en de omvorming van het bestuur naar een Raad van Toezicht. Aan het eind van het eerste halfjaar heeft het bestuur zich gebogen over de prognoses voor het komende halfjaar in relatie tot de begroting. De begroting 2017 is door het bestuur vastgesteld in november. Daarnaast vond op diverse punten bilateraal overleg plaats.

Tijdens de beleidsmiddag met het bestuur en het bureau zijn kennis en expertise gedeeld om beleidslijnen voor de periode 2017-2020 verder uit te werken.

Samenstelling van het bureau per 31 december 2016

In 2016 deden zich enkele personele wijzigingen voor: Rowan Huiskens is per januari uit dienst gegaan. Inger Bos is tijdelijk in dienst gekomen als projectleider de Bibliotheek *op school*. Gijs van der Hammen is tijdelijk in dienst gekomen als medewerker online communicatie en Emy Koopmans is tijdelijk in dienst gekomen om een onderzoek naar 'lezen & creatief schrijven' uit te voeren.

Barbara Berends, die voor de zwangerschapsvervanging van Anne Borgdorff in dienst was, is bij terugkeer van Anne Borgdorff tijdelijk in dienst genomen als medewerker projecten en communicatie *Kunst van Lezen*.

Eind 2016 waren er 17 medewerkers in dienst (14,1 fte).

Gerlien van Dalen, directeur

Milly Alexander, projectmedewerker

Niels Bakker, medewerker onderzoek

Daan Beeke, projectleider voortgezet onderwijs (havo/vwo) en digitalisering

Barbara Berends, medewerker projecten en communicatie *Kunst van Lezen*

Tike de Boer, bestuurssecretariaat en websites

Anne Borgdorff, secretariaat

Marijke Bos, projectleider voor- en vroegschoolse periode

Inger Bos, projectleider de Bibliotheek *op school*

Peter van Duijvenboden, projectleider vmbo en pabo

Jette van den Eijnden, projectmedewerker

Gijs van der Hammen, medewerker online communicatie

Emy Koopmans, medewerker onderzoek 'lezen & creatief schrijven'

Agnes van Montfoort, projectleider basisonderwijs

Karin Verburg, administrateur

Roos Wolters, beleidsmedewerker wetenschappelijk onderzoek

Desirée van der Zander, communicatie en pr

Adriaan Langendonk, coördinator *Kunst van Lezen*, is in dienst bij de Koninklijke Bibliotheek maar werkzaam voor zowel Stichting Lezen als de Koninklijke Bibliotheek.

8 | Schema kernactiviteiten Stichting Lezen 2016

	Aantal activiteiten	Bereik
Doelgroep 0-6 jaar		
BoekStart	1	56.500
BoekStart in de kinderopvang	1	53.500
De Nationale Voorleesdagen	1	331.212
Training voorleescoördinator	1	1.329
Buitenschoolse opvang	1	in ontwikkeling
Kinderverhalenwedstrijd	1	in ontwikkeling
Totaal doelgroep 0-6 jaar	6	442.541
Doelgroep 6-12 jaar		
de Bibliotheek op school basisonderwijs	1	562.500
De Nationale Voorleeswedstrijd	1	205.717
Scholing leescoördinator	1	1.614
Vakantielezen	1	in ontwikkeling
Vooruit met voorlezen	1	145
Totaal doelgroep 6-12 jaar	5	769.976
Doelgroep 12-18 jaar		
de Bibliotheek op school vmbo	1	38.500
Read2me!	1	28.925
de Jonge Jury	1	94.816
De Weddenschap	1	4.976
Boekenweek-educatie	1	37.796
Prijs voor de Beste Leesomgeving	1	72
De Inktaap	1	879
Stap op de Rode Loper	1	1.040
LêsNo	1	2.920
Literatour	1	9.596
Book&Club	1	in ontwikkeling
Totaal doelgroep 12-18	11	219.520

	Aantal activiteiten	Bereik
Doelgroepoverstijgend		
de Boekenzoeker	1	180.154
Poëzieweek	1	15.000
Leesplan	1	12.399
Leescoalitie-activiteiten	1	onbekend
Pabo Voorleeswedstrijd	1	1.587
Lees je beter	1	in ontwikkeling
Totaal doelgroep overstijgend	6	209.140
Afgeronde onderzoeken		
SMB	1	n.v.t.
HTNO primair onderwijs	1	n.v.t.
HTNO voortgezet onderwijs	1	n.v.t.
Nederlands literatuuronderwijs	1	n.v.t.
Voorlezen in de kinderopvang	1	n.v.t.
Oosterwijs	1	n.v.t.
Geletterdheid in de 21e eeuw	1	n.v.t.
Voorleesopvattingen	1	n.v.t.
De Schoolschrijver	1	n.v.t.
Totaal onderzoeken	9	n.v.t.
Publicaties		
Onderzoekspublicaties Eburon		
- Onwillige lezers	1	992
- Maar als je erover nadenkt...	1	304
Onderzoekspublicaties PDF reeks		zie downloads
- Lees- en literatuuronderwijs in havo/vwo	1	
- Vaders lezen voor	1	
- Geletterdheid in de 21e eeuw	1	
Beleidspublicaties	0	n.v.t.
Digitale downloads (niet uitgesplitst)	-	18.506
Totaal publicaties	5	19.802
Folderlijn voor intermediairs, website		
Leesmonitor	1	3.500
Kwestie van Lezen		
- Lezen voor de lijst in de praktijk	1	3.000
- Leesplezier voor kinderen met leerproblemen	1	3.000
Lezen in de klas primair onderwijs	1	3.000
Lezen in de klas voortgezet onderwijs	1	5.000
Kinderboekengids	1	21.310
Tijdschrift Lezen	1	6.840
Publicaties Kunst van Lezen	10	175.360
Totaal folderlijn voor intermediairs, website	17	221.010

	Aantal activiteiten	Bereik
Conferenties, symposia, beurzen		
Lezen Centraal	1	266
Wetenschappelijk congres	1	316
Het Schoolvak Nederlands	1	620
Annie M.G. Schmidtlezing	1	142
Totaal conferenties	4	1.344
Publicaties		
Expertmeetings		
- Onderzoek naar de Bibliotheek op school	1	95
- Lees- en literatuuronderwijs	1	50
- Mbo	1	40
Diverse adviescommissies	1	43
Totaal Adviescommissies en expertmeetings	4	228
TOTAAL GENERAAL	67	1.883.561

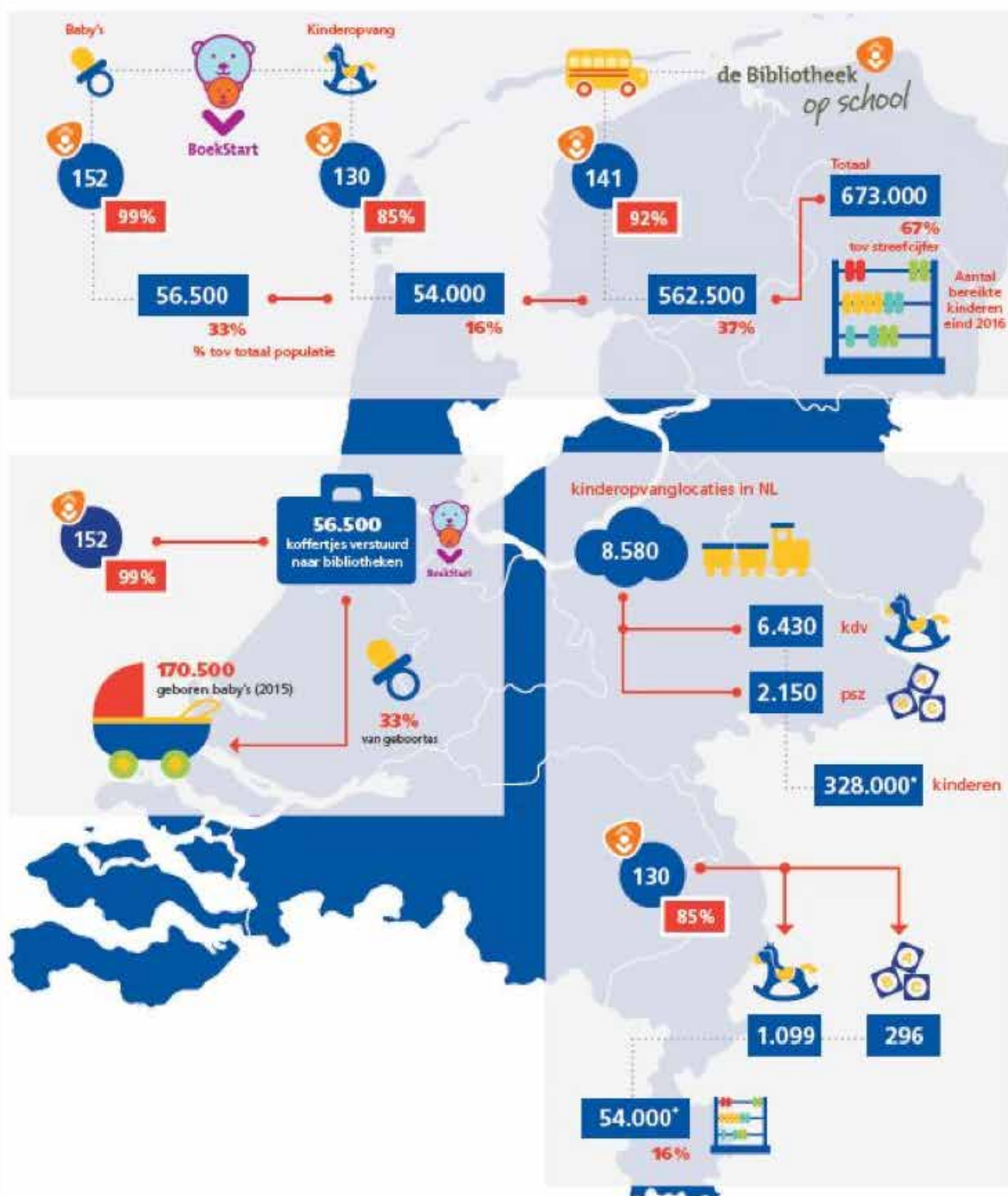
**Negende jaar Kunst van Lezen,
eerste jaar van de derde periode
als onderdeel van het actieprogramma
Tel mee met Taal.**

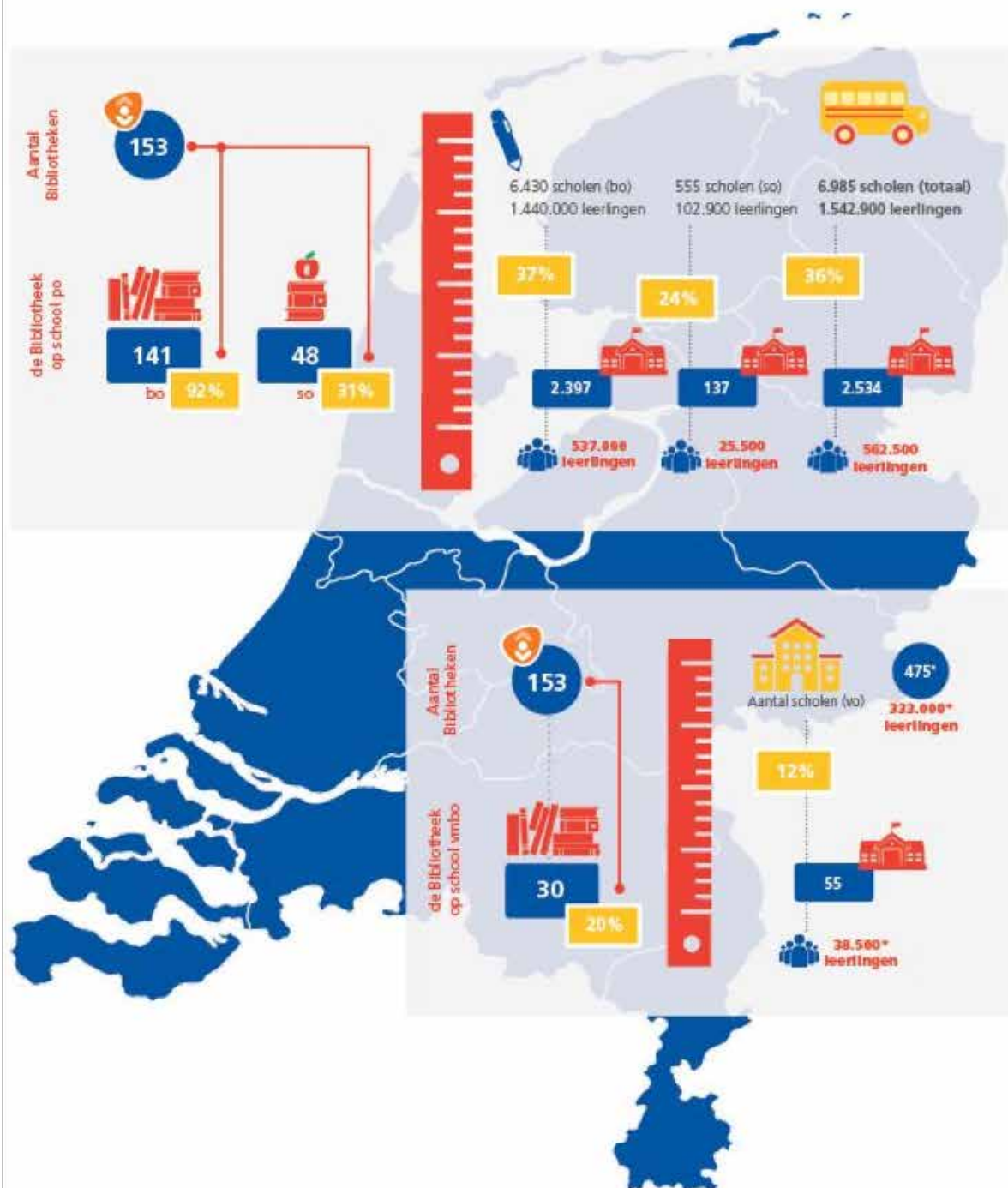
KUNST VAN LEZEN BEREIKCIJFERS 2016

Tel mee met Taal eind 2018

1.000.000 kinderen tussen 0 en 12 jaar worden bereikt met leesbevorderingsprogramma's.

Inhoud

Opdracht Kunst van Lezen 64

Toelichting Tel mee met Taal 2016-2018 65

1 | Resultaten Actielijn 3 69

1.1 | Hoofddoelstelling: een miljoen kinderen van 0-12 jaar bereiken met leesbevorderingsactiviteiten 69

1.2 | BoekStart 69

1.3 | De Bibliotheek op school 71

1.4 | (Boven)lokale strategische netwerken leesbevordering 74

2 | Activiteiten Actielijn 3 76

2.1 | Activiteiten BoekStart 76

2.2 | Activiteiten de Bibliotheek op school primair en voortgezet onderwijs 79

2.3 | Leesbevorderingsnetwerken 81

3 | Actielijn 4A 84

4 | Algemeen 88

4.1 | Organisatie 88

4.2 | Communicatie 88

4.3 | (Internationale) vertegenwoordiging 89

4.4 | Financiën 89

Opdracht Kunst van Lezen

Vooraf

Vanaf 2016 is *Kunst van Lezen* onderdeel van het actieprogramma *Tel mee met Taal*.¹ *Kunst van Lezen* geeft met de programma's *BoekStart* en de *Bibliotheek op school* invulling aan de preventieve kant van *Tel mee met Taal*. Wanneer in een vroeg stadium van een mensenleven voorkomen wordt dat iemand laaggeletterd wordt, heeft de betreffende persoon, maar ook de gehele maatschappij, daar baat bij. *Kunst van Lezen* is binnen *Tel mee met Taal* verantwoordelijk voor twee Actielijnen: 3 en 4A. Onder Actielijn 3 valt het reguliere programma van *Kunst van Lezen*. In Actielijn 4A worden experimenten opgezet om via *BoekStart* (in de kinderopvang) en de *Bibliotheek op school* meer laagtaalaardige gezinnen te bereiken.

Het programma *Kunst van Lezen* bestaat uit drie onderdelen:

- 1 *BoekStart* voor baby's en *BoekStart* in de kinderopvang
- 2 *De Bibliotheek op school* primair onderwijs en voortgezet onderwijs
- 3 het opzetten van (boven)lokale (strategische) leesbevorderingsnetwerken

Hieronder treft u een inhoudelijk verslag aan van de uitgevoerde activiteiten in 2016, ondernomen door hoofduitvoerder Stichting Lezen en mede-uitvoerder de Koninklijke Bibliotheek (KB). Bij Actielijn 4A is ook Stichting Lezen & Schrijven betrokken. Stichting Lezen is penvoerder van *Kunst van Lezen*. Dit inhoudelijk verslag is een bijlage bij het jaarverslag van Stichting Lezen. Sporadisch wordt teruggegrepen op eerdere jaren en wordt verwezen naar activiteiten binnen *Tel mee met Taal* in 2017.

In hoofdstuk 1 vindt u de bereikte resultaten in Actielijn 3, gerelateerd aan de geformuleerde doelstellingen. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op activiteiten in Actielijn 3 per programmaonderdeel. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op Actielijn 4A. Hoofdstuk 4 is gewijd aan algemene zaken.

De documenten en (bijdragen aan) websites die per programmaliijn zijn opgeleverd, zijn (integraal) beschikbaar voor het ministerie van OCW. Zie daarvoor www.kunstvanlezen.nl. Bij de activiteiten per programmaliijn wordt aangegeven om welke zaken het gaat. Deze documenten kunnen desgewenst worden opgevraagd bij de programmacoördinator (alangendonk@lezen.nl).

Adriaan Langendonk, *programmacoördinator*
Amsterdam/Den Haag, maart 2017

¹ Zie www.telmeemettaal.nl.

Toelichting Tel mee met Taal 2016-2018

Vanwege de positieve resultaten van *Kunst van Lezen* in de eerste² en tweede³ periode heeft de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen besloten dat *Kunst van Lezen* onderdeel wordt van *Tel mee met Taal* (preventie en bestrijding van laaggeletterdheid), dat van 2016 tot en met 2018 wordt uitgevoerd.⁴ Naast het ministerie van ocw zijn ook de ministeries van szw en vws betrokken. Het programma richt zich op drie domeinen: gezin, arbeidsmarkt en gezondheid(szorg).

Tel mee met Taal, dat uit vijf actielijnen bestaat, gaat uit van twee hoofddoelstellingen die gericht zijn op enerzijds curatie en anderzijds preventie:

- 1 In de periode 2016-2018 verbeteren tenminste 45.000 Nederlanders hun taalbeheersing zodanig dat zij aantoonbaar beter scoren op taalbeheersing en maatschappelijke participatie, waaronder arbeidsdeelname.
- 2 In 2018 worden in totaal een miljoen jonge kinderen tot en met de basisschoolleeftijd bereikt met leesbevorderingsactiviteiten, zodat hun taalvaardigheid en leesplezier toenemen.

In het kader van *Tel mee met Taal* wil *Kunst van Lezen* geletterdheid stimuleren.⁵ Doelstelling van *Kunst van Lezen* is versterking van de leescultuur via de programma-onderdelen *BoekStart* en de *Bibliotheek op school*, die ingebed zijn binnen leesbevorderingsnetwerken op landelijk, provinciaal en lokaal niveau. Deze doelstelling sluit aan bij de volgende passage uit de brief van 6 maart 2015 waarin minister Bussemaker het actieprogramma *Tel mee met Taal*⁶ bij de Tweede Kamer aankondigde: 'We verbinden het aanpakken van laaggeletterdheid bij volwassenen bovendien met het voorkomen van taalachterstanden en het bevorderen van leesplezier bij kinderen. Dit draagt bewezen bij aan taalontwikkeling en kan laaggeletterdheid op latere leeftijd helpen voorkomen.'⁷ Zo vergroten we de kansen van kwetsbare groepen om mee te doen in onze samenleving, nu en in de toekomst.'

Vernieuwende stappen

In dit actieplan *Kunst van Lezen* binnen *Tel mee met Taal* staan in 2016-2018 zowel Actielijn 3 (leesbevordering) als Actielijn 4A (bereik laagtaalaardige gezinnen verhogen)

² De bereikte resultaten zijn door onderzoeksbureau Sardes in 2009, 2010 en 2011 drie keer gemonitord. Daarbij is geconstateerd dat *Kunst van Lezen* een belangrijke impuls heeft gegeven aan het behoud en de ontwikkeling van de leescultuur in Nederland.

³ De bereikte resultaten zijn door onderzoeksbureau Kwink in 2014 geëvalueerd. Het rapport is in februari 2015 naar de Tweede Kamer gestuurd.

www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2015/01/20/evaluatie-programma-kunst-van-lezen

⁴ www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2015/03/06/actieprogramma-tel-mee-met-taal

⁵ *Kunst van Lezen* en *Tel mee met Taal*: www.kunstvanlezen.nl/index.html?page_id=4021.

⁶ www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2015/03/06/actieprogramma-tel-mee-met-taal

⁷ Berg, H. van den & Bus, A. *BoekStart maakt baby's slimmer*. Amsterdam: Stichting Lezen, p. 18.

centraal. Actielijn 3 bouwt voort op de twee eerdere edities van *Kunst van Lezen*, maar zal het netwerk uitbreiden met nieuwe partners die zich richten op het voorkomen en bestrijden van taalachterstanden. Daarnaast zal *Kunst van Lezen* zich meer richten op effectiviteit van de programmaonderdelen op het gebied van taalvaardigheid, zonder het bereik in termen van aantallen deelnemende bibliotheken, scholen, peuterspeelzalen en kinderdagverblijven uit het oog te verliezen. Naast het meten van de effectiviteit van de programma's waar het om leesbevordering voor grote groepen gaat, is het specifiek van belang de effectiviteit van de programma's te meten waar het laagtaalvaardige gezinnen betreft.

Door bovengenoemde aanpassingen zorgt *Kunst van Lezen* ervoor dat de aanpak verder verankerd wordt in beleid van gemeenten en uitvoerende instellingen en effectief gericht wordt op meer kwetsbare groepen. De bibliotheeksector blijft zowel op strategisch als beleidsmatig en uitvoerend niveau op lokaal en regionaal niveau de centrale partij die nadrukkelijk de samenwerking zoekt met andere samenwerkingspartners zoals gemeenten, kinderopvanginstellingen, scholen en jeugdgezondheidszorg. Vanuit twee van de vijf vastgelegde bibliotheekfuncties binnen de Wet Stelsel Openbare Bibliotheekvoorzieningen (Wsob) heeft de bibliotheek een duidelijke rol gekregen op het terrein van educatie en leesbevordering:

- bieden van mogelijkheden tot ontwikkeling en educatie;
- bevorderen van lezen en het laten kennismaken met literatuur.

Binnen het regionale en lokale speelveld is de bibliotheek in veel gevallen de verbindende partij als het bijvoorbeeld om het sluiten van taalakkoorden gaat. Stichting Lezen zal er in de komende jaren bij de bibliotheeksector op aandringen dat taalakkoorden mede namens Stichting Lezen getekend worden.

Op landelijk niveau hebben de Koninklijke Bibliotheek, Stichting Lezen en Stichting Lezen & Schrijven in juni 2016 een intentieverklaring getekend om gezamenlijk richting te geven aan de uitvoering van *Tel mee met Taal* om laaggeletterdheid te voorkomen en te bestrijden. Deze drie kernpartners zullen dit binnen hun eigen (landelijke) netwerken uitdragen. Zo veel mogelijk zullen de kernpartners ook direct betrokken zijn bij ondertekening van met name af te sluiten taalakkoorden op regionaal en grootstedelijk niveau.

Actielijn 4A wordt door Stichting Lezen en de KB aangeboden samen met Stichting Lezen & Schrijven en is gericht op het beter bereiken van laagtaalvaardige ouders via *BoekStart* en de *Bibliotheek op school* (onderbouw). Binnen deze actielijn worden kinderen en hun laagtaalvaardige ouders bereikt met leesbevordering, ouderprogramma's⁸ en taaltrainingen, allereerst via het consultatiebureau. Samenwerking met en

⁸ *VVE Thuis* en *Taal voor Thuis* richten zich niet op taalbevordering bij ouders maar op bevordering van het educatief thuismilieu en versterking van ouderbetrokkenheid. *Goed, Beter, Best* en *Het Ei van Columbus* richten zich ook op ouderbetrokkenheid en het educatieve thuismilieu, maar daarnaast werken deze twee programma's ook aan de taalverhoging van de ouders in de context van opvoeding en school.

interventie door organisaties rond het voorkomen en het bestrijden van taalachterstanden staat centraal. Tijdens de looptijd van het experiment zal *Kunst van Lezen* aanvullend ook een aanpak ontwikkelen rond het beter bereiken van laagtaalvaardige kinderen en hun ouders via met name de onderbouw van de Bibliotheek *op school basisonderwijs*. Dit gebeurt in nauwe samenwerking met met de kernteams van Provinciale Ondersteuningsinstellingen (POI's), de Samenwerkende POI's Nederland (SPN) en reeds betrokken organisaties zoals Stichting Lezen & Schrijven en Soda Producties (*VoorleesExpress*). De bibliotheeksector heeft bij Actielijn 4A vooral een faciliterende rol binnen het omvangrijke netwerk. Deze rol bestaat eruit dat bibliotheken consultatiebureaus, kraamzorg, verloskundigen, kinderopvanginstellingen en onderwijsinstellingen ondersteunen met expertise en materialen om een aangenaam leesklimaat binnen hun organisaties te creëren met extra aandacht voor de laagtaalvaardige doelgroep, en om ouders verder te informeren over programma's als *VoorleesExpress*, *BoekenPret* en beschikbare ouderprogramma's.⁹ Ook worden ouders gewezen op nabijgelegen bibliotheekvestigingen en de daar gehouden activiteiten gericht op voorlezen en leesbevordering.

Gemeenten vervullen de regierol zoals die hen is toebedeeld binnen Actielijn 2: de netwerkaanpak van *Taal voor het Leven* leidt tot het sluiten van taalakkoorden in alle (arbeidsmarkt)regio's. Hiermee kunnen gemeenten de regie houden en hun verantwoordelijkheid nemen om samen met andere (curatieve én preventieve) partijen het taalnetwerk duurzaam te maken. Binnen bibliotheekorganisaties zijn vaak Taalhuizen opgezet. *Kunst van Lezen* pleit ervoor om preventie en curatie binnen het Taalhuis en de betreffende bibliotheekorganisaties goed op elkaar af te stemmen, zodat synergie-effecten ontstaan. Met name op strategisch netwerkniveau wil *Kunst van Lezen* samenhang en samenwerking stimuleren.

Doorgaande leeslijn en LEES

Kunst van Lezen volgt al vanaf het begin in 2008 het principe van 'de doorgaande leeslijn', het centrale beleidsuitgangspunt van Stichting Lezen. De doorgaande leeslijn is ontwikkeld in 2005 in navolging van het bekende begrip 'de doorgaande leerlijn'. Door de bibliotheeksector is dit uitgangspunt omarmd; in beleidsstukken is dit een argument om gemeenten, kinderopvang en onderwijs te overtuigen om structureel leesbevorderingsbeleid over de hele linie te ondersteunen.

Bij *BoekStart* en de Bibliotheek *op school* ligt de nadruk op een door de bibliotheek geïnitieerde en ondersteunde aanpak waarbij het taalniveau van kinderen aantoonbaar wordt verhoogd door structurele dagelijkse aandacht voor voorlezen en vrij lezen. *Kunst van Lezen* baseert zich bij beide programmaonderdelen op vier pijlers die samen het woord LEES vormen:

⁹ De gemeenten en scholen kopen de ouderprogramma's in. Voordat er voorlichting gegeven wordt, is er een check nodig of de betreffende gemeente op de hoogte is van het bestaan van de ouderprogramma's en, als dat zo is en ze kopen ze in, welke programma's dan gebruikt worden.

- **Leesomgeving** (ook aandacht voor een goede collectie die past bij de te bereiken populatie);
- **Evidentie** (brochures, wetenschappelijk onderzoek, de *Monitor de Bibliotheek op school*);
- **Expertise** (investeren in deskundigheidsbevordering van zowel bibliotheekmedewerkers als personeel uit de kinderopvang en het onderwijs);
- **Samenwerking** (strategische samenwerking is de kern om te voorkomen dat programma's als *BoekStart* en de *Bibliotheek op school* te vrijblijvend worden uitgevoerd).

Met deze boodschap legt *Kunst van Lezen* verbindingen tussen maatschappelijke organisaties om te bereiken dat leesbevordering maatschappelijk en politiek als een belangrijk onderdeel van taalverwerving door kinderen wordt gezien waar zij tijdens hun school- en maatschappelijke carrière van profiteren.

Onderzoek

Rond *Kunst van Lezen* is inmiddels veel onderzoek opgebouwd. Het betreft enerzijds (wetenschappelijk) onderzoek dat expliciet gericht is op effecten van programma's als *BoekStart* en de *Bibliotheek op school* en onderzoek dat inzicht geeft in leesmotivatie en leesprestaties op individuele locaties (monitorinstrumenten). Anderzijds betreft het inventarisatieonderzoek dat uitgevoerd wordt in het kader van de Wet Stelsel Openbare Bibliotheekvoorzieningen (Wsob), zoals het Bibliotheekonderzoeksplatform (BOP). Dit is het platform voor onderzoek en gegevensverzameling onder de openbare bibliotheken in Nederland. BOP is de centrale plek voor het uitzetten van bibliotheekonderzoeken en de publicatie van resultaten, waartoe iedere bibliotheek toegang heeft. Onderdelen richten zich op dienstverlening van openbare bibliotheken aan vroeg- en voorschoolse instellingen en onderwijsinstellingen.

1 | Resultaten Actielijn 3

Hieronder volgen de bereikte resultaten in relatie tot de geformuleerde aanvraag hoofddoelstelling en de in de aanvraag bij Actielijn 3 opgenomen subdoelstellingen van *Tel mee met Taal*.

1.1 HOOFDDOELSTELLING: EEN MILJOEN KINDEREN VAN 0-12 JAAR BEREIKEN MET LEESBEVORDERINGSACTIVITEITEN

De hoofddoelstelling is dat eind 2018 een miljoen jonge kinderen tot en met de basisschoolleeftijd zijn bereikt met leesbevorderingsactiviteiten, zodat hun taalvaardigheid en leesplezier toenemen.

Bereik 2016 programma 0-12 jaar	Aantal deelnemende basisbibliotheken	% van totaal aantal basisbibliotheken (153)	Aantal bereikte kinderen	% van totale populatie
Bs baby	152	99,4%	56.500	33,4%
Bs kov	130	85%	54.000	16,3%
dBos po	141	92%	562.500	36,5%
Totaal			673.000	67,3% (t.o.v. streefcijfer)

De hoofddoelstelling om eind 2018 een miljoen kinderen te bereiken, ligt met het gemeten huidige aantal bereikte kinderen van 673.000 niet langer helemaal op koers. Na een betrouwbare inventarisatie via het Bibliotheekonderzoeksplatform (BOP) van de Koninklijke Bibliotheek in het najaar van 2016 bleek het aantal deelnemende scholen lager te liggen dan in eerdere vastgestelde minder betrouwbare inventarisaties bij POI's en basisbibliotheken. In november 2016 hebben we dit in de voortgangsrapportage aan het ministerie van OCW duidelijk gemaakt. Besloten is het via de BOP vastgestelde aantal (eind 2016) als uitgangspunt voor toekomstige tellingen te hanteren. Desondanks ligt het in de verwachting dat er de komende twee jaar per jaar nog circa 150.000 extra kinderen bereikt kunnen worden, bijvoorbeeld met educatieve programma's vanuit bibliotheken in de grote Nederlandse steden die nu niet of vrijwel niet meedoen met *BoekStart in de kinderopvang* en de *Bibliotheek op school*.

1.2 BOEKSTART

- Op één basisbibliotheek na (Nieuwegein) doen alle 153 basisbibliotheken in Nederland mee.
- Er zijn 7 nieuwe basisbibliotheken gaan meedoen aan *BoekStart in de kinderopvang*. In totaal doen nu 130 (85%) van de 153 basisbibliotheken mee.
- Het aantal deelnemende kinderopvanglocaties is met 277 gegroeid van 1.118 naar 1.395. Dit is 16,3% van het totaal van 8.540 kinderdagverblijven en peuterspeelzalen.

BoekStart voor baby's

Doelstelling 3a: Eind 2018 is in alle basisbibliotheken het programma BoekStart ingevoerd; eind 2018 wordt 100% van de ouders met pasgeboren baby's geïnformeerd en wordt 55% van de Nederlandse baby's via hun ouders actief bereikt.

Eind 2016 verwacht	Aantal deelnemende basisbibliotheken	% van totaal aantal basisbibliotheken (153)	Aantal nieuwe leden (koffertjes)	Bereik in Nederland geboren baby's (170.000 in 2015)
BoekStart-baby's	152	99,4%	56.500	33,2%

Eind 2016 doet één basisbibliotheek (Nieuwegein) niet mee met *BoekStart*; 99,4% doet mee. Afgelopen jaar zijn 56.500 koffertjes verstuurd naar de bibliotheken. Dit komt neer op een bereik van 33,2 % van de in Nederland geboren baby's in 2015.¹⁰ De andere ruim 20% die eind 2018 actief bereikt dient te worden, zou binnen de kinderopvang (kinderdagverblijven voor wat betreft baby's) bereikt moeten worden. Eind 2016 wordt nog niet 100% van de ouders met pasgeboren baby's geïnformeerd. Cijfers over het aantal verstuurd brieven dan wel het aantal uitgedeelde waardebonnen bij de consultatiebureaus zijn niet te achterhalen. Er worden daarom alternatieve wegen bewandeld om alle ouders te informeren. Zo zullen we in 2017 een samenwerkingsverband aangaan met de organisatie achter het *Groeiboekje* (GGD Amsterdam). Met redactionele aandacht voor *BoekStart* en aparte mijlpaalkaarten met een kinderboekenfiguur (gefinancierd door *Kunst van Lezen*) in de nieuwe versie van het *Groeiboekje* kunnen we stellen dat eind 2018 95% (5% van de consultatiebureaus werkt niet met het *Groeiboekje*) van de ouders van baby's geïnformeerd zal worden over BoekStart. We gaan na hoe we de andere 5% op vergelijkbare wijze kunnen benaderen.

BoekStart in de kinderopvang

Doelstelling 3b: Eind 2018 voert 85% van de basisbibliotheken BoekStart in de kinderopvang uit, waaraan 45% van de kinderopvanginstellingen in hun werkgebied deelneemt.

Jaar 2016

Aantal basis-bibliotheken met BoekStart kov	130
% van totaal aantal basis-bibliotheken (153)	85%
Totaal aantal kov-locaties; kdv (6.430) en ps (2.150)	8.580
Bereik BoekStart totaal aantal locaties	1.395
Bereik BoekStart kov totaal aantal locaties	16,3%
Bereik BoekStart kov; kdv = 1.099 van de 6.430	17,1%
Bereik BoekStart kov; ps = 296 van de 2.150	13,8%
Totaal aantal kinderen kdv en ps	ca. 328.000
Aantal kinderen op BoekStart-locaties	ca. 54.000

¹⁰ [http://statline.cbs.nl/statweb/publication/?vw=t&dm=slnl&pa=37422ned&d1=0,4-5,7,9,11,13,17,26,35,40-41&d2=0,10,20,30,40,\(l-4\)-l&hd=090218-0953&hdr=g1&stb=t](http://statline.cbs.nl/statweb/publication/?vw=t&dm=slnl&pa=37422ned&d1=0,4-5,7,9,11,13,17,26,35,40-41&d2=0,10,20,30,40,(l-4)-l&hd=090218-0953&hdr=g1&stb=t)

Het gewenste aantal basisbibliotheken dat meedoet aan *BoekStart in de kinderopvang*¹¹ is eind 2016 reeds bereikt met 130 van de 153 basisbibliotheken (85%). We moeten via BOP nader onderzoeken hoeveel procent van de kinderopvanginstellingen in hun werkgebied bereikt wordt.

De POI's faciliteerden tot najaar 2016 1.395 kinderopvanglocaties, waarvan 296 peuterspeelzalen en 1.099 kinderdagverblijven. Op het totaal van 8.580¹² kinderopvanglocaties is dat 16,3%. Van de 2.150 peuterspeelzalen is dat 13,8%. Van de 6.430 kinderdagverblijven wordt 17,1% bereikt. Via *BoekStart in de kinderopvang* bereiken we op deze locaties eind 2016 rond de 54.000 kinderen. In 2016 gaan 255.000 kinderen van 0 tot 4 jaar naar een kinderdagverblijf en 73.000 kinderen van 2,5 tot 4 jaar naar een peuterspeelzaal. BoekStart bereikt op basis van deze cijfers 43.600 kinderen in kinderdagverblijven en 10.500 kinderen via peuterspeelzalen. Dit betekent dat het totaal aantal bereikte kinderen via *BoekStart* eind 2016 110.000 is.

Aan de *Monitor BoekStart in de kinderopvang* voorjaar 2016 deden 39 bibliotheken, 264 kinderopvanglocaties, 188 locatiemanagers en 701 pedagogisch medewerkers mee.

1.3 DE BIBLIOTHEEK OP SCHOOL

De Bibliotheek op school primair onderwijs – basisonderwijs en speciaal (basis)onderwijs

Doelstelling 3c: Eind 2018 is het programma de Bibliotheek op school/ uitgebreid.

In het primair onderwijs bereikt 85% van de basisbibliotheken 60% van de leerlingen in hun werkgebied.

In het vmbo bereikt 25% van de basisbibliotheken 25% van de leerlingen binnen hun werkgebied.

In het havo/vwo bereikt 10% van de basisbibliotheken 10% van de leerlingen in hun werkgebied.

Inleiding basisonderwijs

Eind 2016 wordt het gewenste percentage van 85% van de basisbibliotheken die de Bibliotheek op school primair onderwijs uitvoeren al gehaald: meer dan 90%. Naar het exact aantal bereikte scholen/leerlingen in het werkgebied van basisbibliotheken moet nader onderzoek verricht worden. De inschatting is dat steeds meer bibliotheken het

¹¹ Met kinderopvang bedoelen we het totaal van locaties kinderdagverblijven en peuterspeelzalen. In 2014 zijn bij de evaluatie per abuis alleen kinderdagverblijven meegeteld, maar BoekStart wenst zich ook te richten op peuterspeelzalen ondanks dat die werken met kinderen vanaf pas 2,5 jaar.

¹² 1) Brancheorganisatie kinderopvang, via assets.kinderopvang.nl/p/393216/Factsheet%20kinderopvang%20jun16.pdf en

2) Directie Kinderopvang Ministerie SZW, via zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-776220.pdf. Het totaal zou uitkomen op 328.000 kinderen in de kinderopvang. Dit getal betreft een optelling van 255.000 kinderen op kinderdagverblijven en 73.000 kinderen op peuterspeelzalen.

merendeel van de basisscholen in hun werkgebied bereiken, maar dat er ook nog redelijk veel startende bibliotheken zijn die eerst experimenteren, bijvoorbeeld op drie scholen.

Op dit moment wordt het aantal deelnemende scholen uit het Bibliotheekonderzoeksplatform (BOP) vermenigvuldigd met het gemiddeld aantal leerlingen op een basisschool.¹³ Met behulp van een veel betere inventarisatiemethode via het BOP heeft *Kunst van Lezen* met ingang van 2017 de volgende betrouwbare cijfers vastgesteld.

Bereikcijfers de Bibliotheek op school primair onderwijs (basisonderwijs en speciaal onderwijs)¹⁴

Schooltype	Aantal basisbibliotheken	% van totaal aantal basisbibliotheken (153)	Totaal aantal scholen primair onderwijs in 2015	Aantal deelnemen de scholen aan dBos bo en so	Bereik % dBos; bo en so	Gemiddeld aantal leerlingen	Totaal aantal leerlingen	Totaal aantal leerlingen dBos
dBos bo	141	92,2%	6.430	2.397	37,3%	224	1.440.000	537.000
dBos so	48	31,4%	555	137	24,8%	186	102.900	25.500
Totaal			6.985	2.534	36,3		1.542.900	562.500

Onderzoek¹⁵ wijst uit dat eind 2016 2.397 reguliere basisscholen meedoen aan de Bibliotheek op school primair onderwijs. Het gaat om 443 scholen die in de zogenaamde acquisitiefase verkeren en 1.954 scholen die een contract met een bibliotheek hebben. Bij het speciaal onderwijs zijn dat in totaal 137 van de 555 scholen, uitgevoerd door 48 basisbibliotheken. Daar gaat het om 45 scholen in de acquisitiefase en 92 scholen met een contract met de bibliotheek. In totaal is er een de Bibliotheek op school op 37,3% van de reguliere Nederlandse basisscholen; bij het speciaal onderwijs is dit 24,8%. Er worden 562.500 Nederlandse kinderen bereikt via de Bibliotheek op school primair onderwijs.

Monitor de Bibliotheek op school primair onderwijs

Aan de Monitor de Bibliotheek op school primair onderwijs 2016/2017 deden 1.600 (+15% t.o.v. 2015/2016) scholen mee. De vragenlijsten werden ingevuld door 1.450 leesconsulenten (sommigen voor meerdere scholen), 14.970 leerkrachten en 142.700 leerlingen. Daarmee hebben weer meer leerlingen (+12%), leerkrachten (+16%) en leesconsulenten (+14%) meegedaan dan in de vorige meting (2015/2016). Via de toolkit van de Bibliotheek op school is een landelijke analyse beschikbaar.

Stimulering goede voorbeelden

Kunst van Lezen stimuleert het invoeren van de Bibliotheek op school door scholen die in een gemeente starten een subsidie te verstrekken via de basisbibliotheek. Gemeenten en scholen worden zo aangemoedigd tevens te investeren in de Bibliotheek op school.

¹³ www.stamos.nl/index.rfx?verb=showitem&item=3.27

¹⁴ Bron van alle cijfers is Stamos (de databank voor arbeidsmarktinformatie over onderwijssectoren): www.stamos.nl/index.rfx.

¹⁵ BOP-primair onderwijs, aangevuld met tabellen van bibliotheken met de Bibliotheek op school die niet hebben meegedaan aan het BOP-onderzoek primair onderwijs.

In 2016 is voor circa 75 scholen een stimuleringssubsidie aangevraagd. Vanaf het schooljaar 2016/2017 is *Kunst van Lezen* met 12 intensieve pilots gestart binnen het basisonderwijs. De bibliotheek krijgt meer geld voor twee schooljaren om de pilot volgens de ideale aanpak in te richten. Verder worden betrokken bibliotheken en scholen operationeel intensief begeleid door landelijke experts. Er wordt wetenschappelijk onderzoek gekoppeld aan dit traject om de effecten in kaart te brengen.

De Bibliotheek op school voortgezet onderwijs

Inleiding

De Bibliotheek op school voortgezet onderwijs valt uiteen in vier segmenten:

- vmbo; gestart in het schooljaar 2013/2014;
- havo/vwo; start met het actief ondersteunen van *Lezen voor de Lijst* in het najaar van 2017;
- mbo; wordt qua aanpak voorbereid begin 2017, pilots op ROC's volgen later dit jaar;
- pabo; wordt qua aanpak voorbereid begin 2017, pilots op hogescholen volgen later dit jaar.

Verder wordt al een aantal jaren, met middelen van *Kunst van Lezen* een voorleeswedstrijd georganiseerd waar nagenoeg alle pabo's aan meedoen. En er is een minor 'pabo leesbevordering' ontwikkeld die op enkele pabo's draait. In maart 2017 wordt een pabo-conferentie over laagtaalvaardigheid binnen het basisonderwijs georganiseerd door Stichting Lezen/*Kunst van Lezen*, Stichting Lezen & Schrijven, *Tel mee met Taal*, mede op initiatief van Saxion Hogeschool, Hanze Hogeschool en Fontys Hogeschool.

Bereik voortgezet onderwijs (focus vmbo)

In 2017 zal de KB starten met een eerste BOP-meting voortgezet onderwijs met focus op het vmbo. Omdat de aantallen te overzien zijn, heeft Stichting Lezen dit tot nu toe via de eigen administratie bijgehouden. De cijfers staan in de hier volgende tabel. Er dient wel de opmerking gemaakt te worden dat de scholen die meedoen aan het bibliotheekprogramma *Biebsearch* in de loop van 2017 mogelijk overgaan naar de Bibliotheek op school vmbo. Maar het is nog niet zeker dat al deze scholen mee gaan doen. Dat zal lopende het jaar blijken. Het totaal aantal vmbo-locaties en het aantal leerlingen dat op het vmbo zit, wordt in het voorjaar van 2017 vastgesteld door *Kunst van Lezen*, in afstemming met het ministerie van OCW en CBS.

De Bibliotheek op school vmbo

Jaar 2016

Aantal basis-bibliotheken met BoekStart kov	130
% vantotaalaantal basis-bibliotheken (153)	85%
Totaal aantal kov-locaties; kdv (6.430) en ps (2.150)	8.580
Bereik BoekStart totaal aantal locaties	1.395
Bereik BoekStart kov totaal aantal locaties	16,3%
Bereik BoekStart kov; kdv = 1.099 van de 6.430	17,1%
Bereik BoekStart kov; ps = 296 van de 2.150	13,8%
Totaal aantal kinderen kdv en ps	ca. 328.000
Aantal kinderen op BoekStart-locaties	ca. 54.000

In 2014 is *Kunst van Lezen* met het opzetten van pilotscholen gestart. Inmiddels doen 30 basisbibliotheken mee aan de Bibliotheek *op school vmbo*. Dat is 19,6% van het aantal basisbibliotheken in Nederland (153). In totaal doen nu 36 vmbo-scholen mee aan de Bibliotheek *op school vmbo*. Daar komen de overgebleven 19 *Biebsearch*-scholen in 2017 waarschijnlijk bij: vandaar het totaal van 55. In 2014 zijn de eerste 11 pilots uitgevoerd. Vanaf 2015 is een stimuleringsregeling gaan gelden voor vmbo-scholen die *Kunst van Lezen*-subsidie via de bibliotheek ontvangen. Er is per schooljaar ruimte voor circa 24 scholen om aan de reguliere regeling mee te doen.

Daarnaast is *Kunst van Lezen* vanaf september 2016 met 7 intensieve pilots binnen het vmbo gestart. De bibliotheek krijgt meer geld voor twee schooljaren om de pilot volgens de ideale aanpak in te richten. Verder worden betrokken bibliotheken en scholen operationeel en onderzoekstechnisch intensief begeleid door landelijke experts.

Monitor de Bibliotheek op school vmbo

In 2014/2015 is de *Monitor de Bibliotheek op school vmbo* voor het eerst afgenomen na een proefmonitor in 2014. Aan deze eerste monitormeting deden 16 scholen, 1.550 leerlingen, 100 leerkrachten en 13 leesconsulenten mee. Aan de monitormeting 2015/2016 hebben 5.700 leerlingen, 330 leerkrachten en 21 leesconsulenten op 47 scholen meegedaan. Aan de meting 2016/2017 hebben 10.500 leerlingen, 638 docenten en 33 leesconsulenten op 50 scholen meegedaan. Een rapportage is tegen de zomer beschikbaar in de toolkit van de Bibliotheek *op school*.

1.4 (BOVEN)LOKALE STRATEGISCHE NETWERKEN LEESBEVORDERING

Hoewel hierover in het kader van *Tel mee met Taal* geen directe afspraken zijn gemaakt, is het van belang dat de programma's deel uitmaken van de netwerkstructuur op landelijk, provinciaal en gemeentelijk niveau. *BoekStart* en de Bibliotheek *op school* moeten ook de komende jaren, met name op lokaal niveau, structureel en duurzaam verankerd worden binnen zo veel mogelijk bibliotheekorganisaties, kinderopvang- en onderwijsinstellingen, en aansluitend binnen andere instellingen die meer gericht zijn op het welzijn van kinderen en gezinnen, zoals consultatiebureaus. Actieve, structurele netwerkvorming is daartoe op alle niveaus relevant. Met name de lokale strategische leesbevorderingsnetwerken zijn van belang, omdat daar het beleid bepaald wordt en financiën worden vrijgemaakt. Binnen deze netwerken neemt bij voorkeur de basisbibliotheekdirecteur het voortouw. Op het moment dat een bibliotheek mee gaat doen aan *BoekStart* en/of de Bibliotheek *op school* is er de facto een leesbevorderingsnetwerk nodig om in samenwerking met gemeenten en instellingen beleid vast te stellen en uitvoering te geven aan de educatieve dienstverlening. Eind 2016 werkten bibliotheken in meer dan 90% van de gemeenten met lokale overheid en instellingen samen binnen een leesbevorderingsnetwerk.

Voornemen in 2017 – koppeling preventie-curatie via netwerken

Samen met de Samenwerkende POI's Nederland (SPN) wil *Kunst van Lezen* ervoor zorgen dat op strategisch niveau meer ingezet gaat worden op een verticale verbinding

binnen bibliotheekorganisaties (zowel op POI-niveau als op basisbibliotheekniveau) om preventie en curatie beter op elkaar af te stemmen, zodat effectiever geopereerd kan worden binnen regionale en lokale netwerken. In het verlengde daarvan zouden mensen aangesteld kunnen worden die namens POI's of namens enkele basisbibliotheken binnen een arbeidsmarktregio de bibliotheeksector vertegenwoordigen waar het gaat om aandacht voor basisvaardigheden in preventieve en curatieve zin. Deze mensen kunnen dan gekoppeld worden aan coördinatoren van Stichting Lezen & Schrijven en aan gemeentelijke coördinatoren die verantwoordelijk zijn voor het voorkomen en bestrijden van laaggeletterdheid. *Kunst van Lezen* wil vanaf 2017 gaan investeren in het trainen en equiperen van deze sleutelfiguren namens de bibliotheeksector. Als voorbeeld van een dergelijke netwerkvorming wil *Kunst van Lezen* een kopgroep van bibliotheken formeren die aangetoond hebben ver te zijn met integratie van de aanpak rond leesbevordering 0-18 jaar, en aansluitend actief inzetten op een doorgaande lijn basisvaardigheden. De gerealiseerde aanpak binnen deze kopgroep kan model staan voor andere bibliotheken die een geïntegreerde aanpak nastreven. De bibliotheken die de intensieve pilots uitvoeren, zullen ook betrokken worden bij deze kopgroep, aangevuld met andere bibliotheken, zoals 's-Hertogenbosch, die de integrale aanpak al in de praktijk brengen.

2 | Activiteiten Actielijn 3

2.1 ACTIVITEITEN BOEKSTART

Onderzoek

- *BoekStart op Termijn* (2015-2018). In dit wetenschappelijk onderzoek worden zowel het activiteitenpatroon van de BoekStart-kinderen in voor- en vroegschoolse fase in kaart gebracht als hun prestaties in groep 2 en 3. Meer dan 500 ouders die aan het oorspronkelijke *BoekStart*-onderzoek¹⁶ meededen, hebben toegezegd hun medewerking te continueren. Daarmee hebben we een unieke kans om longitudinaal onderzoek te doen naar de lees- en taalontwikkeling van kinderen. Dit onderzoek moet zicht krijgen op de (mogelijke) effecten van *BoekStart* op de leer- en leesprestaties van kinderen aan het begin van het basisonderwijs, en sluit aan bij de doelstellingen van *Tel mee met Taal*. Het onderzoek wordt uitgevoerd door Merel de Bondt, onder supervisie van prof. dr. A. Bus, aan de Vrije Universiteit.
- Stichting Lezen heeft het vierjaarlijks onderzoek naar het voorleesbeleid en de voorleespraktijk van Nederlandse kinderopvanginstellingen en peuterspeelzalen laten uitvoeren door onderzoeksbureau Kantar Public. In deze editie van het onderzoek is ingezoomd op verschillen tussen instellingen die meedoen aan *BoekStart* en instellingen die dat niet doen. Uit het onderzoek blijkt onder andere dat er in *BoekStart*-instellingen vaker een geormerkt budget is voor boeken, dat er vaker een apart voorleesplan aanwezig is en dat er vaker wordt voorgelezen. Het definitieve onderzoeksrapport is begin 2017 verschenen. Om de resultaten van het onderzoek op gepaste wijze te verspreiden, werd een expertmeeting georganiseerd.
- De eerste *Monitor BoekStart in de kinderopvang* is uitgevoerd door Desan in samenwerking met Sardes in het voorjaar. Een analyserapportage is beschikbaar via www.boekstartpro.nl.
- De eerste BOP-voor- en vroegschoolse educatie is uitgevoerd door de Koninklijke Bibliotheek. De rapportage staat op <http://bop.bibliotheek.nl>.

Overige activiteiten

- Kernteam SPN is de uitvoering van *BoekStart* gaan organiseren vanaf oktober 2016. Portefeuillehouder is Biblionet Groningen. De projectleider werkt bij ProBiblio. Naast twee andere mensen vanuit POI's maken beide landelijke projectleiders van *BoekStart* onderdeel uit van het team.
- Er zijn twee overleggen met coördinatoren georganiseerd.
- *BoekStart* was aanwezig op het symposium over taalontwikkeling met een workshop voor jeugdartsen, verpleegkundigen en logopedisten.
- *BoekStart* had een stand op het 'DeskundigenPlein' van de Negenmaandenbeurs. Op de beurs in februari 2016 maakte Gerda Havertong bekend dat het boekje *Kiekie-boe!* van Giuliano Ferri (uitgeverij De Vier Windstreken) is verkozen tot Het *BoekStart*-babyboekje van 2016. Na de bekendmaking van het winnende boekje gaf Gerda

¹⁶ *Boekstart maakt baby's slimmer* (2015), onderzoek van promovenda Heleen van den Berg en hoogleraar orthopedagogiek Adriana Bus, beiden verbonden aan de Universiteit Leiden.

Havertong een voorlees-clinic aan alle aanwezige ouders, waarbij ze aan tientallen baby's tegelijk het winnende boekje voorlas. In 2016 bezochten 57.000 (aanstaande) ouders en grootouders de beurs; dat is 12% meer dan in 2015.

- Actualisering van de training voorleescoördinator.
- Nieuwe *BoekStart*-films: een film over de werkwijze van *BoekStart* en een filmpje over het koffertje.
- Woezel & Pip-actie in samenwerking met Stichting Lezen & Schrijven op de landelijke Alfabetiseringsdag; via consultatiebureau en bibliotheek.
- De masterclass 'Lezen in laagtaalkundige gezinnen' is in vier regio's uitgevoerd.
- *BoekStart* op het Lions-symposium Lezen = Groeien!.
- Twee *BoekStart*-componenten zijn toegevoegd op bibliotheek.nl.
- *BoekStart* vermeld in *GroeiGids* (naast *BoekStart* in *GroeiApp*).
- *BoekStart* bij *Mama's Wereld*.
- *BoekStart* op het Drongo-festival.
- *BoekStart/BoekenPret* is in maart 2017 door het Nederlands Jeugd Instituut beoordeeld als goed onderbouwde interventie. De aanvraag werd in 2016 ingediend.

Publicaties

Drukwerk

- *Voorlezen aan jonge kinderen, ouderversie*
- *Baby's houden van boeken, ouderfolder*
- Engelse ouderfolder
- A6-flyer babyboekje van het jaar + poster
- waardebonnen baby
- training voorleescoördinator
- leporello met illustraties
- waardebonnen peuters
- boekenleggers *BoekStart*
- *Informatie voor professionals* (twee versies)
- publicaties Stichting Lezen, zoals *Lezen* en *Leesmonitor*, met artikelen over *BoekStart*

Digitaal

- *BoekStart Nieuwbrief* (6x)
- *BoekStart voor jou!* (4x)
- *Monitor BoekStart in de kinderopvang* – handleiding
- trainingsmappen *BoekStart*
- A4-leporello met illustraties, in acht talen
- *Boekidee* voor de site

¹⁰ Bron voor basisbibliotheken, vestigingen en servicepunten: GIDS: www.gidsvoornederland.nl/

¹¹ Bron: Brancheorganisatie kinderopvang (factsheet 2015), Directie Kinderopvang Ministerie szw. n.b. In het jaarverslag van 2014 is abusievelijk een verkeerd totaal aantal kinderopvanglocaties aangehouden, namelijk 6.150. Maar dat betrof alleen het aantal kinderdagverblijven; er is verzuimd het aantal peuterspeelzalen mee te tellen. In dit jaarverslag is dat rechtgezet.

Samenwerking

In 2016 is met de volgende partijen samengewerkt:

- Kinderboekenmuseum: voorleestips aangeleverd voor op de muur aan de binnenzijde van het Voorleeshuisje (*BoekStart* staat ook op die muur vermeld)
- Naviva Kraamzorg: *BoekStart* vermeld in richtlijnen
- *GroeiGids* (GGD Amsterdam): mijlpaalkaarten (verspreiding voorjaar 2017)
- *Dromenjager*: tekst voor *Woezel & Pip*-boekje, uitgedeeld bij de actie in samenwerking met Stichting Lezen & Schrijven
- Delubas: vermelding *BoekStart* op website + link naar onze trainingen
- www.interactiefvoorlezen.nl/achtergrond-informatie

Promotie BoekStart

Het koffertje met twee boekjes (waarvan vaak een met een cd met versjes) en een folder met voorleestips was ook in 2016 een succes bij bibliotheek, ouders en baby's. Er zijn in 2016 56.500 koffertjes verstuurd naar bibliotheken. Daarnaast zijn promotionele materialen in de bibliotheek aanwezig, zoals posters, banieren, stickers en dvd's met instructie over hoe te lezen met baby's.

Online communicatie

De inzet van online communicatiemiddelen voor *BoekStart* is gericht op twee soorten doelgroepen: enerzijds ouders en verzorgers (met een baby, dreumes of peuter), anderzijds professionals (in de bibliotheek, jeugdgezondheidszorg en kinderopvang). In 2016 zijn vier digitale ouderbrochures verschenen onder de titel *BoekStart voor jou!*. De *BoekStart Nieuwsbrief* is zes keer verschenen; er zijn ruim 3.000 abonnees.

Online 2016

- Twitter @BoekStart: 4.000 volgers
- Facebook-pagina *BoekStart*: 9.600 likes
- Instagram: 1.000 volgers
- *Nieuwsbrief BoekStart*: 3.000 abonnees
- *BoekStart voor jou!*: 4 nieuwe edities
- Bieb2bieb BoekStart: 108 deelnemers; Bieb2Bieb BoekStart Noord- en Zuid-Holland: 54 deelnemers
- Websites: boekstart.nl (ouders): 108.000 bezoekers
- boekstartpro.nl (intermediairs)
- LinkedIn BoekStart: 405 leden
- Onlinekanalen Stichting Lezen

De output van *BoekStart* gericht op baby's, peuters, ouders en professionals staat op www.kunstvanlezen.nl/index.html?page_id=4101&newsItemId=912.

2.2 ACTIVITEITEN DE BIBLIOTHEEK OP SCHOOL PRIMAIR EN VOORTGEZET ONDERWIJS

Onderzoek

- Symposium *De Bibliotheek op school* onderzocht. Op 26 januari 2016 promoveerde Thijs Nielen aan de Universiteit Leiden op zijn onderzoek naar leesmotivatie en de effecten van de Bibliotheek *op school*. Stichting Lezen organiseerde naar aanleiding hiervan op 25 januari in het Letterkundig Museum een symposium. Het proefschrift werd uitgereikt aan Hermineke van Bockxmeer, toenmalig DG Cultuur en Media bij OCW. Ook ander onderzoek naar de Bibliotheek *op school* stond centraal. Zo heeft Ellen Kleijnen een presentatie gegeven over haar onderzoek naar Oosterwijs, een speciale bibliotheek *op school* in de gemeente Gouda. Kees Broekhof heeft monitorresultaten laten zien en Frank Huysmans heeft inzicht gegeven in zijn analyse van monitorgegevens over de jaren heen. Het onderzoek van Thijs Nielen is een belangrijke onderligger voor de Bibliotheek *op school*. Hij heeft aangetoond dat kinderen beter gaan lezen, en dat meisjes lezen leuker vinden door de Bibliotheek *op school*.
- Start nieuw promotieonderzoek naar effecten de Bibliotheek *op school primair onderwijs*. Dit onderzoek kan gezien worden als een vervolg op het onderzoek van Thijs Nielen. Promovendus Lisa van der Sande zal onder leiding van Roel van Steensel en Adriana Bus in 2019 promoveren aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Het onderzoek voorziet in enkele fasen, waarbij rekening gehouden wordt met evaluatiemomenten van *Tel mee met Taal*.
- In 2010 is er een onderzoek uitgevoerd naar leesbevordering in het vmbo. In het kader van het vijfjarig jubileum van *De Weddenschap* en de ontwikkeling van een aanpak voor de Bibliotheek *op school vmbo* voeren Stichting Lezen en DUO Onderwijs onderzoek in 2016/2017 opnieuw een breed vmbo-onderzoek uit. Hoe ziet de situatie aangaande leesbevordering op het vmbo er op dit moment uit? Op welke wijze kan Stichting Lezen docenten Nederlands in het vmbo ondersteunen bij het tot enthousiaste lezers maken van hun leerlingen? Het onderzoek bestaat uit een enquête onder een representatieve groep vmbo-docenten Nederlands, gevolgd door een verdiepend kwalitatief onderzoek.
- In voorbereiding: eerste wetenschappelijk onderzoek naar de effecten van de Bibliotheek *op school vmbo*, onder supervisie van Roel van Steensel (Vrije Universiteit).
- In september 2016 verschenen twee recente onderzoekspublicaties van Stichting Lezen die met financiering van *Kunst van Lezen* tot stand kwamen. Het betrof onderzoek naar lees- en literatuuronderwijs in havo/vwo (uitgevoerd door Oberon) en naar lezen op havo/vwo (uitgevoerd door DUO Onderwijs onderzoek). Op een expertmeeting eind september werden plannen ontvouwd om Lezen voor de Lijst (website van Theo Witte) een centrale rol te geven bij de ontwikkeling van de aanpak van de Bibliotheek *op school havo/vwo*.
- Onderzoeksbureau Oberon heeft in opdracht van *Kunst van Lezen* een verkennend onderzoek uitgevoerd naar de eerste ervaringen in De Schoolschrijver-trajecten op de Bibliotheek *op school*-scholen. Dit interne rapport heeft geleid tot aanbevelingen over hoe de combinatie van de Bibliotheek *op school* en De Schoolschrijver versterkt kan worden. Het rapport is op te vragen bij Stichting Lezen.

- Analyses *Monitor de Bibliotheek op school primair onderwijs* en *voortgezet onderwijs*.
- Het BOP-onderzoek *primair onderwijs* van de Koninklijke Bibliotheek is gepubliceerd via <http://bop.bibliotheek.nl/home.html>.
- In voorbereiding: het eerste onderzoek BOP-vmbo.

Overige activiteiten

- Inspiratiedag de Bibliotheek *op school primair onderwijs* in september 2016.
- Vernieuwde website de Bibliotheek *op school*, voorlopig gericht op professionals; een oudersite is in ontwikkeling: www.debibliotheekopschool.nl.
- Op de site staan vier videoportretten die gemaakt zijn ter promotie van lezen en de drie video's over het waarom, hoe en wat van lezen.
- Ondersteuning van *Nederland Leest Junior* van CPNB (educatieve opdrachten ontwikkeld) in samenwerking met SPN: www.nederlandleest.nl/school.
- Lessuggesties laten ontwikkelen bij zes bekroonde boeken (Griffel en Vlag&Wimpel) en vier topboeken; verspreid via leesplan.nl, kinderboekenweek.nl, Platform Bieb-2Bieb, training 'Open Boek' en sociale media.
- Ondersteuning van diverse trainingen voor leesconsulenten en educatief specialisten.
- Ontwikkeling van masterclasses ouderpartnerschap primair onderwijs (regionaal uitgevoerd).
- 73 nieuwe reguliere de Bibliotheek *op school*-scholen gestimuleerd.
- 12 bestaande de Bibliotheek *op school*-scholen in het primair onderwijs en 7 de Bibliotheek *op school*-scholen in het vmbo doen mee aan een intensief traject waaraan ook een coachingstraject van Sardes verbonden is. De effecten binnen het primair onderwijs worden daarnaast in kaart gebracht binnen het nieuwe wetenschappelijk onderzoek naar de Bibliotheek *op school* dat door de Vrije Universiteit wordt uitgevoerd (Roel van Steensel, Adriana Bus en promovendus Lisa Van der Sande).
- 64 extra jeugdtitels zijn toegevoegd aan de vensters die via entoen.nu ontsloten worden op leesplein.nl.
- 250 titels voor 15+ zijn geselecteerd voor de special op literatuurplein.nl, waarvan er 50 zijn toegevoegd aan de selectie die entoen.nu publiceert.
- *Pabo Voorleeswedstrijd* georganiseerd op 40 pabo's; de finale was in Utrecht.
- *Read2Me!* georganiseerd binnen 1.042 brugklassen van 165 scholen; de finale was in Utrecht.
- *Nieuwsbrief de Bibliotheek op school primair onderwijs* is uitgebreid met voortgezet onderwijs. Sinds 2016 is er een gezamenlijke *Nieuwsbrief de Bibliotheek op school* en meer afstemming tussen beide kernteams van SPN.
- Vier (primair onderwijs) plus drie (voortgezet onderwijs) POI-bijeenkomsten.
- Organisatie van monitordagen primair onderwijs en voortgezet onderwijs.
- Vernieuwde site leeskracht.nl en de Leeskracht-app zijn gelanceerd: www.leeskracht.nl. De leestips van *Leeskracht* zijn via een app (zowel in iTunes als in Google Play) beschikbaar op tablet en mobiel.
- *Kwestie van Lezen* nummer 10 over Lezen voor de lijst.
- Nulmeting samenwerking voortgezet onderwijs opgeleverd (geïnitieerd door ProBiblio).
- Rekenmodel de Bibliotheek *op school voortgezet onderwijs* ontwikkeld.

- Handreiking ontwikkeling talent en kwaliteit de Bibliotheek *op school voortgezet onderwijs*.

Publicaties

- *Meer lezen, beter in taal* – mbo
- twee magazines primair onderwijs en voortgezet onderwijs (NOT 2017)
- *Verkenning Mediawijsheid* (SPN/KB)
- *Leermiddelengids informatievaardigheden binnen de Bibliotheek op school voortgezet onderwijs* (KB)
- *Handreiking opdrachten informatievaardigheid in het voortgezet onderwijs*
- diverse nieuwe instrumenten ter ondersteuning van bibliotheken op het gebied van leesbevordering en informatievaardigheden, beschikbaar in de toolkits primair onderwijs en voortgezet onderwijs op www.debibliotheekopschool.nl.
- publicaties Stichting Lezen, zoals *Lezen* en *Leesmonitor*, met artikelen over de Bibliotheek *op school*

Online communicatie

Naast de site met de toolkit verschijnt zes keer per jaar de nieuwsbrief over de Bibliotheek *op school basisonderwijs*. Deze heeft ruim 1.100 abonnees. Er wordt voorts regelmatig getwitterd via @debiebopschool en met hashtag #dbos. Site, nieuwsbrief en Twitter worden verzorgd door SPN.

Bereik online

- @debiebopschool: 1.829 volgers (vooral primair onderwijs)
- Facebook-pagina's: de Bibliotheek *op school* Noord- en Zuid-Holland (ProBiblio): 303 likes; Leesconsulenten: 233 likes; Lezen in het vmbo: 540 likes (niet alleen de Bibliotheek *op school*; Stichting Lezen is betrokken)
- *Nieuwsbrief de Bibliotheek op school primair onderwijs en voortgezet onderwijs*: 1.100 abonnees
- Bieb2bieb de Bibliotheek *op school primair onderwijs*: 491 deelnemers
- Website debibliotheekopschool.nl (bibliotheek, primair onderwijs en voortgezet onderwijs); voor ouders, leerkrachten, docenten – in ontwikkeling

Output de Bibliotheek op de school 2016

De output van de Bibliotheek *op school primair onderwijs en voortgezet onderwijs* staat op www.kunstvanlezen.nl/index.html?page_id=4101&newsItemId=913.

2.3 LEESBEVORDERINGS)NETWERKEN

- Presentatie gegeven aan VNG-commissie Onderwijs, Sport en Cultuur;
- stand en workshop op halfjaarlijkse conferentie *Tel mee met Taal* in juni 2016 en vier workshops op conferentie *Tel mee met Taal* in december 2016;
- stand op conferentie *Cultuur in beeld*;
- intentieverklaring Stichting Lezen, Stichting Lezen & Schrijven en Koninklijke Bibliotheek m.b.t. *Tel mee met Taal*;

- werkbezoek aan Leiden in het kader van oriëntatie preventie en curatie laaggeletterdheid;
- werkbezoek aan Katwijk in het kader van implementatie van de Bibliotheek op school en *BoekStart in de kinderopvang*;
- twee stuurgroepvergaderingen (KB, Stichting Lezen en SPN) rond educatieve programma's.

Kernteam SPN

Voor de verdere verspreiding en borging van programma's op regionaal en lokaal niveau heeft *Kunst van Lezen* een sterke partner in de Samenwerkende POI's Nederland (SPN). Deze stichting, die uit de negen Provinciale Ondersteuningsinstellingen (POI's) bestaat, heeft drie actieve kernteams opgebouwd rond *BoekStart* en de Bibliotheek op school. In organisatorische vorm vallen deze drie kernteams afzonderlijk onder verschillende portefeuillehouders, maar voor de efficiency is er ook een overkoepelend projectmanager benoemd die tevens projectleider kernteam primair onderwijs is. Voor *BoekStart* en de Bibliotheek op school voortgezet onderwijs zijn twee projectleiders binnen de kernteams actief. De projectmanager en de landelijk programmacoördinator *Kunst van Lezen* geven twee keer per jaar tekst en uitleg over de voortgang aan de stuurgroep educatie die bestaat uit de bestuurders van de portefeuillehoudende POI's, de voorzitter van SPN, de directeur van Stichting Lezen en het sectorhoofd Marketing & Diensten (vanaf 2017) en het hoofd bibliotheekstelsel van de KB. Binnen deze stuurgroep worden lijnen uitgezet rond aansturing en uitvoering van de programma's. SPN investeert in de drie programmaonderdelen, met name in personeelskosten.

De G4-bibliotheken

Tijdens een bijeenkomst in 2015 met de directeuren van de G4-bibliotheken, is besloten een aparte samenwerkingsaanpak te formuleren, zodat nauwer samengewerkt wordt op het terrein van educatie. Alle vier de grote basisbibliotheken (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht) doen mee aan *BoekStart voor baby's*. Maar Utrecht doet niet mee aan *BoekStart in de kinderopvang*, omdat men een eigen succesvol kinderopvang-programma heeft. En drie van de vier G4-bibliotheken (Amsterdam, Den Haag en Utrecht) doen niet mee aan de Bibliotheek op school waar het de aanpak betreft met een leesconsulent, een uitleensysteem en een vaste collectie op school. Omdat het met name in het kader van *Tel mee met Taal* belangrijk is dat de G4-bibliotheken en *Kunst van Lezen* nauwer samenwerken is besloten drie werkgroepen samen te stellen: rond 0-4 jaar, 4-12 jaar en 12-18 jaar (met de focus op vmbo-leerlingen). In 2016 zijn de werkgroepen aan de slag gegaan om plannen te maken over hoe effectiever samen te werken met het oog op versterking van zowel *Kunst van Lezen* als de educatieve programma's van de G4. Resultaten zullen altijd door *Kunst van Lezen* op landelijk niveau gebruikt worden. Bij *BoekStart* zullen in 2017 een viertal projecten uitgevoerd worden. Bij basisonderwijs worden allereerst filmpjes opgeleverd met leesbevorderingsvoorbeelden op multiculturele scholen. Omdat in de G4 op het terrein van vmbo al nauw werd samengewerkt, is besloten de gezamenlijke site leeskracht.nl te revitaliseren in 2016. Dat is met succes gebeurd; de apps met leestips zijn beschikbaar via de app-stores van Apple en Google.

Output netwerken

De output van de strategische leesbevorderingsnetwerken staat op:
www.kunstvanlezen.nl/index.html?page_id=4101&newsItemId=914.

3 | Actielijn 4A

Inleiding

In 2016 bevonden de te ondernemen activiteiten in Actielijn 4A zich voornamelijk in de voorbereidende fase. Deze voorbereiding kost tijd en vraagt specifieke kennis. Dit betreft vooral het opbouwen van netwerken en het vinden van de juiste instellingen waarmee in samenwerking via effectieve experimenten laagtaalvaardige gezinnen bereikt kunnen worden. De lange aanloop waar *Kunst van Lezen* samen met Stichting Lezen & Schrijven en partijen als *VoorleesExpress* mee bezig zijn, is voorwaardelijk voor het krijgen van inzicht in en mogelijkheden voor het daadwerkelijk en effectief kunnen bereiken van de doelgroep.

Het is belangrijk dat er bewustwording gecreëerd wordt om laagtaalvaardige ouders te activeren tot lezen en voorlezen binnen gezinsverband en om thuis via ouderprogramma's een positief educatief klimaat voor hun kinderen te creëren, en hen uit te dagen zelf een taalcursus te volgen om hun lage taalvaardigheid te verbeteren. Actielijn 4A betreft dan ook een experiment gericht op het beter bereiken van laagtaalvaardige ouders door middel van inzet van *BoekStart* en de Bibliotheek *op school* (onderbouw), waar mogelijk gekoppeld aan andere leesbevorderingsprogramma's en ouderprogramma's. Omdat laaggeletterde ouders wanneer de kinderen jong zijn ontvankelijk zijn om aan de slag te gaan met taal (bijvoorbeeld omdat ze hun kinderen willen voorlezen), ligt de focus op het bereiken van ouders van jonge kinderen via de jeugdgezondheidszorg, kraamzorg en kinderopvang. Voor wat betreft de uitvoering van experimenten bij deze instellingen is de betrokkenheid van de bibliotheek vanuit de geformuleerde uitgangspunten van *Kunst van Lezen* gewenst. Toch ligt dit minder voor de hand dan bij Actielijn 3. Een verschil tussen Actielijn 3 en 4A ligt namelijk in het feit dat bibliotheken bij Actielijn 3 de initiator zijn om de aanpak in te voeren, te bestendigen en te verduurzamen, terwijl zij bij 4A eerder een volgende partij zijn die door anderen gevraagd wordt te ondersteunen bij het voorkomen en bestrijden van laaggeletterdheid.

Organisatie

Stichting Lezen en Stichting Lezen & Schrijven hebben besloten m.b.t. Actielijn 4A de krachten te bundelen. Vanaf het najaar zijn stappen gezet om concreet te gaan samenwerken. Een medewerker van Stichting Lezen & Schrijven is sinds 1 oktober in deeltijd gedetacheerd bij Stichting Lezen om samen met de projectleider *BoekStart* de aanpak voor experimenten te ontwikkelen en het piloten daarvan te begeleiden. Vanwege ziekte vanaf december 2016 zal deze positie vanaf 1 maart 2017 opnieuw door Stichting Lezen & Schrijven ingevuld worden.

Onderzoek

Voor wat betreft de evaluatie vanuit het Verwey-Jonker Instituut (Actielijn 4A) moet begin 2017 het instrumentarium nog worden vastgesteld. Wetenschappelijk onderzoek op het terrein van leesbevordering en laaggeletterdheid is inmiddels gestart door Stichting Lezen. Het betreft de volgende onderzoeken:

- Invloed van laaggeletterde ouders op het schoolsucces van kinderen (2016-2017). Ouders hebben een belangrijke invloed op de taal- en leesvaardigheden van kinderen. We weten dat talige ouders meer voorlezen, en hiermee een 'beter' ofwel 'gunstiger' taal- en leesvoorbeeld geven. Maar wat als ouders analfabeet of laaggeletterd zijn? Aansluitend bij het actieprogramma *Tel mee met Taal* richt dit onderzoek zich specifiek op deze risicogroep: laaggeletterde ouders en hun kinderen. Het inzicht krijgen in, en hierdoor bijdragen aan, het doorbreken van de intergenerationele overdracht van laaggeletterdheid staat centraal.
- Met betrekking tot de *VoorleesExpress* wordt onderzoek (2017-2018) naar de effectiviteit verricht door de Erasmus Universiteit.

Aanpalend onderzoek:

- Er wordt in 2017 door Stichting Lezen – met medewerking van hoogleraar Roel van Steensel (Vrije Universiteit) – een beleidsnotitie gepubliceerd over het betrekken van laaggeletterde ouders bij voorlezen.

De werkwijze nader toegelicht

Bij de programma's die *Kunst van Lezen* de laatste acht jaar heeft opgezet, is altijd een zelfde lijn gevolgd, die de volgende stadia kent:

- 1 inventarisatie van de opvoed- en taalstimuleringsprogramma's voor ouders (m.m.v. Sardes);
- 2 analyseren hoe de aanpak moet worden ingericht;
- 3 de aanpak ontwikkelen en vaststellen;
- 4 de ontwikkelde aanpak op kleine schaal piloten;
- 5 na bijstelling op grotere schaal piloten via stimuleringsubsidie;
- 6 de aanpak monitoren, (wetenschappelijk) onderzoek naar effecten entameren;
- 7 de aanpak uitrollen bij zo veel mogelijk bibliotheken op zo veel mogelijk locaties; daarbij stelt *Kunst van Lezen* ter stimulering van goede voorbeelden in een gemeente een bedrag per locatie beschikbaar (kinderopvanglocatie of school).

Bij Actielijn 4A zal dit ook de te volgen lijn zijn, met dien verstande dat het om experimenten gaat die zo veel mogelijk ingepast worden in de bestaande infrastructuur van *BoekStart* en de *Bibliotheek op school* (via bibliotheken) en die aansluiten bij curatieve activiteiten die ontplooid worden in het kader van een Taalhuis (bij voorkeur geschraagd door een taalakkoord).

Concrete projecten

Vanaf begin 2017 zal een aantal concrete experimentele projecten van start gaan en gepilot worden binnen de jeugdgezondheidszorg, de kraamzorg, de kinderopvang en het onderwijs. Er is onderscheid aangebracht in soorten programma's. Allereerst zijn er bestaande bibliotheekprogramma's die landelijk overdraagbaar gemaakt worden om daarna getest en uitgerold te worden of (in het geval van *BoekenPret*) opnieuw onder de aandacht van gemeenten en bibliotheken gebracht te worden als effectief programma om laagtaalvaardige gezinnen te ondersteunen. Daarnaast is er een programma als de *VoorleesExpress* dat vaak maar niet uitsluitend door de bibliotheeksector wordt uitgevoerd omdat de eigenaar een bedrijf uit Utrecht is. Ten slotte zijn er projecten waarbij de uitvoering berust bij consultatiebureaus, kraamzorg en verloskundigen. De biblio-

theek ondersteunt bij deze experimenten waar dit mogelijk is, maar is niet zelf de uitvoerende partij

Bibliotheekprojecten

- *BoekStart/BoekenPret* – Het programma Boekenpret is ondergebracht bij *BoekStart*. Met *BoekenPret* heeft *BoekStart* een intensieve aanpak in huis om de doelgroep laagtaalvaardige ouders te ondersteunen en te begeleiden in het opbouwen van voorleesroutines. Hier is mede door *Tel mee met Taal* meer vraag naar van bibliotheken. In 2017 wordt de effectieve aanpak en het materialenpakket (*Speelontdekboeken*) van *BoekenPret* geactualiseerd en wordt er een plan gemaakt om *BoekenPret* weer breed onder de aandacht te brengen.
- *De BoekStartcoach* (Bibliotheek Rivierenland) landelijk overdraagbaar maken. *De BoekStartcoach* is een opgeleide leesconsulent van de bibliotheek die met name tijd uittrekt om laaggeletterde ouders op het consultatiebureau te informeren over het belang van (voor)lezen en het bezoeken van de bibliotheek.
- Het project *Scoor een Boek* landelijk overdraagbaar maken. Dit in Groningen succesvol draaiende project (in 2016 lazen ruim 6.500 kinderen bijna 54.000 boeken) om kinderen uit groep 5 en 6 van de basisschool uit te dagen te lezen en te sporten, is een goed voorbeeld dat in de fangebieden van de 18 Eredivisie-voetbalclubs uitgerold kan worden via basisbibliotheken. In 2017 zullen Go Ahead en Bibliotheek Deventer samenwerken om *Scoor een Boek* in een achterstandswijk in Deventer te implementeren via het onderwijs. Samen met Biblionet Groningen zal een landelijk te gebruiken stappenplan voor het onderwijs ontwikkeld worden. Daarnaast zal met steun van *Kunst van Lezen* een thuismodel ontwikkeld worden.

In nauwe samenwerking met de bibliotheeksector

- Het overdrachtsmodel van *VoorleesExpress* inpassen binnen de regionale en lokale bibliotheekinfrastructuur van *BoekStart* en de Bibliotheek op school. Het overdrachtsmodel wordt vanuit Rijnbrink opgeleverd. Rijnbrink heeft *VoorleesExpress* in Overijssel en Gelderland succesvol via vrijwel alle basisbibliotheken geïmplementeerd. Het overdrachtsmodel bestaat onder andere uit een train-de-trainermodule en een rekenmodel om de exploitatie inzichtelijk te maken.

Projecten met de bibliotheek in een ondersteunende rol

- *E-learning voor JGZ-personeel* landelijk breed uitrollen. Op 1 december 2016 wordt een officiële e-learning-training gepresenteerd waarbij op een laagdrempelige manier kennis over leesbevordering en voorlezen overgedragen wordt op jeugdartsen en verpleegkundigen. Er komt specifieke aandacht voor het belang van (voor)lezen binnen laaggeletterde gezinnen.
- ProBiblio en Bibliotheek Leiden werken aan een overdrachtsdocument leesbevordering voor bibliotheken om in samenwerking met verloskundigenpraktijken bijeenkomsten te organiseren voor zwangere vrouwen, met een specifieke focus op migrantenouders. *Kunst van Lezen* gaat in 2017 na of dit landelijk overdraagbaar is.
- *BoekStart in de kraamzorg*. Kraamzorgorganisatie De Kraamvogel en de Bibliotheek Kennemerwaard werken een projectvoorstel uit. Doelstelling is om meer baby's uit laagtaalvaardige gezinnen te bereiken met *BoekStart* door de kraamzorg als inter-

mediair in te zetten. Belangrijke ingrediënten zijn: het scholen van kraamverzorgenden, het aanwijzen van vaste momenten waarop (toekomstige) ouders worden geïnformeerd over *BoekStart* (voor en na de bevalling) en onderzoeken of het nut heeft om het *BoekStart*-koffertje in laaggeletterde gezinnen door de kraamverzorgende uit te laten reiken.

- Opvoedcursus *Peuter in zicht*. Dit is een effectief opvoedprogramma gericht op laaggeschoolde ouders en migrantenouders. Met Stichting Preventief op Maat, die de cursus gaat doorontwikkelen, is afgesproken dat er een belangrijk nieuw cursusonderdeel komt over taal, voorlezen en *BoekStart*. Dit wordt voor de zomer van 2017 gerealiseerd. In het najaar van 2017 volgen pilottrainingen.

4 | Algemeen

4.1 ORGANISATIE

In het verslagjaar was landelijk programmacoördinator *Kunst van Lezen* Adriaan Langendonk aangesteld voor 32 uur per week. De coördinator is in dienst van de Koninklijke Bibliotheek, maar werkt tevens voor Stichting Lezen. De programmacoördinator werd in 2016 rechtstreeks aangestuurd door de directeur van penvoerder Stichting Lezen en het stafhoofd Bibliotheekstelsel van de KB. Hoewel complex (werken binnen verschillende organisaties op twee locaties) levert de gekozen constructie het beste rendement op voor leesbevordering, primair uitgevoerd door bibliotheken. De communicatie tussen beide organisaties is adequaat. Voor de periode *Tel mee met Taal* (2016-2018) is afgesproken dat er op kwartaalbasis een strategisch overleg is tussen beide partijen. Daarbij sluit, naast genoemde functionarissen, ook het sectorhoofd Marketing & Diensten van de KB aan.

Per programmalijn wordt de programmacoördinator ondersteund door medewerkers van Stichting Lezen en incidenteel door medewerkers van de KB. In 2016 werden uren van medewerkers van Stichting Lezen die zich bezighouden met *BoekStart*, de Bibliotheek *op school* (per 1 september 2016 is een nieuwe medewerker aangesteld voor de Bibliotheek *op school*) en de projectadministratie (deels) vergoed vanuit het programma. Verder wordt gewerkt met deskundige freelancers die de uitvoering op zich nemen van (delen van) de verschillende activiteiten. In 2016 is besloten de meer vaste taken te laten uitvoeren door personeel van Stichting Lezen; freelancers worden ingezet op bepaalde projecten die een specifieke expertise vereisen bij de start of doorontwikkeling.

4.2 COMMUNICATIE

De website www.kunstvanlezen.nl richt zich op professionals die zich willen informeren over het programma. Op deze site staan de overzichtspagina's met alle output van de afgelopen negen jaar. Daarnaast staat *Kunst van Lezen* op de sites van Stichting Lezen en de KB: www.lezen.nl en www.kb.nl/ob.

Via www.boekstart.nl worden ouders van jonge kinderen bereikt. Professionals kunnen terecht op www.boekstartpro.nl. Via de website www.debibliotheekopschool.nl worden professionals uit de bibliotheek, het onderwijs en de lokale overheid bereikt voor het primair en voortgezet onderwijs.

In 2016 is een direct betrokken, freelance werkende communicatieadviseur voor een beperkt aantal uren per week actief geweest. Zij zet zich met name in voor *BoekStart* en in mindere mate voor de Bibliotheek *op school* en het programmaonderdeel 'Strategische netwerken'.

4.3 (INTERNATIONALE) VERTEGENWOORDIGING

De landelijk programmacoördinator is vanuit zijn functie actief in enkele nationale en internationale gremia:

- als vertegenwoordiger van Stichting Lezen binnen het gremium ‘Kernpartners’ van Stichting Kinderpostzegels;
- als *corresponding member* (vanaf februari 2017 Standing Committee member) van de sectie Literacy & Reading van de International Federation of Library Associations (IFLA); in die hoedanigheid als vertegenwoordiger namens de KB en Stichting Lezen bij de jaarlijkse conferentie.

4.4 FINANCIËN

Penvoerder Stichting Lezen ontvangt de ter beschikking gestelde subsidie en is verantwoordelijk voor het financiële beheer en verantwoording. De beschikking voor de subsidie voor *Kunst van Lezen* voorzag voor 2016 in € 2.850.000,- voor Actielijn 3 en € 500.000,- voor Actielijn 4A. Deze bedragen zijn verantwoord in de jaarrekening 2016 van Stichting Lezen.

BIJLAGE 2 | Activiteitenverslag 2016 Jaar van het Boek

Het Jaar van het Boek

is het Jaar van Alles en Nog Meer.

Want een boek voert je mee

in zinnenroes en woordenstroom

en geeft je duizenden verhalen.

Boeken verrijken ons leven. Ze brengen ontroering en plezier en spelen een grote rol bij het vormen van onze cultuur en identiteit. Boeken laten zien wie we zijn, als mens én als samenleving. En ondanks dat mensen de afgelopen decennia anders zijn gaan lezen, blijft de behoefte aan verhalen, duiding, informatie, kennis en ontspanning.

In 2016 trokken De Leescoalitie en Stichting 2016 Jaar van het Boek samen op om het boek in al zijn verschijningsvormen te vieren en het belang en plezier van lezen centraal te stellen. Een jaar lang werd de kracht van het boek gevierd, met bestaande en nieuwe activiteiten, verrassende wedstrijden en feestelijke evenementen.

2016 Jaar van het Boek was een initiatief van de Koninklijke Bibliotheek, Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam, de Stichting Bibliotheek van het Boeken- vak, Stichting CPNB en het Letterkundig Museum. Deze partijen hebben zich verenigd in Stichting 2016 Jaar van het Boek. De Leescoalitie, bestaande uit Stichting Lezen, Stichting Lezen & Schrijven, de Koninklijke Bibliotheek, Stichting CPNB en de Vereniging Openbare Bibliotheken, heeft zich bij dit initiatief aangesloten.

De campagne *2016 Jaar van het Boek* is mede dankzij financiële steun van het ministerie van OCW tot stand gekomen. Hier vindt u een verslag van de activiteiten waarvoor in november 2015 subsidie is aangevraagd.

Aanleiding en opzet van de campagne

De laatste jaren verschenen er veel negatieve berichten over boeken en lezen in de media. Er zou steeds minder gelezen worden, de boekverkoop neemt af, boekhandels hebben het zwaar en bibliotheken moeten sluiten. Te midden van alle doemscenario's over de toekomst van het boek wilden de initiatiefnemers van *2016 Jaar van het Boek* een tegengeluid laten horen en zorgen voor een (her)verkenning en herwaardering van het boek. Het jaar 2016 bood hiervoor een uitgelezen kans, aangezien dit tevens het jaar was dat Nederland en Vlaanderen gastland zouden zijn op de Frankfurter Buchmesse.

Vanaf de feestelijke kick-off van de campagne op 4 januari 2016 – in aanwezigheid van minister Bussemaker, schrijver Nico Dijkshoorn en vele anderen – tot de afsluiting op 19 december 2016 – met Herman Koch en Wilfried de Jong – is het boek op talloze manieren gevierd, besproken en in het zonnetje gezet.

De campagne berustte op drie pijlers; een overkoepelende campagne, de Verkiezing van het Belangrijkste Boek en de Boekenparade. De overkoepelende campagne is grotendeels uitgevoerd door de Leescoalitie, bij de Verkiezing en de Boekenparade was Stichting Jaar van het Boek de kartrekker.

Overkoepelende campagne

De Leescoalitie voert sinds 2013 ieder jaar een programma uit. Zo heeft zij 2013 uitgeroepen tot Jaar van het Voorlezen en stond in 2014 en 2015 de cruciale rol van vaders bij de leesopvoeding centraal tijdens de campagne *Vaders Voor Lezen*. Voor het kalenderjaar 2016 besloot de Leescoalitie geen eigen campagne in het leven te roepen, maar zich aan te sluiten bij het initiatief van Stichting *2016 Jaar van het Boek*. In deze stichting was immers al een aantal overlappende organisaties vertegenwoordigd en het voeren van een alternatieve campagne door de Leescoalitie zou mogelijk tot versnippering van media- en publieksaandacht kunnen leiden.

Daarbij sloot de campagne goed aan bij de ambities die de Leescoalitie zichzelf gesteld heeft, dat in 2025 geen enkel kind de school verlaat met een leesachterstand en dat alle volwassenen geletterd zijn of bezig zijn dat te worden. Om deze ambities waar te maken, streeft de Leescoalitie er onder meer naar dat ieder kind boeken binnen handbereik heeft en dat iedere volwassene regelmatig met boeken in aanraking komt. De acties die binnen *2016 Jaar van het Boek* georganiseerd zijn, werkten allemaal in meer of mindere mate aan deze doelstellingen mee.

Kick-off

Op maandag vier januari om vier uur vond de landelijke aftrap plaats van *2016 Jaar van het Boek*. Het officiële startsein werd gegeven door minister Jet Bussemaker in de Bibliotheek Amstelland/Boekhandel Venstra te Amstelveen, in aanwezigheid van de burgemeester van Amstelveen, pers, schrijvers, uitgevers en anderen uit het boeken-vak.

‘Boeken geven ruimte om onszelf te verliezen in het leven van anderen. Ze vormen ons denken. Daarom geloof ik ook dat het boek de toekomst heeft. Er zullen altijd verhalen zijn en komen die tot onze verbeelding spreken, ons kennis laten maken met nieuwe werelden en ons soms zelfs van gedachten laten veranderen,’ aldus de minister.

Tijdens de feestelijke kick-off, die gepresenteerd werd door Ronald Snijders, werden de plannen voor het Jaar uit de doeken gedaan en bracht Nico Dijkshoorn een ode aan het boek.

In diverse bibliotheken en boekhandels in het land werd op exact hetzelfde moment geproost op de start van *2016 Jaar van het Boek*. Om dit te kunnen organiseren, hebben we eind 2015 alle bibliotheken en boekhandels in Nederland een pakket gestuurd met kleurrijke campagnematerialen (posters, plafondhangers, raamstickers, ballonnen en buttons). Boekhandels en bibliotheken werden opgeroepen om hun klanten en leden uit te nodigen gezamenlijk het glas te heffen op een jaar waarin het boek extra in het zonnetje zou worden gezet. Met de feestelijke aankleding konden boekhandels en bibliotheken in het hele land laten zien dat 2016 tot Jaar van het Boek was uitgeroepen. Deze materialen zijn nog tot het einde van het jaar op veel plekken in het land zichtbaar geweest.

Naast het fysieke deelnamepakket kregen boekhandels en bibliotheken ook een digitaal startpakket. Dit pakket, dat verstuurd werd via een nieuwsbrief, bevatte een banner en een concepttekst over de campagne (voor op de eigen websites en nieuwsbrieven), een logoset, een concept-uitnodiging voor de Nieuwjaarsborrel op 4 januari voor leden/klanten, een concept-persuitednodiging, een draaiboek en een link naar een social media-Thunderclap. Met deze Thunderclap werd op 4 januari om 4 uur massaal via Facebook, Twitter en Tumblr de boodschap verspreid dat *2016 Jaar van het Boek* gestart was. Hierdoor was #2016jaarvanhetboek gedurende enige tijd trending topic op Twitter.

De start van de campagne werd vermeld door onder meer de NOS, Nu.nl, het *Noordhollands Dagblad*, weekblad *7Days*, *Bibliotheekblad*, *Boekblad*, RTV Amstelveen en talloze online nieuws- en boekenblogs.

Boeken in bedrijven – Leesservice

In 2014 startte een succesvolle voorleesservice in meer dan 120 bedrijven, in het kader van de Leescoalitie-campagne *Vaders Voor Lezen*. In *2016 Jaar van het Boek* hebben we deze service voortgezet als Leesservice. Met deze service wilden we een doelgroep van volwassenen bereiken die uit zichzelf wellicht niet zo snel een boekhandel of bibliotheek binnen zouden lopen, om ook hen te betrekken bij het jaar waarin het boek gevierd wordt.

Met de Leesservice hebben we ons specifiek gericht op werknemers in bedrijven, organisaties, ziekenhuizen en zorginstellingen die niet vaak lezen omdat ze daar moeite mee hebben. Deze werknemers hebben we bereikt door ons te richten op Nederlandse bedrijven en organisaties, groot en klein. Door hen te stimuleren om aandacht te vragen voor laaggeletterdheid binnen hun bedrijf, hebben we tegelijkertijd laaggeletterdheid geagendeerd in het bedrijfsleven.

De Leesservice is bedacht en opgezet tijdens *2016 Jaar van het Boek*, en loopt in ieder geval nog door tot halverwege 2017.

Opzet Leesservice

Bedrijven die lid worden van de Leesservice ontvangen acht keer – rondom vrije dagen – een kort, digitaal verhaal. Deze verhalen kunnen bedrijven uitdelen aan hun medewerkers. De verhalen zijn geschreven door verschillende bekende schrijvers, waaronder Auke Kok, Kader Abdolah, Tommy Wieringa, Herman Brusselmans, Karin Giphart, Daphne Deckers en Catherine Keyl. Alle verhalen zijn hertaald naar eenvoudig Nederlands, zodat ook de werknemers die minder goed kunnen lezen de kans krijgen mee te doen. De verhalen komen uit de boekenreeks *Leeslicht*, een serie romans en verhalenbundels in eenvoudige taal, bedoeld voor (her)intreders in het lezen. De verhalen zijn prettig te lezen op de computer, mobiel of tablet en makkelijk te printen.

Wanneer bedrijven zich aanmelden ontvangen zij een promotiepakket om aan de medewerkers bekend te maken dat de Leesservice van start gaat. Het promotiepakket bestaat uit verschillende materialen zoals posters, flyers en baliekaartjes.

Om bedrijven te werven voor de Leesservice hebben we hen benaderd via een persoonlijke e-mail. Dit waren zowel ‘warme contacten’ – bedrijven uit het netwerk van de Leescoalitie en *Vaders Voor Lezen* – als ‘koude contacten’ – nieuwe potentiële bedrijven. De e-mail was gericht aan HR-managers en bedoeld als *teaser* om bedrijven te prikkelen naar de website van de Leesservice (www.lezenenschrijven.nl/leesservice) te gaan en zich daar aan te melden. Vervolgens is er een reminder gestuurd naar de bedrijven die zich nog niet hadden aangemeld en zijn alle warme contacten nagebeld.

Resultaten

In totaal zijn er 327 bedrijven benaderd, waarvan 92 bedrijven zich uiteindelijk hebben aangemeld voor de Leesservice. Onder deze bedrijven zijn er negen die meer dan 500 medewerkers hebben en zes die tussen de 200 en 500 medewerkers hebben. In totaal worden dus zeker 10.000 werknemers bereikt.

De laatste mailing van de Leesservice is door 44 bedrijven geopend. Met een openingspercentage van boven de 50% scoort de Leesservice twee keer zo hoog als het gemiddelde van een mailing, dat rond de 25% ligt. Er is 112 keer op het verhaal geklikt. Zodra een verhaal is aangeklikt kan het worden gedownload en op een manier naar keuze worden verspreid binnen het bedrijf (per mail, intranet, print).

De manier van communiceren binnen de Leesservice is helemaal afgestemd op een laaggeletterde doelgroep. Door op een positieve manier te communiceren en voordelen voor mensen te benoemen zonder het woord ‘laaggeletterd’ te noemen, wordt lezen aantrekkelijk gemaakt en wordt er geen schaamte of taboe opgeroepen.

De website lezenenschrijven.nl/leesservice heeft 2.045 unieke bezoekers gehad sinds de lancering tijdens de Week van de Alfabetisering in september 2016. Bezoekers blijven gemiddeld 2,44 minuten op de website, wat betekent dat zij de tijd nemen om alle informatie goed te lezen. Een gemiddelde websitebezoeker is één minuut op de website.

De doelstelling om laaggeletterdheid te agenderen in het bedrijfsleven is hiermee bereikt. Laaggeletterdheid is bij de deelnemende bedrijven niet alleen op de agenda gezet, zij zijn ook echt betrokken geraakt en geactiveerd om mee te doen aan de Leesservice. Ook de doelstelling om laaggeletterden binnen bedrijven te bereiken en te stimuleren om toch met lezen aan de slag te gaan, is hiermee behaald.

Onderzoek en kennisdeling

Gedurende het jaar 2016 liep er bij Stichting Lezen een onderzoek naar wat het lezen van boeken met je doet en wat boeken voor mensen betekenen. In een uitgebreide literatuurstudie (die begin 2017 gepubliceerd zal worden) wordt de waarde van fictielezen onderzocht. Wat kunnen boeken teweegbrengen en waar liggen de grenzen van hun effect? Lofzangen op lezen en theoretische uiteenzettingen over de waarde van literatuur zijn er genoeg, maar in welke mate worden deze door empirisch onderzoek ondersteund of ontkracht? Dit alles wordt uiteengezet in de publicatie *Wat doet het boek? – een onderzoek naar de opbrengsten van lezen*.

De eerste resultaten uit dit onderzoek werden gedeeld tijdens *Lezen Centraal*, het jaarlijks congres van Stichting Lezen, met dit jaar als titel 'Van boeken word je beter'. Maar zoals aangegeven in de aanvraag, wilden we tijdens *2016 Jaar van het Boek* de onderzoekskennis naar een breder publiek vertalen dan bij het reguliere onderzoek van Stichting Lezen gebeurt. Daarom hebben we aan het einde van het jaar, als slotevenement, een programma georganiseerd in samenwerking met Paradiso in Amsterdam, waar de onderzoeksresultaten op een luchtige manier aan bod kwamen.

Uit het onderzoek blijkt namelijk dat hetgeen we vermoeden door diverse empirische onderzoeken ondersteund wordt; van boeken word je beter. Lezen kan ons welzijn vergroten, onze blik verruimen en ons leren om anderen beter te begrijpen. Om te toetsen hoe dit in de praktijk werkt, hebben we schrijver Herman Koch gevraagd welke boeken hem gelukkiger, wijzer of empathischer hebben gemaakt. Hij praatte hierover tijdens de slotavond van *2016 Jaar van het Boek*, op 19 december, met interviewer Wilfried de Jong.

Voor een volle Paradiso Noordzaal sprak Koch op aanstekelijke wijze over de boeken die hem op de een of andere manier geraakt hebben. In het gesprek werden diverse bevindingen uit het literatuuronderzoek bevestigd; zo vertelde Koch sommige boeken te lezen om beter te begrijpen hoe een ander persoon denkt. Deze kennis gebruikt hij dan weer voor zijn eigen personages. Verder leest hij met name om zich goed te voelen, ter ontspanning. Zijn belangrijkste boodschap voor het publiek was dan ook om vooral te lezen wat je leuk vindt, zonder je te laten leiden door hypes of lijstjes. En je vooral niet schuldig te voelen over de ongelezen boeken in je kast, maar juist blij te zijn dat er zoveel te lezen is. Want het is toch een fantastisch idee dat er altijd mooie verhalen op je liggen te wachten en je nooit uitgelezen bent? En er dan en passant ook nog beter van te worden?

Op alle stoelen in de zaal lag een infographic waarin de belangrijkste onderzoeksresultaten verwerkt waren (zie illustratie). Deze infographic zal ook in de toekomst nog worden gebruikt om op diverse evenementen uit te delen.

Ook zijn we in gesprek met *NRC Handelsblad* over een mogelijke publicatie van het onderzoek en/of de infographic. Er blijkt veel interesse te zijn voor een onderbouwing van de populaire these dat lezen goed voor de mens is.

Aanvullende evenementen bij bestaande campagnes

Alle boekgerelateerde evenementen die plaatsvonden in 2016 kregen het stempel *2016 Jaar van het Boek*. Het logo dat in diverse kleuren beschikbaar was, werd gebruikt op posters en flyers van de bestaande projecten van alle bij het Jaar betrokken organisaties, zoals de Boekenweek, de Kinderboekenweek, de Week van de Alfabetisering en De Nationale Voorleeswedstrijd.

Een aantal bestaande projecten kreeg een extra feestelijk tintje in het kader van *2016 Jaar van het Boek*. Zo organiseerde *Kunst van Lezen* een verkiezing van het *BoekStart*-babyboekje van het Jaar. De bekendmaking van het winnende boekje vond plaats tijdens de Negenmaandenbeurs in februari. Presentatrice Lisa Wade maakte samen met Gerda Havertong de winnaar bekend. Daarna kregen de aanwezige (aanstaande) moeders op de Negenmaandenbeurs een voorleesworkshop van Gerda en Lisa.

De Kinderboekenambassadeur, schrijver Jan Paul Schutten, heeft extra uitgepakt in 2016. Niet alleen was hij een van de curatoren bij de Verkiezing van het Belangrijkste Boek, ook schreef hij de wedstrijd *Help de Kinderboekenambassadeur!* uit, waarover verderop in dit verslag meer. Ook schreef hij diverse columns waarin hij *2016 Jaar van het Boek* onder de aandacht bracht, en heeft hij de campagne onder meer op Radio 100% NL onder de aandacht gebracht.

Aan het leesbevorderingsproject *De Weddenschap* werd een extra impuls gegeven: er werd een speciale voorleesbundel voor docenten samengesteld, bestaande uit fragmenten uit boeken die de afgelopen jaren centraal stonden tijdens *De Weddenschap* (zie elders in dit verslag). Ook het leesbevorderingsproject *Literatour*, de Boekenweek voor jongeren, pakte dit jaar extra uit met een heus Boekenbal voor young adults; het YALbal. Tijdens dit feestelijke event werd de Dioraphte Literatour Prijs 2016 uitgereikt en stonden er nog vele andere leuke activiteiten op het programma.

Tijdens de campagneperiode van de Nederlandse Kinderjury werd een rapwedstrijd georganiseerd, waarbij kinderen werden opgeroepen een ode te brengen aan hun favoriete boek. Door in een populaire vorm aandacht aan meningsvorming te besteden, werd op een nieuwe manier gekeken naar hoe kinderen een boek beleven. Dit sloot aan bij de Verkiezing van het Belangrijkste Boek, waarbij mensen werden opgeroepen na te denken over hun belangrijkste boek. De wedstrijd werd opgenomen in alle communicatie rondom de Kinderjury en vormde een belangrijk onderdeel van de campagne. Het *Jeugdjournaal* heeft een item gedraaid waarbij rapper Winne een workshop gaf aan een groep kinderen van een basisschool. Tijdens de uitreiking van de Prijs van de Nederlandse Kinderjury trad Winne op als openingsact samen met Victoria, de winnaar van de rapwedstrijd.

Op 18 oktober, aan de vooravond van de Frankfurter Buchmesse, vertrokken vanaf het Amsterdamse Centraal Station zo'n dertig Nederlandse schrijvers en illustratoren naar Frankfurt met een speciale Buchmesse-schrijverstrein. Voor het vertrek verzamelde dit schrijvers- en illustratorengilde zich in de Koninklijke Wachtkamer, waar zij o.a. werden toegesproken door medepassagier minister Jet Bussemaker. Schrijver Adriaan van Dis las in de restauratiewagen voor uit te verschijnen werk; via de intercom konden alle passagiers van de trein meeluisteren. Een dag later vertrok een tweede delegatie auteurs en illustratoren per trein naar Frankfurt. ANP, *BNR Nieuwsradio*, *Boekblad*, *Nieuwsuur*, NOS (*Journal*, radio en website), *NRC*, nu.nl, *De Telegraaf* en *de Volkskrant* berichtten vanuit of over de trein.

Een deel van het budget dat was aangevraagd voor de post 'aanvullende evenementen bij bestaande campagnes' is ingezet voor de post 'campagnes voor specifieke doelgroepen', voor een uniek benefiet voor vluchtelingenkinderen (zie elders in dit verslag).

Overkoepelende campagne – promotiematerialen

Website

Honderd dagen voor de start van *2016 Jaar van het Boek*, op 22 september 2015, werd een tijdelijke website gelanceerd, waarop de plannen voor de campagne werden aangekondigd. Via een nieuwsbrief, die breed verstuurd werd aan boekhandels, bibliotheken, uitgevers en media werd de campagne aangekondigd en werden mensen en organisaties uitgenodigd om via de website ideeën en reacties op de campagne achter te laten. Ook kon men hier vast (ideeën voor) activiteiten aanmelden om zich aan te sluiten bij *2016 Jaar van het Boek*.

Op 4 januari 2016, tegelijk met landelijke kick off van de campagne, ging de definitieve website www.2016jaarvanhetboek.nl live. Het hele jaar door bracht de website nieuws over de campagne met aankondigingen en verslagen van evenementen, berichten over literaire prijzen, algemeen nieuws over boeken en lezen, columns en interviews met onder andere curatoren van de Verkiezing van het Belangrijkste Boek. Bezoekers van de site konden educatieve tips vinden en evenementen zoeken of aanmelden via de activiteitenkalender. Op de kalender zijn ruim 400 landelijke activiteiten aangemeld, variërend van lezingen, tentoonstellingen en literaire wandelingen tot open drukkerij-dagen, boekpresentaties en workshops op gebied van lezen en boeken.

Naast de algemene campagnewebsite was tijdens de Verkiezing van het Belangrijkste Boek de stemwebsite www.belangrijksteboek.nl actief. Meer hierover verderop in dit verslag.

Bereik website en social media

De website telde aan het einde van het jaar 145.404 sessies, 111.208 gebruikers en 314.319 paginaweergaven. *2016 Jaar van het Boek* was ook actief op Twitter met 1.100 volgers en een totaal aantal van 386.200 weergaven, 999 retweets, 1.541 link clicks en

1.145 likes. Op Facebook trok de campagnepagina ruim 3.600 vrienden en was het totale bereik 1.392.339, waarvan 1.174.924 betaald bereik betrof. Sommige berichten werden opvallend veel gedeeld en er werd veel gereageerd op berichten. Zo zorgde een berichtje over de opkomst van ‘minibiebs’ in Nederland (kleine boekenkastjes waar buurtgenoten een boek kunnen lenen of ruilen, of een mooi boek kunnen achterlaten voor een ander) voor tientallen berichten over lokale minibiebs door het hele land.

Campagne in social media

Rondom de Verkiezing van het Belangrijkste Boek is een social media- campagne op Facebook uitgevoerd. Doel van deze campagne was om mensen te motiveren hun stem uit te brengen. Met de campagne zijn ruim 263.000 unieke personen bereikt, en er zijn ruim 486.000 impressies uitgeleverd. Hoofddoel van de campagne was om zoveel mogelijk kliks naar de landingspagina te genereren, wat uiteindelijk tot stemmen op het Belangrijkste Boek zou moeten leiden. In totaal zijn 6.449 link-kliks gerealiseerd. Daardoor is de *link click through rate* op een mooie 1,32% uitgekomen.

Overige promotiematerialen

Voorafgaand aan de kick-off kregen boekhandels en bibliotheken een pakket met promotiematerialen waarmee zij zichtbaar konden maken dat 2016 het Jaar van het Boek was.

Begin februari werd in samenwerking met de Bibliotheek *op school* een informatieve folder gestuurd aan 7.500 scholen in het basisonderwijs. Afzender van de folder was Kinderboekenambassadeur Jan Paul Schutten, die alle leesbevorderingsprojecten in het kader van *2016 Jaar van het Boek* op een rijtje zette en docenten enthousiasmeerde om aan deze activiteiten mee te doen. In de folder was aandacht voor *Help de Kinderboekenambassadeur!*, de Junior Schrijfwedstrijd, De Nederlandse Kinderjury, de Kinderboekenweek, *Geef mij maar een Boek!*, *15 minuten lezen per dag*, de Bibliotheek *op school* en De Week van de Alfabetisering. Naast de folder kregen de docenten ook een poster om in de klas op te hangen, om daarmee ook ouders en kinderen te wijzen op *2016 Jaar van het Boek*.

Campagne-evenementen voor specifieke doelgroepen

Benefiet voor vluchtelingenkinderen

In de aanvraag schreven we: ‘Ervaringen uit de eerdere Leescoalitie-campagnes *2013 Jaar van het Voorlezen* en *2014/2015 Vaders Voor Lezen* leren ons dat gedurende de campagne vanuit de maatschappij, media en instellingen ideeën en verzoeken ontstaan om samen te werken, waaruit bijzondere evenementen kunnen voortvloeien’. Dat was ook dit jaar weer het geval. Meteen aan het begin van de campagne ontstond het idee voor een evenement dat niet was opgenomen in de aanvraag, maar zo goed aansloot bij het thema van de campagne en de ambities van de Leescoalitie dat we besloten dit vanuit *2016 Jaar van het Boek* op te pakken.

Eind 2015 kwam ons ter ore dat schrijver Dimitri Verhulst had aangegeven graag iets te willen betekenen in de vluchtelingen crisis, samen met zijn collega's. Hij schreef de volgende oproep:

‘De aandacht voor de asielzoekers kalft af, we zijn hun overvloedige aanwezigheid in de media moe, en de zuurtegraad wanneer zij het onderwerp van een gesprek vormen is de laatste maanden gevoelig gestegen. We glijden af naar de onverschilligheid, zo het al niet naar de haat is. Een schrijver heeft niet de morele plicht, meen ik, om maatschappelijk geëngageerd te zijn. Hij heeft de plicht om goeie boeken te schrijven. Maar de mogelijkheid om je als schrijver te engageren is uiteraard zeer bestaande, en ik ben er van overtuigd dat de hallucinante vluchtelingenstromen van vandaag een gelegenheid zijn om onze nek uit te steken, te tonen dat we niet gevoelloos blijven bij de miserie van de naamlozen.’

Tallose auteurs gaven gehoor aan deze oproep om in actie te komen, en samen met de Stadsschouwburg Amsterdam organiseerden wij op dinsdag 9 februari een literaire benefietavond, onder de titel ‘Een nieuw hoofdstuk’. Dit benefiet sloot naadloos aan bij het doel van de Leescoalitie om boeken dichterbij iedereen te brengen: bij jong en oud, rijk en arm, laaggeletterd en boekenwurm, bij hen die al generaties lang hier wonen en bij nieuwkomers.

De opbrengst van de avond was namelijk bestemd voor *My Book Buddy*. Dit project voorziet alle kinderen in AZC's van een eigen prentenwoordenboek Nederlands. Daarnaast voorziet *My Book Buddy* AZC-scholen van boekenkasten met geschikte leesboeken. Taal en lezen als basisvaardigheden kunnen gevluchte kinderen op weg helpen in een nieuwe samenleving. Beschikbare en aantrekkelijke boeken helpen bij de taalontwikkeling, bieden inspiratie en (voor)leesplezier.

Het in grote getale aanwezige publiek in de Stadsschouwburg genoot van een uniek programma met literaire voordrachten van Renate Dorrestein, Kader Abdolah, Tommy Wieringa, Connie Palmen, Dimitri Verhulst, Jelle Brandt Corstius, Thomas Heerma van Voss, Daan Heerma van Voss, Franca Treur, Esther Gerritsen, Kira Wuck, Mano Bouzamour, Christine Otten (met muziek van Hermine van Deurloo), Maartje Wortel (met muziek van Anne Soldaat), Anna Woltz en Kinderboekenambassadeur Jan Paul Schutten. Corrie van Binsbergen en Wende Sniijders zorgden voor prachtige muzikale intermezzi.

De avond werd gepresenteerd door Hanneke Groenteman en er was een literaire loterij onder leiding van Ruben Nicolai. Winnaars gingen met unieke items naar huis: zij wonnen o.a. kaarten voor het Boekenbal en een rol in het nieuwe boek van Jan Paul Schutten. Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Laurentien maakte aan het eind van de avond de opbrengst bekend: ruim € 40.000,-. Dankzij deze opbrengst ontvingen meer dan 2.000 vluchtelingenkinderen een ‘Lees-start-pakket’, bestaande uit o.a. een rugzakje, een prentenwoordenboek en een werkschrift.

Nachtcorrespondent Emmie Kollau van VPRO's *Nooit meer slapen* maakte een radio-verslag van de avond en de NOS schreef een uitgebreid verslag. Het Parool schreef over de unieke avond: 'Cynisme is even ver weg, en dat is ook wel eens lekker.'

De Nationale Voorleeslunch

Op 7 oktober, Nationale Ouderendag, werd tijdens de Nationale Voorleeslunch in heel Nederland voorgelezen aan ouderen. Zo'n honderd bibliotheken en zorginstellingen gaven gehoor aan de oproep van de Leescoalitie om op deze dag een Voorleeslunch te organiseren. Onder anderen Jan Siebelink, Marjan Berk, Marga van Praag en Gerard Joling lazen voor in zorginstellingen en bibliotheken door het hele land.

Ook talloze burgemeesters, wethouders, schrijvers, Voorleeskampioenen, scholieren en andere vrijwilligers deden mee aan dit feestelijke evenement in het kader van *2016 Jaar van het Boek* en Nationale Ouderendag. De voorlezers lazen het speciaal voor deze gelegenheid door Jan Siebelink geschreven verhaal *Dons* voor. Dit verhaal, waarin een oudere man terugkijkt op zijn jeugd, bood volop aanknopingspunten voor gesprekken na afloop van het voorlezen, tijdens de lunch.

Om ervoor te zorgen dat bibliotheken een Voorleeslunch konden organiseren, stelde de Leescoalitie een digitale toolkit samen, met daarin onder meer een concept-planning, een draaiboek, een uitnodiging en een persbericht. Er zijn bijna 200 toolkits op aanvraag verspreid en er zijn zo'n 100 Voorleeslunches aangemeld op www.nationalevoorleeslunch.nl. Per Voorleeslunch werden tussen de 25 en 80 ouderen bereikt.

In het hele land is enthousiast gereageerd op de Voorleeslunch, die dit jaar voor de vierde keer plaatsvond. Inmiddels wordt de Voorleeslunch in de media gezien als vast onderdeel van Nationale Ouderendag. Zo opende het televisieprogramma *Goedemorgen Nederland* de dag met de aankondiging dat het vandaag Nationale Ouderendag was en er dus door het hele land werd voorgelezen aan ouderen.

Bibliotheken waren tevreden met de toolkit en gaven aan veel, deels nieuwe, ouderen te hebben bereikt met het evenement. De Voorleeslunch is voor bibliotheken een prettig instrument om hun banden met zorginstellingen aan te halen en hun belangrijke plek in het sociale domein te claimen. Voor ons was de Voorleeslunch, juist ook in *2016 Jaar van het Boek*, een belangrijk middel om de rol van het boek als vorm van dagbesteding onder de aandacht te brengen. Voorlezen is een prettige en gemakkelijk toe te passen vorm van dagbesteding, die bijdraagt aan de kwaliteit van de zorg. Bibliotheken kunnen een belangrijke rol spelen in het vinden van geschikte boeken en verhalen voor de doelgroep.

Zowel lokaal als landelijk was er veel aandacht in de media voor de Voorleeslunch, onder meer in *SBS Shownieuws*, *RTL Nieuws*, *Wekker Wakker*, *NU.nl*, *De Telegraaf* en *Lindanieuws.nl*.

Educatie

Basisonderwijs: Help de Kinderboekenambassadeur!

Samen met Kinderboekenambassadeur Jan Paul Schutten hebben we een wedstrijd bedacht om *2016 Jaar van het Boek* tot leven te brengen bij basisscholen, en kinderen na te laten denken over boeken en lezen. Via de wedstrijd *Help de Kinderboekenambassadeur!* riep Schutten de hulp in van alle schoolkinderen. Hij zocht een steengoede campagne die duidelijk maakt hoe leuk lezen is. Bijvoorbeeld een poster die laat zien hoe spannend, komisch of ontroerend boeken zijn. Of die laat zien hoe je er slimmer, vrolijker en grappiger van wordt. 'Je kunt wel zeggen dat een glas water lekker is; het is nog veel effectiever om mensen zélf te laten bedenken hoe verfrissend het smaakt. Daarom laat ik de schoolkinderen van Nederland een campagne bedenken om hun klasgenoten meer te laten lezen. Zo gaan ze dus zelf op zoek naar redenen waarom boeken zo grappig, spannend, ontroerend of mooi zijn.' Aldus Jan Paul Schutten.

Speciaal voor deze wedstrijd zijn er drie lessen ontwikkeld, zodat de kinderen –net als op een echt reclamebureau – stap voor stap toewerken naar het maken van een poster. Tijdens het werken aan de posters werden de kinderen uitgedaagd om op een andere manier te praten over boeken en om leeservaringen uit te wisselen. En om na te denken over hoe je een ander enthousiast kunt maken en over wat reclame eigenlijk doet. De kinderen bedachten pakkende slogans, leerden over de kracht van beeld en vormgeving en leerden zich te verplaatsen in een ander: hoe kun je een ander overtuigen van wat jij wilt vertellen? Aan het eind van de lessen hingen de klassen vol met de mooiste posters, die de leerlingen weer konden inspireren om op zoek te gaan naar de boeken die bij hen passen: spannende boeken, grappige boeken, informatieve boeken, boeken met plaatjes, boeken met gedichten.

Voor dit project werd op verschillende manieren aandacht gevraagd:

- In de folder die begin februari naar het basisonderwijs werd verstuurd, deed Jan Paul Schutten een oproep aan docenten om het lespakket rond het project *Help de Kinderboekenambassadeur!* te bestellen. Wie dit voor 18 februari deed, maakte kans op een bezoek van Schutten zelf en op een stapel van zijn boeken.
- We maakten een filmpje met de oproep van Schutten aan kinderen. Dit hebben we verspreid via de websites, social media-kanalen en nieuwsbrieven van Stichting Lezen, CPNB en de Kinderboekenambassadeur.
- We maakten ook een filmpje met een oproep van Schutten speciaal gericht aan leesconsulenten. De Bibliotheek *op school* bracht dit meermaals onder de aandacht van de leesconsulenten.
- De school die het bezoek van Schutten had gewonnen, kreeg een masterclass reclamemaken van Schutten en reclamebureau Kessels Kramer. Van deze masterclass hebben we een fotoreportage gemaakt, die we via diverse websites en social media onder de aandacht hebben gebracht.

In totaal werden er bijna 500 lespakketten aangevraagd voor de actie *Help de Kinderboekenambassadeur!* en kwamen er ruim 300 inzendingen binnen. De jury, onder leiding van Jan Paul Schutten, koos de tien beste affiches en benoemde het affiche *Bijt je vast in een boek* van Houda Challal van Basisschool De Walsprong in Zaltbommel tot winnaar.

Haar concept is door Kessels Kramer uitgewerkt tot een poster, die in de Kinderboekenweek is verspreid naar alle basisscholen van Nederland. Daarnaast won De Walsprong een pakket boeken zo lang als de langste leerling van de school (180 cm!). Diverse uitgeverijen werkten hieraan mee door boeken ter beschikking te stellen.

(V)MBO: STUK!

Een van de centrale ideeën van zowel *2016 Jaar van het Boek* als de Leescoalitie is dat er voor iedereen een boek is: een boek dat ontroert, een boek dat aan het lachen maakt, een boek dat je laat vergeten waar je bent, een boek dat zelfs je leven verandert. In sommige gevallen moet dat boek alleen nog even gevonden worden. Juist voor veel (v)mbo-leerlingen is dit niet altijd een makkelijke opgave. Naar aanleiding van een expliciete vraag van docenten naar een verzamelbundel voor het (v)mbo, hebben we in *2016 Jaar van het Boek* een speciale uitgave gemaakt: *STUK! Twintig fragmenten om (voor) te lezen*.

In deze bundel, bedoeld voor docenten Nederlands in het (v)mbo, zijn aansprekende fragmenten uit recente jeugdboeken opgenomen. Door fragmenten uit *STUK!* voor te lezen kunnen vmbo-docenten, bibliotheekmedewerkers en docenten in opleiding leerlingen laten kennismaken met recente jeugdboeken en hen inspireren tot verder lezen. De fragmenten in de bundel zijn zo gekozen dat ze leerlingen nieuwsgierig maken naar het hele boek.

Aan de bundel is een lesbrieftoegevoegd om op een prettige en verantwoorde manier gesprekken te voeren over de verschillende fragmenten. De lesbrieftoegevoegd is gebaseerd op de methodiek 'Boekgesprekken' van de Britse schrijver en leesbevorderaar Aidan Chambers. Deze gesprekken over boeken en lezen spelen een belangrijke rol bij leesbevordering en het stimuleren van leesplezier.

We hebben *STUK!* gekoppeld aan de bestaande vmbo-leescampagne *De Weddenschap*, waarbij drie bekende Nederlanders leerlingen uitdagen in zes maanden tijd drie boeken te lezen. De BN'ers doen dit zelf ook en kiezen hiervoor ieder drie boeken. Voor *STUK!* selecteerde de redactie – bestaande uit educatieprofessionals van Stichting Lezen en CPNB en docenten uit het vmbo – boeken die in de afgelopen vijf jaar door BN'ers en leerlingen voor *De Weddenschap* werden gelezen.

In samenwerking met diverse uitgeverijen is vervolgens de bundel *STUK! Twintig fragmenten om (voor) te lezen* samengesteld.

Verspreiding en ontvangst

STUK! is in een oplage van 5.500 exemplaren gedrukt en begin september verspreid onder ruim 3.200 vmbo-docenten Nederlands en taalcoördinatoren op middelbare scholen. Hierbij zorgden wij ervoor dat de bundel rechtstreeks bij de docenten (in opleiding) terecht kwam, zodat zij deze vanaf de start van het schooljaar 2016/2017

konden gebruiken. Zij geven les aan in totaal meer dan 800.000 leerlingen. Ook ontvingen 600 docenten Nederlands in opleiding de bundel, alsmede ruim 500 educatief medewerkers van bibliotheken en 100 mbo-docenten.

Tijdens de Dag van het Literatuuronderwijs op 22 november was er aandacht voor de bundel tijdens een programmaonderdeel over de noodzaak van literatuuronderwijs in het vmbo. Schrijfster Natasza Tardio – van wie een fragment is opgenomen in het boek – was een van de sprekers. Alle aanwezige docenten (500) ontvingen een exemplaar van *STUK!*.

Een artikel over *STUK!* in tijdschrift Lezen en de aandacht op diverse websites en social media, in combinatie met de verzonden exemplaren, leidden nog weken tot extra aanvragen van docenten, met daarbij enthousiaste verhalen als deze:

‘Vandaag heb ik het boek STUK! ontvangen. Ik ben er erg enthousiast over. Ik ben taalcoördinator op het praktijkonderwijs. Dit betekent dat onze leerlingen moeite (vaak héél erg veel moeite) hebben met lezen en dus niet de leuke boeken kunnen lezen die voor jongeren bedoeld zijn. Onze leerlingen vinden lezen dus ook niet leuk, juist omdat ze er erg veel moeite mee hebben. Vandaar dat we ons niet opgeven voor ‘De weddenschap’. Maar in jullie boek staan mooie kleine stukken die wij als docenten kunnen voorlezen en bespreken. Een mooie extra toevoeging aan de promotie van het leesonderwijs, die wij dagelijks proberen te geven.’

Op verzoek zijn nog ruim 200 exemplaren nagezonden aan docenten.

Voortgezet onderwijs: Momentje vrij? Boek erbij!

Wie vaak leest, wordt leesvaardiger en gaat daardoor nog vaker lezen. Een goede leesvaardigheid betekent beter tekstbegrip, meer schrijfvaardigheid, een grotere woordenschat en een betere beheersing van grammatica. Kortom, veel lezen is de sleutel voor een succesvolle schoolcarrière. Helaas gaan kinderen naarmate ze ouder worden minder lezen in hun vrije tijd. Om ze toch ‘leeskilometers’ te laten maken, wordt op sommige scholen tijd voor vrij lezen ingeruimd. Niet alleen bij Nederlands maar schoolbreed, bij alle lessen.

In 2016 *Jaar van het Boek* zijn we een campagne gestart om meer scholen dit beleid te laten invoeren. Met de slogan *Momentje vrij? Boek erbij!* roepen we op tot een schoolbreed leesbeleid.

Een school die meedoet aan *Momentje vrij? Boek erbij!* laat leerlingen vrij lezen tijdens schoolmomenten waarin geen les wordt gegeven. Zodra ze klaar zijn met een proefwerk of wanneer er nog tijd over is aan het einde van de les, pakken zij een leesboek uit hun tas (van thuis of uit de bibliotheek) en gaan vrij lezen. Dit gebeurt bij alle vakken en geldt voor leerlingen van alle klassen en alle niveaus.

Op scholen waar dit beleid al is ingevoerd, zijn docenten én leerlingen zeer positief over het effect. Docenten benoemen dat het ideaal is om een verloren laatste kwartiertje van de les nuttig te kunnen besteden of de rust in de klas te behouden na het maken

van een proefwerk. Ook zijn er docenten die aangeven dat ze een drukke klas juist aan het begin van de les tien minuten laten lezen, omdat leerlingen zich daarna beter kunnen concentreren. Leerlingen vertellen dat zij het prettig vinden om met behulp van een boek tot rust te komen.

Om de campagne bij scholen onder de aandacht te brengen hebben we de volgende acties ondernomen:

- We hebben een filmpje gemaakt waarin docenten en leerlingen hun ervaringen met *Momentje vrij? Boek erbij!* delen: www.youtube.com/watch?v=RqK91yxXl6g. Dit filmpje is verspreid via social media en gebruikt in de volgende mailings.
- Er is een digitale nieuwsbrief verstuurd naar alle schoolbesturen en docenten Nederlands in het middelbaar onderwijs. In deze nieuwsbrief werd het beleid uitgelegd en was een stappenplan opgenomen om het vrij lezen op de eigen school in te voeren.
- In het *Handboek Literatuuronderwijs* is een artikel opgenomen over de campagne, met eveneens een oproep om *Momentje vrij? Boek erbij!* op de eigen school in te voeren. Zie www.handboekliteratuuronderwijs.nl.
- Op de Dag van het Literatuuronderwijs hebben we het beleid op de informatiemarkt en met een ludieke act bij de toiletten gepresenteerd. Ook hebben we hier posters uitgedeeld waarmee het vrij lezen onder de aandacht gebracht kan worden. Er was een enorme run op de posters.
- De posters zijn te downloaden via de permanente link www.lezen.nl/momentje.

Tijdens *2016 Jaar van het Boek* hebben we een mooie start kunnen geven aan deze vrij lezen-campagne. We willen de campagne blijvend onder de aandacht brengen bij middelbare scholen. Daarom hebben de posters en website een tijdloos karakter.

Verkiezing van Het Belangrijkste Boek van Nederland

Het oorspronkelijke plan voor 2016 Jaar van het Boek was om een gezamenlijke Verkiezing van het Belangrijkste Boek van Nederland en Vlaanderen te organiseren, en de expositie van de Belangrijkste Boeken te presenteren in Amsterdam tijdens de Boekenparade, in Frankfurt tijdens de Frankfurter Buchmesse en in Antwerpen tijdens de Vlaamse Boekenbeurs. Om reorganisatorische redenen moest de belangrijkste Vlaamse medeorganisator helaas afhaken. Hierdoor kon er geen gezamenlijke Vlaams-Nederlandse Verkiezing van het Belangrijkste Boek plaatsvinden en werd ook de expositie moeilijker haalbaar.

In Nederland vond de Verkiezing van het Belangrijkste Boek wel doorgang. Met als centrale vraag: wat is, door de tijd heen, het boek dat de grootste impact heeft gehad of nog steeds heeft op de Nederlandse samenleving? Welk boek heeft het wereldbeeld van zijn lezers doen veranderen, speelde een cruciale rol in de levens van lezers of heeft de meeste mensen geraakt?

Als startpunt voor de Verkiezing is door experts van de Koninklijke Bibliotheek, het Letterkundig Museum, Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam en Stichting CPNB een groslijst opgesteld van 250 boeken die voor de Verkiezing in aanmerking kwamen. Deze groslijst was verdeeld over tien thema's: 'Literatuur voor WOII', 'Literatuur na WOII', 'Poëzie', 'Dagelijks leven, gezondheid en sport en spel', 'Geschiedenis', 'Kinderboeken', 'Geloof, levensbeschouwing en filosofie', 'Geografie en reizen', 'Kunst en cultuur', 'Wetenschap, natuur en taal'.

Om tot een uiteindelijke keuze van 100 boeken (10 per thema) te komen, is voor elk thema een curator gevraagd. Een persoon die een erkend kenner is van zijn of haar vakgebied én een mediagenieke uitstraling heeft. De volgende experts hebben als curator opgetreden:

Thema	Curator	Bio
Literatuur voor WOII	Adriaan van Dis	auteur, tv-presentator
Literatuur na WOII	Tom Lanoye	romancier, dichter, columnist, scenarist en theaterauteur
Poëzie	Ellen Deckwitz	dichter en schrijver
Dagelijks leven, gezondheid en sport en spel	Frank Evenblij	tv-presentator en programmamaker
Geschiedenis	Martine Gosselink	hoofd geschiedenis Rijksmuseum
Kinderboeken	Jan Paul Schutten	schrijver van kinderboeken
Geloof, levensbeschouwing en filosofie	Annemiek Schrijver	tv- en radiopresentator
Geografie en reizen	Floortje Dessing	tv-presentatrice, programmamaakster en schrijver van reisverhalen
Kunst en cultuur	Stijn Huijts	directeur Bonnefantenmuseum Maastricht
Wetenschap, natuur en taal	José van Dijk	president Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen

De aftrap van de Verkiezing vond plaats in een speciale uitzending van *De Wereld Draait Door* op vrijdag 22 april 2016. De gehele uitzending was gewijd aan de start van de Verkiezing en alle curatoren lichtten hun keuze toe. De lijst van 100 belangrijke boeken die door de curatoren was opgesteld, diende als inspiratie voor de kiezers thuis. Via de stemwebsite www.belangrijksteboek.nl kon op de boeken uit de lijst gestemd worden, of een persoonlijke keuze worden toegevoegd.

Behalve op www.belangrijksteboek.nl kon er ook gestemd worden in boekhandels en bibliotheken, en tijdens evenementen zoals, de Deventer Boekenmarkt, de Amsterdamse Uitmarkt de Boekenparade én het Internationaal Literatuur Festival in Utrecht (ILFU).

Op het ILFU vond een speciaal publieksprogramma rond de Verkiezing plaats in het voormalig hoofdkantoor aan de Neude. Curatoren Floortje Dessing, Tom Lanoye,

Jan Paul Schutten en Ellen Deckwitz werden door presentator Oscar Kocken geïnterviewd over de tien belangrijkste boeken van 'hun' categorie. Daarnaast brachten Utrechters Ronald Giphart, Joost de Vries, Anna Woltz, Patz van der Sloot, Rudi Wester, Merijn Schipper, Maarten van der Graaff en Vrouwkje Tuinman een ode aan hun belangrijkste boek, om zo het publiek te voorzien van stemadvies. Maaïke Ouboter verzorgde muzikale optredens en Oscar Kocken speelde met het publiek een speciale 'Belangrijkste Boeken-Petje-Op-Petje-Af-Quiz' over weetjes rond boeken uit de 'Inspiratie Tip 100'. Vanzelfsprekend kon er ook ter plekke gestemd worden. Buiten op de Neude zorgde de opblaasbare Megastembus van vijf meter hoog voor de nodige aandacht voor de Verkiezing.

ADR Nieuwsmedia (waaronder zowel het *Algemeen Dagblad* als de regionale kranten *PZC*, *Brabants Dagblad*, *BN De Stem*, de *Gelderlander*, *De Stentor*, *Eindhovens Dagblad* en *Tubantia* vallen) besteedde veel aandacht aan de Verkiezing van het Belangrijkste Boek. Op 23 april stond de cover en een groot deel van het wekelijkse magazine in het kader van de Verkiezing. Gedurende de gehele looptijd (van 23 april tot en met 23 september) besteedden de kranten wekelijks aandacht aan de Verkiezing door middel van de rubriek *De boekenkast van...* Onder anderen Thomas Erdbrink, Barry Atsma, Matthijs van Nieuwkerk, Daphne Deckers, Monic Hendrickx en Maartje Wortel vertelden daarin over hun belangrijkste boek(en).

Om de Verkiezing van het Belangrijkste Boek onder de aandacht te brengen in boekhandels, bibliotheken en gedurende manifestaties is er een aantal *point-of-sale*-materialen ontwikkeld. Allereerst het aanbevelingskaartje of de Belangrijkste Boek Tipper: hiermee konden bibliotheekbezoekers, klanten van boekhandels en andere geïnteresseerden hun favoriete boek tippen aan anderen. Ook waren er boekenleggers met een stemoproep; deze werden door boekhandelaars en bibliotheekmedewerkers in boeken gestoken en uitgedeeld; de boekenlegger werd ook meegegeven op manifestaties als het ILFU, de Deventer Boekenmarkt en de Amsterdamse Uitmarkt.

Boekhandels en bibliotheken werden aangekleed met draaiende ronde plafondhangers en posters van de Verkiezing. Ook waren er de Belangrijkste Boek-superbanieren van 100x150 cm, waarvoor men kon poseren met een favoriet boek. Het publiek werd opgeroepen om hiervan gemaakte selfies te delen op social media.

In een beperkte oplage konden boekhandels en bibliotheken een mini-expositie van de tien 'Inspiratie Tip 100'-expo-banieren bestellen, met daarop per thema de tien boeken en per boek een illustratie van de cover, en de naam en afbeelding van de betreffende curator. Met name bibliotheken hebben gebruik gemaakt van deze mini-expositie en daarmee aandacht gegeven aan de Verkiezing van het Belangrijkste Boek.

Tot slot was er de mogelijkheid om voor speciale gelegenheden als manifestaties, bijzondere winkeldagen, braderieën etc. de speciale Verkiezing van het Belangrijkste Boek-Megastembus te bestellen. Deze opblaasbare stembus met een doorsnede van 2,5 meter en een hoogte van 5 meter was een eyecatcher waarmee op bijzondere locaties werd opgeroepen om mee te doen aan de Verkiezing. Het vervoer werd belangeloos

verzorgd door CB. In totaal heeft de Megastembus circa twintig events opgeluisterd, waaronder het ILFU, Koningsdag bij Boekhandel Paagman in Den Haag, Bibliotheek Markiezaat in Bergen op Zoom, boekhandel Nawijn & Polak in Apeldoorn tijdens de start van de Giro d'Italia, en de feestmarkt in Scherpenzeel; ook stond de Megastembus in Bibliotheek Stadskanaal, bij de Grand Theatre Boekhandel in Breda en op de Deventer Boekenmarkt.

De website waar gestemd kon worden - belangrijksteboek.nl – werd ontwikkeld door webbouwer A friend of mine; *the digital agency with a social heart* zoals ze zichzelf noemen. Aan deze keuze ging een korte selectie en geschiktheidsanalyse vooraf, geleid door de Koninklijke Bibliotheek. De website werd zo ontwikkeld dat deze geschikt was voor alle devices: laptop, desktop, tablet en mobiel.

De grootste uitdaging in de realisatie van de stemwebsite lag in het verbinden van verschillende databases van de Koninklijke Bibliotheek en CB, zodat elk ooit in Nederland verschenen boek onderdeel van de verkiezing zou kunnen zijn. Voor de visuele presentatie werd gekozen voor een boekenstapel, die tijdens de duur van de Verkiezing steeds hoger werd.

Bezoekers van de site werden zodra zij de website bezochten gestimuleerd om te stemmen. Bij het live gaan van de site tijdens de uitzending van *De Wereld Draait Door* was het mogelijk om op een van de honderd boeken van de 'Inspiratie Tip 100' te stemmen of een eigen belangrijkste boek toe te voegen. Binnen enkele dagen waren er al honderden boeken toegevoegd, en dit was goed zichtbaar: op de homepage groeide de stapel boeken tot ongekende scroll-hoogte.

Wanneer een boek voor het eerst werd toegevoegd, kon de stemmer zelf de rug van het boek ontwerpen en het lettertype kiezen voor de titel en voor de naam van de auteur; ook de kleur van de rug kon de stemmer zelf bepalen. De hoogte van de rug werd door het systeem bepaald op basis van het aantal bladzijden. Ook werd degene die als eerste een boek nomineerde, gevraagd om een korte toelichting op zijn of haar keuze te geven. Alle stemmers werden gestimuleerd om te laten weten waarom het betreffende boek zo'n indruk had gemaakt. Er werd veel gebruik gemaakt van de mogelijkheid om te reageren op de genomineerde boeken, met name in de hogere regionen van de lijst. Hier waren 25 en meer reacties per boek geen uitzondering.

Op de site konden de boeken gesorteerd worden op meeste stemmen, 'Inspiratie Tip 100', boeken A-Z, willekeurig en auteur A-Z. Een aparte plek op belangrijksteboek.nl was gereserveerd voor de 'Inspiratie Tip 100'. Hier werden alle curatoren en hun keuze van tien boeken uitgelicht. Ook werd per boek toegelicht waarom de curator juist dát boek zo belangrijk vond. Deelnemers aan de Verkiezing van het Belangrijkste Boek konden zo vaak als zij wilden hun stem uitbrengen, maar slechts eenmaal per boek. Onder alle stemmers werden wekelijks zeven boekenbonnen verloot; deze werden beschikbaar gesteld door de Nederlandse Boekenbon.

Uiteindelijk zijn er ca. 80.000 stemmen uitgebracht en zijn er 3.711 boeken toegevoegd en 6.421 reacties geplaatst. Dit gebeurde in 142.110 sessies, waarin 610.726 pagina's werden bekeken. De gemiddelde verblijfsduur op de site was 3 minuten en 1 seconde. De homepage met de boekenstapel werd het meest bekeken, gevolgd door de pagina's waarop men boeken kon zoeken en boeken kon registreren.

De boekenstapel, de toegevoegde boeken, de eindrangschikking en de keuzes en motivaties van de curatoren van de 'Inspiratie Tip 100' kunnen allemaal nog bekeken worden op belangrijksteboek.nl. In de loop van 2017 zal de website geïncorporeerd worden in de webpagina's van de Koninklijke Bibliotheek.

De uitslag van de Verkiezing op 23 september werd bekend gemaakt in *De Wereld Draait Door*. *De Bijbel* kreeg uiteindelijk de meeste stemmen en werd daarmee verkozen tot Het Belangrijkste Boek. Dat het boek de afgelopen eeuwen een grote impact heeft gehad op de Nederlandse cultuur en samenleving is een onmiskenbaar feit. Een terechte winnaar dus, die ook opgenomen was in de 'Inspiratie Tip 100'.

Uiteindelijk zijn er ca. 80.000 stemmen uitgebracht en zijn er 3.711 boeken toegevoegd en 6.421 reacties geplaatst. Er werd online veel gediscussieerd over waarom bepaalde boeken belangrijk zijn. Zie voor deze gesprekken www.belangrijksteboek.nl.

Boekenparade

In de aanvraag die we eind 2015 hebben ingediend, beschreven we het plan om een Boekenparade te organiseren die tentoonstelling en festival ineen zou zijn. De tentoonstelling zou bestaan uit een expositie over de 100 boeken uit de Inspiratie-Tip100. Alle boeken zouden dynamisch per thema gepresenteerd worden, inclusief achtergrondinformatie via touchscreens en promotiefilmpjes van de verschillende curatoren.

Helaas is het niet gelukt de financiering voor dit plan rond te krijgen; de benaderde fondsen hebben hier niet aan willen bijdragen. Daarom hebben we moeten afzien van deze groots opgezette tentoonstellingsvorm. In plaats daarvan heeft gedurende de gehele Boekenparade in de IJzaal een mini-expositie over de Inspiratie-Tip100 gestaan. Op een aluminium installatie werden de tien thema's met de bijbehorende boeken uitgelicht met beschrijvingen, typerende quotes en sfeerbeelden. Deze expositie was algemeen toegankelijk: zowel voor bezoekers van de Boekenparade als voor andere gasten en passanten van de Tolhuistuin en trok daardoor veel bezoekers.

Het festivalelement van de Boekenparade is daarnaast ruimschoots geslaagd! Van 2 tot en met 25 september stond de Tolhuistuin, tegenover het Centraal Station in Amsterdam, in het teken van het boek. Men kon genieten van de nieuwste romans, smullen van de mooiste kookboeken, de leukste schrijvers ontmoeten, kijken naar de beste boekverfilmingen, stemmen op het Belangrijkste Boek en nog veel meer.

Blikvanger en 'levend' reclameobject van de Boekenparade was de Boekenparade-pont. In een unieke samenwerking met de afdeling Veren van het Gemeentelijk

Vervoerbedrijf Amsterdam werd een van de veren tussen het Centraal Station en de Buiksloterweg (de locatie van de Tolhuistuin) omgetoverd tot Boekenparade-pont. Gedurende de gehele Boekenparade voer de Boekenparade-pont op dit traject. Een pont vervoert dagelijks op dit traject circa 45.000 personen. Behalve door deze vele passagiers is de pont natuurlijk ook gezien door de grote stroom passanten in dit gebied, onder andere fietsers en treinreizigers.

De Boekenparade kende twee permanente exposities:

- De Mini-Harry Potter-expositie, naar aanleiding van de later in 2016 verschenen Nederlandse vertaling van de toneeltekst van *Harry Potter and The Cursed Child, Parts I & II*. In de Tolhuistuin Kamer was een magische kamer gemaakt waar het Potterarchief werd getoond: o.a. brieven van schrijfster J.K. Rowling, fanbrieven van kinderen, het zwevende paard en Knijster de huiself. Ook was er een voorproefje van het nieuwe boek te lezen en waren er unieke objecten uit het toneelstuk. Deze tentoonstelling kwam tot stand in samenwerking met uitgeverij De Harmonie.
- In de IJzaal van de Tolhuistuin was de expeditie rond de Verkiezing van het Belangrijkste Boek ingericht, in samenwerking met de Koninklijke Bibliotheek. De boeken uit de 'Inspiratie Tip 100' werden er getoond, en men kon vanzelfsprekend stemmen of een eigen favoriet nomineren.

Gedurende de gehele Boekenparade waren de getoonde en besproken boeken ook te koop. De boekverkoop werd verzorgd door lokale boekhandels Plantage Van der Plas en Over het Water. De young adult-boekverkoop werd verzorgd door Boekhandel Stevens en de verkoop van de kookboeken door De Kookboekhandel.

Naast deze vaste exposities waren er bijna dagelijks andere programma's op de Boekenparade. Tijdens de opening op 2 september maakte de Boekenparade-pont voor het eerst haar opwachting. Tevens werd het speciale *2016 Jaar van het Boek*-postzegelvel onthuld door Post NL. 's Avonds opende Pepijn Lanen, taalvirtuoos en bekend van De Jeugd Van Tegenwoordig, voor een enthousiast publiek van zo'n 150 aanwezigen, de Boekenparade met zijn eigen favorieten: schrijvers Herman Brusselmans en Herman Koch en zijn muzikale vrienden Bas Bron (producer van De Jeugd van Tegenwoordig, die een ambient set met Japanse computergame-muziek draaide), Rimer London en 751.

Op 3 september stond Manuscripta op de rol. Manuscripta is de jaarlijkse opening van het boekenseizoen in het eerste weekend van september. Het boekenfestival was voor één jaar terug in Amsterdam, om in de setting van de Boekenparade de nieuw te verschijnen titels te vieren. Bekende buitenlandse en Nederlandse schrijvers, literair theater, *meet-and-greets* en signeursessies, de uitreiking van de Europese Literatuurprijs 2016 en de titel Beste Boekverkoper van het Jaar vormden de hoogtepunten van deze editie van Manuscripta.

Op zondag 4 september was het motto 'Dies ist was wir teilen'. Een van de aanleidingen voor *2016 Jaar van het Boek* was het feit dat Nederland en Vlaanderen gastland waren op de grootste boekenbeurs ter wereld, de Frankfurter Buchmesse. Ernest van der Kwast en Ted van Lieshout kwamen vertellen over hun Duitse avonturen en hun succes

in het buurland. De Duitse *writer in residence* Frank Witzel haakte aan bij het onderwerp cultuurverschillen en las zijn eerste verhaal in het Nederlands voor. Organisatoren van Frankfurt 2016 Bas Pauw en Judith Uyterlinde spraken over de uitgebreide programmering in Duitsland. Striptekenaar Erik Kriek speelde muziek. Het was een mooi zondagmiddagprogramma voor een klein maar fijn publiek van ca. 50 aanwezigen. De middag werd georganiseerd in samenwerking met het Nederlands Letterenfonds.

Op 5 september startte de Week van de Alfabetisering op de Boekenparade, met workshops en lezingen, in het bijzijn van o.a. Prinses Laurentien en staatssecretaris Jette Klijnsma.

De traditionele Mediaborrel Noord waar tv-makers uit Amsterdam-Noord samenkomen om bij te praten en te netwerken, kreeg op 9 september, in samenwerking met de Boekenparade, een speciale editie: 'Where Books Meet Media': een vakborrel om de genres elkaar te laten ontmoeten en om te kijken waar er koppelingen tussen boeken, tv en media gevonden kunnen worden. Hierna presenteerde uitgeverij Atlas Contact 'De Betere Boekenshow', een literaire talkshow met Jente Posthuma, Geert Mak, Arita Baaijens en K. Michel. Mooie prijzen waren er bij de 'Grote Atlas Contact Boekenquiz'. 80 bezoekers genoten van deze avond voor de echte lezer.

'High Tea & Books' op zaterdag 10 september was een zinderend programma gericht op lezeressen. Met bekende auteurs en gezichten van tv, een high tea, de uitreiking van de Opzij Literatuurprijs en *meet-and-greets*. Acte de présence gaven o.a. Loes den Hollander, Dirk Zeelenberg, Rita Spijker, Connie Palmen, Hagar Peeters, Inge Schilperoord, Paulien Cornelisse, Jan des Bouvrie, Griet Op de Beeck en Tooske Ragas. Tussen het Boekenparade-terrein en de Openbare Bibliotheek Amsterdam nam de OBA bezoekers mee op een boottochtje over het IJ en vertelden reizigers uit alle windstreken over hun thuisland in spannende, weemoedige of juist opbeurende verhalen. Door het prachtige nazomerweer bezochten helaas te weinig mensen dit sterke programma; er waren circa 100 betalende bezoekers.

Maandag 12 september was 'Thrilleravond': honderd jaar Hercule Poirot, met Sophie Hannah, gepresenteerd door tv-maakster en auteur Sarah Meuleman. Poirot, de bekende besnorde Belgische detective, bestond honderd jaar. Agatha Christie maakte hem wereldberoemd, tot de Britse auteur Sophie Hannah een paar jaar geleden de pen van haar overnam. Hannah was aanwezig op de 'Thrilleravond' en vertelde hoe het is om in de voetsporen te treden van de 'Queen of Crime'. De Nederlandse thrillerauteurs Michael Berg, Isa Maron en Ilse Ruijters vertelden over hun creatieve schrijfproces. Van de *meet-and-greet* en signeersessie met Sophie Hannah werd na het interview door de 75 bezoekers gretig gebruik gemaakt.

Op 14 september introduceerde drukkerij CPI Koninklijke Wöhrmann de Zinnen Roës Award, een nieuwe prijs voor het debuut 'dat iedereen zou willen hebben'. Uitgevers en auteurs gingen in gesprek over de noodzaak om hun boeken te publiceren. En de jury onthulde welk boek nu wél, met steun van Wöhrmann, gepubliceerd kan worden: *Pellegrina* van Lidewey van Noord en Robert Jan van Noort.

Op donderdag 15 september waren er drie verschillende programma's. De dag begon met 'Heimat', een literaire namiddag met Meltem Halaceli en Rasha Abbas, georganiseerd door het Morgenland-festival, in samenwerking met Stichting Literaire Activiteiten Amsterdam (SLAA) en het Goethe Instituut Amsterdam. Meltem Halaceli (Arabisch-Turkse achtergrond) vertelde over haar lovend ontvangen debuut en haar familiegeschiedenis en Rasha Abbas (Syrisch-Duitse schrijfster) over haar humoristische verhalenbundel met treffende cultuurverschillen.

's Middags voer de OBA-boot tussen de Boekenparade en de Openbare Bibliotheek.

's Avonds was het de beurt aan Boekhandel Athenaeum die haar 50e verjaardag vierde. Een volgepakte zaal met genodigden zag de documentaire *De tuin in de wildernis* over de geschiedenis van Athenaeum en haar oprichters, hoorde een voorproefje uit het boek over de roemruchte boekhandel, luisterde naar het lofdicht van Tom Lanoye en klapte voor het verrassingsbezoek van burgemeester Eberhard van der Laan, die de erepenning van de stad uitreikte aan directeur-eigenaar Maarten Asscher.

In het weekend van 16-18 september stond de Boekenparade in het teken van de jeugd. Op 16 september, de vooravond van de Boekenweek voor Jongeren (*Literatour*), was het YALbal (in samenwerking met de Stichting CPNB). Özcan Akyol, Mano Bouzamour, Eva Burgers, Anne-Gine Goemans, Helen Vreeswijk, Mirjam Mous en Alex Boogers schoven aan bij presentator Andrew Makkinga om te praten over hun nieuwe boeken en vooruit te kijken naar de schoolbezoeken die ze tijdens *Literatour* zouden brengen. Daarna was er hooggeëerd bezoek uit het buitenland van de schrijfsters Laure Eve en Kass Morgan. Ook werd de Dioraphte Literatour Prijs uitgereikt aan trotse winnaar Ernest van der Kwast voor *De IJsmakers*. Jennifer Niven won de publieksprijs met *Waar het licht is*. Daarna was het tijd voor de dj, het bal, de *silent disco* en *meet-and-greets* met favoriete auteurs.

Zaterdag 17 september begon de YAL-weekender. Met young adult-schrijvers Jennefer Mellink, Miriam Borgermans en Thomas Olde Heuvelt (die de avond ervoor nog in *DWDD* zat). Laure Eve en Kass Morgan werd het hemd van het lijf gevraagd in Q&A's. Judith Eiselin en Jet Steinz vertelden over de lol en moeilijkheden tijdens het schrijfproces. Uitgever Lidewijde Paris gaf een miniles waarin ze vertelde hoe je een boek kunt ontleden en wat dat op kan leveren. Tot slot gaf Alexandra Penrhyn Lowe een workshop fantasy schrijven en Elise de Rijck de workshop RAKken ('random act of kindness').

Ook op 17 september stond De Avond van het (On)verfilmbare Boek op het programma. Leent ieder boek zich tegenwoordig voor adaptatie naar het grote scherm of blijven sommige boeken onverfilmbaar? Filmmuseum EYE en SLAA (Stichting Literaire Activiteiten Amsterdam) wijdden er een avond aan, met als gasten o.a. film- en literatuurwetenschapper Peter Verstraten (Universiteit Leiden) en journalist en schrijver Peter Buwalda (*Bonita Avenue*). Gespreksleider was Lotje IJzermans (programmamaker NPO) en Gustaaf Peek verzorgde de column. Aansluitend werd de documentaire *Lost in La Mancha* vertoond, over de magistraal mislukte verfilming van Cervantes' *Don Quijote* door regisseur en ex-Monty Python Terry Gilliam.

Zondag 18 september was het de beurt aan de allerkleinste lezers en lezeressen met de Kinderboekenparade aan het IJ, georganiseerd door het Kinderboekenmuseum. Van 11 tot 17 uur was er een doorlopend spektakel met kinderboekenschrijvers Manon Sikkels, Harmen van Straaten, Jet Boeke, Jan Paul Schutten, Tosca Menten en Niki Smit. Kinderen konden zich laten schminken, zich laten fotograferen met Nijntje, Kikker, Dikkie Dik en Geronimo Stilton, die met de Boekenparade-pont meevoeren, en meezingen met Kinderen voor Kinderen. Of werken aan hun eigen pop-up-boek, knutselen met Kolletje, kijken naar ebook- en boeken-app-presentaties in het MediaLab, skippyballen in de Nijntjehoek. De hele Tolhuistuin, van het terras tot in elke zaal, stond in het teken van het kind en het kinderboek. Deze enthousiaste doelgroep en de ouders wisten dat te waarderen. We mochten ruim 750 bezoekers registreren.

Van 16 tot en met 25 september werd de Week van de Afrikaanse Roman gevierd. In de expositieruimte van Framer Framed in de Tolhuistuin was een groepsexpositie te zien over de historische koloniale relaties tussen Zuid-Afrika en Nederland. Ena Jansen, emeritus-hoogleraar Zuid-Afrikaanse literatuur aan de Universiteit van Amsterdam, vertelde op 20 september over haar boek *Bijna familie, Huishoudsters in het Zuid-Afrikaanse gezin* en de Zuid-Afrikaanse cultuur en werd geïnterviewd door presentator Sylvia Dornseiffer. Dit was een activiteit in samenwerking met Uitgeverij Cossee en Framer Framed.

Wat is er leuker dan ronddwalen door een boekwinkel, snuffelen in de kast? Tijdens een enerverende, lichtelijk chaotische maar vooral inspirerende literaire avond op 21 september gebeurde precies dat. Vertaler Thomas Möhlman en journalist Chris Keulemans deden een speciale editie van *Möhlemanns en Köhlemanns* voor de Boekenparade en bespraken samen met Lot Douze van boekhandel Over het Water de verse vangst. Dat was deze editie thrillerschrijver Donald Nolet en actrice Carly Wijs over haar boek *Het twijfelexperiment*.

‘Renew the Book’ is een initiatief van de Groep Algemene Uitgevers waarbij, in samenwerking met start-up-accelerator Rockstart, via een internationale competitie wordt gezocht naar nieuwe ideeën en nieuwe businessmodellen voor het boekenvak. Op 22 september vond op de Boekenparade de kick-off van de nieuwe editie plaats, in aanwezigheid van boekenvakkers en innovators.

Schrijvers, dichters, muzikanten en cabaretiers in een eenmalige wervelende muzikale show, dat was *Mijn woorden zijn muziek* op 23 september. Muziek is een universele taal, muziek verbindt. *Mijn woorden zijn muziek* was een uiterst actuele voorstelling over het thema ‘buitenstaanders’ met auteurs en performers Hagar Peeters en Kirsten van Teijn. Spreekstalmeester was Francis Broekhuijsen, de regisseur was Kasper Kapteijn. Pablo Nahar (bas) zorgde voor de muzikale begeleiding. Deze avond was een initiatief van de Boekenparade, de SLAA en Christine Otten. Helaas trok deze prachtige eenmalige voorstelling te weinig publiek. Slechts 70 bezoekers waren getuige van deze mix van spoken word, cabaret, muziek, poëzie en *stand-up comedy*.

Op 24 september was dokter Pol te gast. De wereldberoemde dierenarts Jan Pol runt samen met zijn vrouw Diane en zoon Charles een bloeiende praktijk op het platteland van Michigan. In de tv-serie *The Incredible Dr. Pol* (National Geographic) en in zijn boek deelt Jan Pol belevenissen uit zijn carrière. Dokter Pol is een realistische en eerlijke dierenarts die altijd streeft naar het beste resultaat voor zijn patiënten, of dat nu een cavia is of een paard van duizend kilo. TV-zender National Geographic maakte opnames voor de 100e aflevering van de serie.

Dokter Pol werd geïnterviewd door Twan Huys over zijn praktijk, zijn methodes en het vak. De zaal was tot op de laatste stoel bezet (250 bezoekers). Het was een enthousiast en gemêleerd publiek: jong en oud, dierenarts en student. Iedere bezoeker wilde na afloop een handtekening, en kreeg die, vanzelfsprekend, ook.

Op de laatste dag van de Boekenparade, zondag 25 september, vond het Kookboekenfestival plaats. Er was een afwisselend culinair programma, met onder anderen culinair journalist Mara Grimm over *Ontbijt, recepten en verhalen voor in de ochtend*, Onno Kleyn over *De grote Kleyn* en Garrelt Verhoeven over de mooiste boeken en de parels die de Bijzondere Collecties in haar historische verzameling kookboeken herbergt: een lesje over de ontwikkeling van eetcultuur en eetgewoonten door de eeuwen heen. Diverse grote namen uit de culinaire (boeken)wereld verzorgden een programmaonderdeel, waaronder Danny Jansen, Joël Broekaert, Harold Hamersma, Jonah Freud, Alain Caron, Yvette van Boven en Nigel Slater. Zo'n 200 bezoekers proefden wijn, spijs en sfeer tijdens het Kookboekenfestival op de Boekenparade. Het Kookboekenfestival werd georganiseerd in samenwerking met Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam.

Het laatste programma van de Boekenparade was in handen van Bol.com. Het podium van de Boekenparade werd gebruikt voor de lancering van het *Bol.com Lees Magazine*, een online magazine waar boekenliefhebbers zich volledig kunnen onderdompelen in de wereld van boeken en auteurs. Onder leiding van hoofdredacteur Boeken Janneke Siebeling werd deze lancering gevierd met Rudolph van Veen, Simone van der Vlugt, Ronald Giphart, Laurentien van Oranje, Jan Siebelink en Stella Bergsma.

Drie oorspronkelijk programmaonderdelen van hebben uiteindelijk geen doorgang gevonden. Het mannenprogramma 'Real Men Read', geprogrammeerd voor zondag 11 september, moest afgelast worden vanwege tegenvallende kaartverkoop. Datzelfde gold voor het late-avondprogramma van 22 september: 'AC/DJ': dansen op de soundtrack van je favoriete boeken. *Nightwatch*, de muzikale videoperformance met Dimitri Verhulst, geprogrammeerd voor zondagavond 25 september, kon om productietechnische redenen geen doorgang vinden.

Opbrengst van de Boekenparade

Niet eerder is zo'n breed boekenfestival in Nederland georganiseerd als de Boekenparade. Met zoveel aandacht voor verschillende genres en verschillende lezersgroepen, waar het hele boekenvak – uitgever, boekhandelaar, auteur, stichting, drukker, boekenclub, museum, bibliotheek – zich presenteerde aan het publiek. De best lopende programma's waren het YALbal, het bezoek van dokter Pol en de Kinderboekenparade

aan het IJ. Sommige programma's trokken een tegenvallend bezoekersaantal, wat voor een deel te wijten is aan een gebrek aan marketingcommunicatie.

De bezoekers waren over de gehele linie enthousiast. De Boekenparade-pont was een zeer sterk communicatiemiddel en het trotse boegbeeld van de Boekenparade. Daarnaast heeft de Boekenparade tot interessante samenwerkingen tussen diverse stichtingen en organisaties geleid. De conclusie mag zijn dat de Boekenparade het boek – in al zijn facetten en voor alle verschillende interessegroepen – met vers elan heeft gepresenteerd aan het Nederlandse publiek.

Resultaten

Voorafgaand aan de campagne hebben we onszelf de volgende doelen gesteld:

- Op een inspirerende wijze aandacht vragen voor het boek in al zijn verschijningsvormen.
- Aanzetten tot publieksparticipatie en het op toegankelijke wijze creëren van een maatschappijbrede discussie over ons gedeelde cultureel-historische erfgoed.
- Synergie creëren door optimaal gebruik te maken van aanwezige expertise onder de organisatoren.

Zoals in dit verslag te lezen is, is er gedurende het jaar op veel verschillende wijzen aandacht gevraagd voor het boek: in de media, in het onderwijs, in zorginstellingen, in musea, in schouwburgen en op vele andere plekken. En met succes: het sentiment binnen het vak is een stuk positiever dan in 2015 en ook de berichten in de media zijn positiever.

Met een omzetstijging van 5,3% over 2016 heeft het boekenvak zich hersteld van de financieel-economische crisis. In 2016 werden in totaal 40,7 miljoen boeken verkocht; 4,4% meer dan de 39 miljoen verkochte nieuwe boeken in het jaar ervoor. De verkopen zijn daarmee terug op het niveau van 2013.¹

Ook de bibliotheken zijn in rustiger vaarwater terecht gekomen. In de Bibliotheekmonitor, die minister Bussemaker op 25 januari jl. aan de Kamer heeft gestuurd, blijkt dat het aantal jeugdleden is toegenomen, net als het aantal georganiseerde activiteiten in bibliotheken. 'De bieb is een aantrekkelijke ontmoetingsplaats geworden, waar jongeren en volwassenen graag komen. Ze kunnen boeken lenen, maar ook een talencursus volgen, met een 3D-printer aan de slag gaan of meedoen aan een debat. De bibliotheek heeft zichzelf heruitgevonden,' aldus Bussemaker over de monitor. Het positieve bericht werd breed in de landelijke en lokale pers opgenomen.

Niet alleen onze landelijke inspanningen om het boek onder de aandacht te brengen wierpen hun vruchten af, ook vele lokale en particuliere initiatieven zorgden voor zichtbaarheid. Zo hebben diverse bibliotheken en boekhandels een Verkiezing van het

¹ Bron: <http://kvbboekwerk.nl/jaarcijfers>

Belangrijkste Boek uit de Regio georganiseerd, en waren er in het hele land evenementen in het kader van het Jaar van het Boek, zoals lezingen, workshops, boekenclubs en -markten en interviews met schrijvers en illustratoren. En er waren tentoonstellingen, waaronder *Het boek van binnen* (Museum Meermanno) en *Van Muiderslot tot Bommelstein* (Muiderslot). Het publiek kon leren, zoals bij 'Schrijven als een monnik' (www.2016jaarvanhetboek.nl/activiteit/open-scriptorium-schrijven-als-een-monnik-5), maar ook op zoek gaan naar de schrijver in zichzelf (www.2016jaarvanhetboek.nl/activiteit/schrijfcursus-de-schijver-in-mij).

Zowel online als offline in boekhandels en bibliotheken was het *2016 Jaar van het Boek* logo te zien. en Leesplein publiceerde naar aanleiding van het Jaar wekelijks bijzondere boekenweetjes. Ook particulieren haakten aan: zo publiceerde kunsthistoricus Peter Zonneberg iedere dag een afbeelding van een schilderij van iemand een boek leest op zijn website www.dorsoduro.nl.

Al deze activiteiten zorgden in meer of mindere mate voor publieksparticipatie. Via de Verkiezing van het Belangrijkste Boek ontstonden vele discussies over ons gedeelde cultureel-historische erfgoed. Dit begon al tijdens de aftrap van de Verkiezing in *De Wereld Draait Door* en ging verder op de stemwebsite www.belangrijksteboek.nl. Indien mensen een nieuw boek wilden toevoegen aan de lijst, was het verplicht om in een reactie een toelichting of argument te geven waarom juist dit boek in aanmerking kwam voor de titel Het Belangrijkste Boek.

Door de unieke samenwerking tussen de diverse betrokken stichtingen was het mogelijk om diepgaande kennis van de inhoud te koppelen aan marketing-, presentatie- en doelgroepexpertise. Tijdens de Boekenparade werd niet alleen achter de schermen, maar ook vóór de schermen zichtbaar hoeveel partijen zich inzetten voor het boek. Via de verschillende partners was er gedurende het jaar een groot on- en offline bereik.

Conclusie

In 2016 Jaar van het Boek werd een jaar lang extra positieve aandacht gegeven aan boeken en lezen. Met de activiteiten in het land, de speciale educatieve projecten, de Verkiezing van het Belangrijkste Boek en de Boekenparade hebben we laten zien dat het boek springlevend is.

De Leescoalitie (waar het Literatuurmuseum sinds kort deel van uitmaakt) zal zich ook in de toekomst in campagnes blijven inzetten voor lezen en het boek. Zo gaat dit unieke samenwerkingsverband in 2017 aandacht besteden aan de verbindende kracht van verhalen. Onder de werktitel 'Een verhaal bindt ons allemaal' wordt gezien hoe verhalen en lezen bij kunnen dragen aan wederzijds begrip en kennis van de wereld.

2016 Jaar van het Boek is overigens nog niet helemaal afgelopen: in 2017 worden nog een Schrijversbos en de vernieuwde Airport Library op Schiphol geopend.

Lezen

STICHTING LEZEN

lezen.nl